

Dr Sulejman Topoljak

Muslimanka
i porodica
aktuelna pitanja

Naziv djela:

Muslimanka i porodica
aktuelna pitanja

Urednik:

Hasna Ziljkić

Lektor:

Aida Krzić

Autor:

Prof. dr. sci. Sulejman TOPOLJAK

Korektor i DTP:

Fahrudin Smailović

Izdavač:

El-Kelimeh

Dizajn korica:

Denisa Fetahović

Za izdavača:

Malik Nurović

Štampa:

Bemust, Sarajevo

Za štampariju:

Mustafa Bećirović

Recenzenti:

Prof. dr. sci Sulejman KENDIĆ

Dr. Šefik Kurdić

Tiraž:

300

CIP - Каталогизacija u publikaciji
Народна библиотека Србије - Београд

316.662:28-055.2

316.356.2:28

ТОПОЉАК, Сулејман

Muslimanka i porodica : (aktuelna pitanja) / Sulejman Topoljak. - Novi Pazar : El-Kelimeh, 2006 (Beograd : El-Kelimeh). - 212 str. ; 21 cm

Tiraž 300. - Str. 4-9: Euzubillahi mine-š-šejtani-r-radžim bismillahi-r-rahmani-r-rahim! / Sulejman Kendić. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 201-206.

ISBN 86-83707-66-0

a) Муслиманке b) Муслиманска породица
COBISS.SR-ID 131756812

Sulejman Topoljak

Muslimanka i porodica

aktuelna pitanja

El-Kelimeh - Novi Pazar, 2006.

Euzubillahi mine-š-šejtani-r-radžim.
Bismillahi-r-rahmani-r-rahim!

Polazeći od čvrstih činjenica da islam čuva zdravlje, oplemenjuje život, stvara i održava porodicu, pravedno raspodjeljuje učešće žene i muža u radu, ovo vrijedno djelo je nastala na temeljima istine i znanosti. Studija je, sa historijske distance, stavom islama prikazala ženu muslimanku u svjetlu posjedovanja prava i obaveza, što je visok oblik demokratskih ljudskih prava. Sagledana je prirodna fiziologija muškarca i žene posjedovanjem obaveza u raspodjeli odgovornosti prema porodici, sa prikazom da ovakva harmonija ne znači tlačenje i dominaciju nad ženom, nego pravo i ravnopravnost prema preuzetim i datim obavezama. U ovoj studiji je zorno vidljiva znanstvena metodologija tumačenja Kur'ana, hadisa, izjave velikih islamskih učenjaka navedene problematike.

Poglavlja u studiji su sistematizirana logičkim redom, tako da će čitalac dobiti cjelinu i uvidjeti važnost djela. Svako poglavlje ima svoju cjelinu, sa dobro definiranim potpoglavljima, koji precizno daje objašnjenje postavljenog cilja: *položaj žene muslimanke u islamu*.

Sfera mog znanstvenog interesa je treće poglavlje, koje govori o metodama planiranja porodice, vršenju plastične operacije, bušenju istaknutih mjesta, zahvatima na djevičnjaku (himenu), dat ću ocjenu napisanog poglavlja i znanstveni stav današnjice. Autor je iscrpno opisao stavove pojedinih škola u islamu za ne/dopušteni abortus, stavove za potpomognutu medicinsku reprodukciju, viđenje islama o korektivnim operativnim zahvatima i zahvatima na himenu. Autor je koristio recentnu širu islamsku literaturu, iznoseći stavove: *za iprotiv*. U daljnjoj ocjeni bit će prikazan odnos pojedinca, društva, zakonodavstva, stavovi današnje, oficijelne medicinske struke.

Danas se, nažalost, planiranju porodice najčešće pribjegava najstarijom i najneprihvatljivijom metodom - umjetnim prekidom trudnoće (*abortus artificialis*). Abortus se izvodi u skladu Zakona iz 1917. god., kojeg je RBiH preuzela od SFRJ (bez revidiranja). Ovaj zakon, po pitanju prava i mogućnosti prekida začete trudnoće, jedan je od najliberalnijih zakona u Evropi. "Prekid trudnoće može se izvesti do desete sedmice trudnoće (70 dana) na zahtjev punoljetne trudne žene, bez pristanka muža ili porodice. Maloljetne osobe moraju dobiti pristanak roditelja ili skrbnika. Obavlja se u instituciji zdravstvenih kuća koje imaju kadar, opremu, prostor sa ovlaštenjem republičkih organa." Stav je dosta liberalan, bez promišljanja što donosi takva hirurška intervencija i koju težinu ima na zdravlje žene u cjelosti, iako prekid trudnoće, koja ima preko 10 sedmica, odobrava prvostepena komisija, koja u principu ne odbija nikog. Kad su u pitanju medicinske indikacije za prekid trudnoće, tu nema dileme, jer se trudnoća otklanja u interesu života majke.

U svijetu se izvrši između 35-50 miliona prekida trudnoća godišnje, plodova koja su začeta i nad kojima nije nađena morfološka, genska, niti druga promjena koja bi bila inkompatibilna (nespojiva) sa iznošenjem, porodom i životom po porodu. Prekid trudnoće izražava se kao stopa prekida trudnoće na 1000 žena fertile dobi (dob od 15 do 45 godina). Ta stopa se kreće različito od zemlje do zemlje i to: 5-58. Razlog ovakvoj visokoj stopi je liberalizacija. Tokom zahvata umjetnog (nasilnog) prekida trudnoće, tj. u toku, a i poslije izvršenja abortusa kao hirurške intervencije, moguće su komplikacije.

U rane komplikacije ubrajaju se: probijanje maternice (perforacija), ozljede rodničkog dijela, komplikacije prouzrokovane anestezijom, krvarenja.

Naknadne komplikacije (od tri sata pa do jednog mjeseca, po zahvatu) su: krvarenja, infekcija-septički šok (trovanje krvi), tromboflebitis, i druge brojne komplikacije.

Kasne komplikacije mogu biti tjelesne i psihičke. Tjelesne komplikacije su: priraslice u radničkom dijelu, neredovitost mew struacije zbog oštećenja sluznice maternice, začepljenost jajovoda, a to sve dovodi do nemogućnosti novog začeca, ili do češte vanmaternične trudnoće, ciste na jajnicima, do spontanog pobačaja, prijevremenog porođaja, produljenja porođaja, lošeg sijela posteljice, smetnji u trećem porodnom dobu (zaostatak posteljice, krvarenja, atonija uterusa), što sve može ugroziti život žene. Psihičke posljedice su: depresija, osjećaj krivnje, nesаница, teški snovi, frustracije, gubitak samopoštovanja, pojava emotivne hladnoće, poremećaja u seksualnim odnosima, slabija ili nikakva komunikacija sa ljudima. Ako se želi biti svjestan i odgovoran roditelj, roditelj u duhu islama, onda ne treba to biti na račun uništenja nekog koji ima i vjersku i pravnu zaštitu. Ne zaboravite da su:

- naša djeca radost i nada, ona nam obogaćuju i uljepšavaju život;
- djeca traže našu ljubav i zaštitu, tu moramo biti besprijeekorno poštени i plemeniti;
- djeca donose mir u naša srca, nastavljaju njegovanje i širenje islama kao časne vjere.

Kod adolescentica trudnoća je slučajna, neplanirana, neželjena. Oko 2-25% adolescentica u Evropi pobaci arteficialno (nasilno) začetu trudnoću. Ovdje je zasigurno upitna reproduktivna sposobnost i duševni mir ove mlade, nezrele osobe. Zakonodavac je dozvolio legalni prekid trudnoće na osnovu slijedećih indikacija: medicinskih, eugeničkih, pravno-etičkih i socijalno-ekonomskih. Moja prosudba ovakvog stava je - da je svaka neželjena trudnoća prema indikacijama bolest, - što je nespojivo stavom medicine za bolesno-zdravo, da svaka genetska anomalija, tjelesni deformitet, po htijenju roditelja, može biti uzrok pobačaja? Koliko je ovo ispravno, stvar je ocjene i rasprave multidisciplinarnih struka? Upravo, da bi predstavio gledište islama na ove slučajeve, autor je ukazao i eksplicitno dao islamsko naučno tumačenje žene muslimanke i muškarca muslimana u reguliranju porodice.

U ovoj studiji posebno bih preporučio iznošenje stava islama u pogledu metoda i sredstava kojima se, uz prirodne procese reprodukcije, sprečava zanošenje.

Dat je ukratko prikaz svih metoda koje se koriste s ciljem sprečavanja začeca:

1. Prirodne metode (biheviorističke):

- prekinuti snošaj (*coitus inerruptus*);
- ispiranje vagine (nakon snošaja ispiranje različitim vodenim rastvorima: sirćetnom, mliječnom, limunskom, bornom kiselinom, hipermanganom, sublimatom, bakarni sulfidom);
- temperaturna metoda (povećanje bazalne temperatura za vrijeme ovulacije za 0,2-0,5 stepeni Celzijusa, od normalne temperature 36,8);
- simptomermalna metoda (praćenje vlažnosti vagine, kvaliteta sluzi koja se pojavljuje 2-3 dana prije ovulacije);
- Bilngisova metoda (praćenje obilnosti, rijetkosti i rastezljivosti vaginalne sluzi);
- Knaus-Ogino metoda (praćenje dužine menstrualnog ciklusa tokom godine);
- PG 53 (aparatus za dokazivanje fenomena "paprati" koja je prisutna za vrijeme ovulacije);
- dojenje (hormon prolaktin kojeg luči dojka a koči gonadotropine hormone prednjeg režnja hipofize, koji su odgovorni za lučenje estrogena i progesterona hormona jajnika).

2. Metode barijere:

- kondom (prezervativ);
- dijafragma;
- cervikalne kape;
- femidom (ženski prezervativ).

3. Hemijske metode:

- spermacidna sredstva (ometaju gibanje spermatozoida i time sprečavaju oplodnju, vaginalne tablete, kreme, pjene, žele, tanki filmovi koji se stavljaju desetak minuta prije seksualnog odnosa);
- spermicidne spužvice (vrše mehaničku blokadu prodora sperme prema cervikalnom kanalu).

4. Hormonska kontracepcija:

- progestageni (derivati 19 nor-testosterona);
- estrogeni (etinil-estradiol);
- kombinirana kontracepcija (jednofazni, dvofazani, trofazni preparati).

5. Intrauterina kontracepcija:

- intrauterini uložak (potiču fagocitozu, oslobađanje prostaglandina i ometaju implantaciju - zakvačenje).

6. Postkoitana kontracepcija (hitna kontracepcija ili kontracepcija iz nužde, pol after, pil in the morning):

- kutija sa četiri tablete (dvije se piju odmah iza odnosa, treća nakon 12 sati, a četvrta nakon 12 sati od vremena kada je uzeta treća);
- inzercija (IUU-intrauterinog uloška);
- antiprogesteron Ru-486 tablete od 600 mg.

7. Trajne metode kontracepcije:

- hirurška metoda presijecanjem i podvezivanjem jajovoda, tubal ligation.

Iz navedenog je vidljivo da se farmaceutske kuće utrkuju proizvodeći ove ili one vrste sredstava, a cilj im je isti: oduzeti prirodni dar supružnicima da se rodi živo, zdravo i željeno dijete. S obzi-

rom na vrlo složena stanje i slobodu korištenja prava za sprečavanje trudnoće, opravdano ili neopravdano, ovo autorsko štivo je prava enciklopedija znanja - kako promijeniti stav zasnovan na pravilnom poimanju ovog problema.

Autor je ekstenzivnu tematiku sistematizirao u ovoj studiji, učinio je preglednom, prilagodljivom za čitanje, olakšao memoriranje izasluhuje pozitivnu recenziju. Molim Uzvišenog Premilostivog Gospodara da autoru ukabuli njegov rad i njegove dove i da ova studija što prije ugleda svjetlo dana. Studija je značajan doprinos u popuni znanstvene islamske literature iz ove oblasti, koja se bavi pravom, mjestom i ulogom žene u islamu i njenim značajem u porodici.

Recenzent:

*Prof. dr. sci. Sulejman KENDIĆ
spec. ginekolog-opstetričar., subspec.fetalne medicine*

I

Muslimanka i porodica
/savremena pitanja/

Uvod

Pitanjem položaja žene bavila su se sva društva, kako ona ranije, tako i savremena. Ženska populacija čini polovinu društva, ako posmatramo brojčanu zastupljenost; ona je izazovnije polovina tog društva kad su emocije u pitanju, ona je i najslabije pitanje društva. Otuda je obaveza svih mislilaca bila da osmisle to najvažnije pitanje društva, pogotovo zbog toga što većina muškaraca pitanje žene doživljava kao pitanje seksualnosti, zadovoljstva i užitka.

U ovoj studiji neće biti govora o svim aspektima u vezi položaja žene. To stoga što se još ne osjećam spremnim da zaronim u tu tematiku zbog neizvjesnosti puta, mnoštva prepreka, preovladavajuća emocija, te malog broja slušalaca ili čitalaca koji su realni i nisu opterećeni ovim pitanjima.

Vrijeme u kojem živimo odlikuje se svojim posebnostima, a jedna od njih jeste da je naše vrijeme - vrijeme propagande, reklame i upliva mas-medija. Ogroman je utjecaj propagande na naše razmišljanje, pravce, usmjeravanje ka nečemu ili izbjegavanje toga. Propaganda je odigrala ključnu ulogu u formiranju javnoga mnijenja, širenju prohtijeva i prekrivanju svijetlog lica istine. Ona je podijelila istraživače u dva pravca: na prijatelje i simpatizere žene, te na neprijatelje i ženomrse (ginekofage). Naravno da je takva podjela daleko od istine, stvarnosti i prihvatljivosti. Ne mogu zamisliti kako čovjek može mrziti ženu, a žena je njegova majka, supruga, kćerka ili sestra. Kako je moguće zamisliti čovjeka koji je neprijatelj svojoj majci, supruzi, kćerki ili sestri, naprimjer? Pa i ako joj nešto zabranjuje, on to čini prvenstveno radi njene koristi, pa tek onda radi dobrobiti čitavog društva. Prijateljstvo i neprijateljstvo ne

proizilazi iz dopuštanja ili zabrane, nego iz osiguravanja dobra ili guranja u zlo.

Isto se može reći i onima koje razvratna propaganda naziva prijateljima žene. Znači li to prijateljstvo da ženu treba dovesti u poziciju koja šteti njenom ugledu ili interesu, ili joj uzrokuje duševni, društveni nemir i ekonomsku podanost? Prijatelj koji sa svojim prijateljem želi tako postupati, ustvari, je njegov ljuti neprijatelj, pa ma kako blag, uglađen i slatkorječiv bio. Davno su mudri ljudi kazali: „Prijatelj ti je onaj ko je iskren prema tebi, a ne onaj ko te povlađuje“. Zbog svega toga, današnja podjela onih koji su protiv poboljšanja položaja žene na njene prijatelje i neprijatelje u sebi sadrži elemente namjerne podvale, koja će se otkriti tokom argumentirane razmjene mišljenja i iznošenja činjenica.

U ovoj ću se studiji baviti samo nekim aspektima pitanja iz domena spoznaje i iskustva osobe koja je značajan dio svog života posvetila rješavanju općih pitanja društva. Ja sam, prije svega, građanin zadužen da, shodno svojim mogućnostima, uloži trud i doprinese izgradnji bolje društvene zajednice. I ja, prije svega, čvrsto vjerujem da je ljudsko dostojanstvo neodvojivo od slobode mišljenja i iskazivanja onoga što se misli. Aplauz publike ili njeno negodovanje i neprihvatanje nisu mi toliko bitni koliko mi je stalo do preciznog, temeljitog i iskrenog usmjerenja razmišljanja pripadnika islamskog Ummeta. Bojim se i strepim od šutnje o istini, ustrajavanja u griješenju i usnulosti u stihiji okruženja u kojem živim.

Razvoj prava žene tokom historije

Prije nego što započnem govor o pitanjima i propisima koje bi svaka muslimanska porodica morala znati, a posebno žena muslimanka, smatram da bi se radi zaokruženja ove teme bilo potrebno osvrnuti na društvenu i zakonodavnu poziciju žene u starim društvenim zajednicama, poznatim prije pojave islama, kao i na srednjovjekovnu Evropu. Svakom objektivnom istraživaču ovog pitanja jasno je kako žena, usprkos različitosti naroda i civilizacija u

vezi s pitanjem grubosti ili samilosti prema ženi, nije sve do pojave islama stekla društveni status i pravnu zaštitu koju zaslužuje svojom veličanstvenom misijom, predodređenom njenim prirodnim načinom života i pozicijom u društvu, koju joj moramo priznati. Spomenut ću samo nešto od tog.

Odnos prema ženi u grčkoj civilizaciji

U prvom razdoblju grčke civilizacije žena je bila zaštićena i čedna. Kuću nije napuštala i svi njeni poslovi bili su vezani za kuću. Bilo joj je zabranjeno obrazovati se, tako da uopće nije bila prisutna u javnom životu. Bila je prezrena i smatrana nečistom i djelom đavolskim. Žene uglednika nosile su obavezno mahrame na glavi. Zakonski gledano, žena je bila poput predmeta - kupovali su je i prodavali po pijacama, bez slobode i bez bilo kakvih građanskih prava, bez prava na naslijeđe, cijelog života osuđena na bespogovornu poslušnost muškarcu koji ju je mogao udati za koga on hoće i koji je raspolagao njenim imetkom. Pravo razvoda braka bilo je isključivo u rukama muškarca, a ženi nije bilo dopušteno ni da traži razvod, osim u iznimnim prilikama, do kojih je bilo vrlo teško doći zbog silnih ograničenja. Ženu, koja bi pokušala stići do suda, muž bi zarobio na putu do sudije i primoravao da se vrati kući.

Ženama u Sparti su bila data određena građanska prava. Priznato im je pravo nasljedstva i raspolaganja imovinom. Ni to žena nije dobila kao posljedicu priznanja svoje ženstvenosti, već kao splet okolnosti u vezi s vojnim uređenjem grada, pošto su muškarci stalno bili u ratnim pohodima pa je bilo nužno da se žene staraju o domaćinstvima. Zbog toga je žena u Sparti bila više na ulici i spretnija od svoje sestre u Atini ili bilo kojem drugom grčkom gradu. Pored toga, Aristotel je žestoko kritizirao stanovnike Sparte zbog sloboda i prava koja su dali ženama, nagovještavajući skorou propast Sparte zbog toga.

U kasnijem periodu grčke civilizacije, položaj žene se promijenio. Počela se miješati s muškarcima po klubovima i na skupovi-

ma, nemoral se proširio, a blud je postao nešto što čak nije ni osuđivano. Javne kuće su postala sjedišta politike i književnosti, a potom su i nagi kipovi proglašeni umjetnošću i kulturom. Njihova vjera ozvaničila je grješnu vezu između muškarca i žene. Njihova boginja Afrodita, udata za jednog od njihovih božanstava, prevari svoga muža sa trojicom, od kojih je jedan bio obični čovjek i iz takve veze rođen je Kupido – bog ljubavi, po njihovom vjerovanju. Čak ni to ne bi dovoljno da zadovolje svoje strasti te se proširi nastrani odnos muškarca s muškarcem, napraviše kip Harmodosa i Aristogtona, koji su bili u grješnoj vezi. To je ujedno bio i kraj njihove civilizacije, koja nesta u zaboravu.

Odnos prema ženi u Rimu

Stari Rimljani nisu obavezivali oca da se prihvati i brine o svom muškom ili ženskom djetetu, ili da ga priključi svojoj porodici. Običaj je bio da se novorođenče stavi ocu ispred nogu. Ako ga uzme i podigne, bio bi to znak da ga priznaje i želi u svoju porodicu, u suprotnom znači da ga odbija priznati za svoga potomka. Takvu bi djecu ostavljali na javnim mjestima ili unutar hramova. Oni koji su željeli, mogli su sebi uzeti mušku djecu, a ostala novorođenčad umirala bi napuštena od žestine sunca ili studeni zime.

Staratelj porodice imao je pravo prihvatiti u porodicu koga on hoće ili istjerati iz nje koga želi. Članom porodice prestajali bi biti sinovi koje bi otac prodao. Zatim je donesen zakon od dvanaest paragrafa o pravu trostruke prodaje, po kojem, ako otac proda sina tri puta uzastopno, takav sin više nije pod vlašću staratelja, dok kćerka ostaje pod upravom staratelja do kraja njegova života.

Sve dok je živ, otac je imao vlast nad sinovima i kćerima, bez obzira na njihovu životnu dob, kao i nad svojim suprugama i suprugama sinova i unuka. Ta je vlast podrazumijevala prodaju, progon, fizičku kaznu i ubistvo, tako da su to bile ovlasti posjedovanja, a ne zaštite. One nisu ukinute sve do usvajanja Justinijanovog zakona

(565. godine), po kojem ovlasti oca ne prelaze kazнено-odgojne mjere.

Staratelj porodice bio je apsolutni vlasnik svega što je porodica posjedovala, nijedan drugi član nije imao pravo materijalnog raspolaganja, nego su oni bili samo oruđe i sredstvo u rukama staratelja porodice putem kojih se povećavala materijalna dobit porodice. On je ženio i udavao sinove i kćeri bez njihove volje.

Što se tiče materijalnog raspolaganja, ono ženi nije bilo dopušteno. Tako, ako bi žena stekla određeni imetak, on bi se dodavao imetku staratelja porodice i na to ne bi utjecalo ni punoljetstvo, ni brak. U kasnijem periodu, u doba Konstantina, dopušteno je da se imetak naslijeđen od majke razlikuje od imetka naslijeđenog od oca, s tim da otac potpuno raspolaže imetkom do kćerkine udaje, a nakon udaje za sebe zadržava jednu trećinu, a dvije trećine vraća kćerki.

U Justinijanovom periodu odlučeno je da sve što žena stekne direktnim radom, ili putem neke druge osobe, mimo staratelja porodice, smatra se njenim vlasništvom. Imetak, pak, koji joj pokloni otac porodice, ostaje i dalje njegov, na način da, iako joj je dato pravo vlasništva, nije joj dato pravo raspolaganja, zašta je obavezno bio potreban pristanak staratelja porodice.

Nakon smrti staratelja porodice sin postaje slobodan, ukoliko je punoljetan, dok kćerka ostaje pod vlašću staratelja sve dok je živa. U kasnijem se periodu žena, putem određenih pravnih doskočica, uspjela osloboditi zakonske stege staratelja na način da proda samu sebe staratelju kojeg ona izabere. Ta je prodaja podrazumijevala dogovor dvije strane po kojem novi staratelj oslobađa ženu stege ranijeg staratelja i ne opire se nijednom njenom budućem postupku.

Na svečanosti vjenčanja supruga je potpisivala ugovor poznat kao *Ugovor vlasti*, po kojem vlast nad suprugom od tada ima njen muž i to na jedan od slijedeća tri načina:

- na vjerskoj svečanosti, pred svećenikom,

- simboličnom kupovinom supruge i
- zajedničkim brakom u trajanju najmanje godinu dana nakon zaključenja braka.

Na taj način je vlast oca nad kćerkom zamijenjena vlašću supruge nad suprugom. U suštini, vlast nad ženom se, u periodu procvata rimskog prava, promijenila iz prava posjedovanja u pravo zaštite, mada je žena i dalje ostala u podređenom položaju.

Zakon od dvanaest paragrafa je slijedeća tri razloga smatrao ključnim u ograničavanju njene sposobnosti, a to su: životna dob, mentalna sposobnost i spol. Pravnici u starom Rimu su ograničavanja žene u građanskim pravima pravdali riječima "*zbog prevrtljivosti njihove pameti*".

Justinijanov zakon potom uvjetuje pri sklapanju ugovora pravnu i poslovnu sposobnost.

Pravno nesposobne žene

- Robovi;
- Sranc i u domaćim ugovorima, usmenim obećanjima ili pismenim dogovorima;
- Kćerke i supruge koje su pod vlašću staratelja porodice.

Poslovno nesposobne žene

- Maloljetna djeca i senilne osobe;
- Prezaduženi maloumni;
- Punoljetne kćerke i gospođe koje su pod vlašću staratelja (oca ili supruge). Na njih se to odnosilo samo onda kada bi se, bez dozvole staratelja, prezadužile;

-Slobodne punoljetne žene, i to samo u slučaju da postanu prezadužene bez dozvole onog koji je zadužen da se brine o njima.

Posljednja spomenuta kategorija smatrana je ponovo imovinski sposobnom nakon prestanka starateljstva nad njima u nižim razinama Imperije, ali te slobodne punoljetne žene trajno gube imovinsku sposobnost upravljanja ako preuzmu materijalne obaveze drugih, bez mogućnosti da same imaju koristi od njih, tako da one nisu mogle preuzeti dug muža, niti bilo koga drugog.¹

Žena u Hamurabijevom zakonodavstvu

Žena je ubrajana u stoku koju su posjedovali. Ako bi neko ubio nečiju kćerku, kazna je bila da ocu ubijene da svoju kćerku da je ubije ili zadrži u vlasništvu.

Žena u Indijaca

Stari indijski mudraci smatrali su kako čovjek ne može usvojiti znanja i spoznaje dok potpuno ne prekine sve porodične veze.

Manovo zakonodavstvo nije davalo ženi pravo na samostalnost u odnosu na oca, supruga ili sina. Ako bi svi oni pomrli, ona bi bila dužna da pripada muškarcu iz suprugove rodbine. Dakle, žena je cijelog života bila manje vrijedna. Ona nije imala pravo čak ni na život nakon smrti svoga muža. Bila je dužna umrijeti na dan muževe smrti te da bude s njim živa spaljena na istoj lomači. Taj je običaj postojao u Indijaca sve do početka XVII stoljeća, kada je, uz veliko opiranje indijskog svećenstva, i dokinut.

Oni su žene žrtvovali svojim božanstvima kako bi ta božanstva bila zadovoljna, naredila kišu ili podarila opskrbu.

U pojedinim dijelovima Indije postojalo bi drvo kojem bi go-dišnje žrtvovali po jednu djevojku.

U zakonu Hindusa piše: "Strpljenje na teškoj sudbini, vjetar, smrt, pakao, otrov zmije i vatra nisu ništa gori od žene."

¹ Vidi: *El-Medbal ila tarib-l-hukuki-r-rumanijje* dr. M'arufa ed-Devalibija i *El-mer'etu inde-l-Junan ve el-mer'etu inde-r-Ruman*, dr. Muhamed Selam Zenati.

Poslovice prijašnjih naroda o ženi

- Kineska poslovice kaže: “Ženu ušutkaj i nikad joj ne vjeruj.”
- Ruska poslovice: “U deset žena nećeš naći više od jedne duše.”
- Španska poslovice: “Čuvaj se pokvarene žene, a ne daj se ni čestitoj.”
- Italijanska kaže: “Mamuza je i za dobrog i za lošeg konja, a štap je za dobru i za lošu ženu.”

Žena u Židova

Pojedine židovske grupacije kćerku doživljavaju kao sluškinju.

Otac ima pravo prodati je, kćerka ga je mogla naslijediti samo u slučaju da nema muških potomaka, u protivnom, otac joj cijelog života ne bi baš ništa poklonio.

U četrdeset drugom paragrafu Jobove-Ejjubove knjige stoji: “Na čitavoj zemlji ne bi lijepih žena poput Ejjubovih i otac ih podijeli sinovima u nasljedstvo.”

Ukoliko bi kćerka bila uskraćena u nasljedstvu zbog brata, onda bi on bio dužan materijalno se brinuti o njoj u svakodnevnom životu i prilikom udaje. To se odnosilo samo na slučaj da je nasljedstvo bilo u nekretninama, a ako bi naslijeđeni imetak bio pokretni, onda žena ne bi dobila ništa za izdržavanje i udaju, makar se radilo o tovarima zlata.

Ako bi nasljedstvo prešlo u vlasništvo kćerke zbog nepostojanja muškog potomstva, njoj ne bi bilo dopušteno udati se za pripadnika druge familije, niti imetak prenijeti na tu familiju.

Židovi ženu smatraju prokletom zato što je zavela Adema.

U Tevratu piše: “Gorčina žene veća je od gorčine smrti; dobar čovjek pred Bogom nađe spas od nje. Jednog čovjeka među hiljadu sam našao, ali među svima njima ne nađoh ženu.”

Odnos kršćana prema ženi

Prvi kršćani bili su pod jakim dojmom nemorala i razvrata koji su vidjeli kod Rimljana i svega onoga što je dovelo do prave moralne erozije, smatrajući ženu glavnim krivcem za takvo stanje. Razlog za to bio je izlazak žene i njeno odavanje prohtjevima i slobodnim kontaktima s muškarcima. Oni su onda ustvrdili da je brak počast koje se treba kloniti te da je neženja Bogu draži od oženjenog. Obznanili su da su žene đavolja kapija, da se ona treba stidjeti svoje ljepote zbog toga što je ta ljepota oružje đavolje u izazivanju spletke i kušnji.

Svećenik Tertulijan smatra kako je žena đavolji prolaz ka ljudskoj duši, suprotnost melekima i krivo predstavlja Božiji lik.

Svećenik Sostam kaže: „Ona je nužno zlo, željena bolest, opasnost za porodicu i kuću, ljubav koja razdire i prerušena nedaća“.

U petom stoljeću zasjedalo je vijeće Makom, koje je razmatralo slijedeće pitanje: *Da li je žena tijelo bez duše ili ona ima dušu?*

Na kraju su zaključili da nijedna žena, osim Mesihove majke, nema u sebi plemenitu dušu (koja bi je spasila Pakla).

Kada su zapadni narodi prigrlili kršćanstvo, njihovo svećenstvo bilo je pod jakim utjecajem takvog poimanja žene. Tako su Francuzi 586. godine (u vrijeme Poslanikove, s.a.v.s., mladosti) problematizirali pitanje: *Da li je žena ljudsko biće, ili je nešto drugo?*

Na kraju su odlučili da je ona ljudsko biće stvoreno samo da služi muškarcu.

Prijezir Zapada prema ženi i nepriznavanje njenih prava trajao je i tokom čitavog srednjeg vijeka. Čak je i u vremenu vitezova društveni status žene ostao nepromijenjen (mada se smatra da je položaj žene tada bio bolji, jer su iskazivali naklonost prema ženama i hvalili njenu ulogu). I dalje je smatrana manje vrijednom i bez prava na raspolaganje svojim imetkom bez dopuštenja muža.

Zgodno je spomenuti da je zakon Engleske sve do 1805. godine dozvoljavao mužu da proda svoju suprugu, precizirajući cijenu žene: “Šest funti” (*pola šilinga = četvrt sirijske lire*).²

Desilo se da je jedan Englez, 1931. godine, prodao svoju suprugu za pet stotina funti. Njegov advokat, braneći ga, rekao je: “Zakon Engleske od prije sto godina dopuštao je mužu prodaju supruge. Zakon iz 1801. godine, odredio je da je cijena žene šest funti, pod uvjetom da je žena saglasna sa takvom prodajom.” Sud je odgovorio kako je taj zakon dokinut 1805. godine zakonom koji zabranjuje muževima prodaju ili odricanje od supruge te je, nakon prepiske, sud osudio čovjeka koji je prodao svoju suprugu na zatvorsku kaznu u trajanju od deset mjeseci.

Prošle godine³ se dogodilo da je jedan Italijan prodao drugom čovjeku svoju suprugu na rate. Kad je kupac odbio platiti dogovoreni iznos, prodavač ga je ubio. (Časopis *Hadaretu-l-islam*, druga godina, 1078. stranica).

Francuskom revolucijom (koja se desila krajem XII stoljeća po H.) ukinuto je ropstvo i objavljena sloboda čovjeka kojom se nije mislilo i na ženu. Francuski je zakon precizirao kako žena ne može sklapati ugovore bez pristanka staratelja, ukoliko se radi o neudatoj ženi.

U tekstu tog zakona kaže se da su osobe s nepotpunim ovlastima: *maloljetnik, maloumnik i žena*. Tako je bilo sve do 1938. godine, kada je zakon izmijenjen u korist žena, iako su ostala određena ograničenja za udatu ženu, o čemu ćemo nešto kasnije govoriti.

Žena kod Arapa prije islama

Ako se vratimo u predislamski period Arapa, vidjet ćemo obespravljenu ženu koja nije mogla ništa naslijediti, niti je muž prema njoj imao ikakvih obaveza. Nije bio određen broj brakorazvoda,

² Spomenuta vrijednost u našoj valuti iznosila bi 0,71068 KM (primj. Z. H.)

³ 1961. god. (primj. i.)

nit je bilo limitirano višeženstvo. Nije postojao zakon kojim bi se spriječilo zlostavljanje žene, niti joj je bio dopušten izbor bračnog druga. Samo su arapski prvaci i uglednici svoje kćerke pitali za mišljenje prije udaje, kako se da zaključiti iz određenih historijskih kazivanja.

Kada bi čovjek umro a poslije njega ostala djeca koju je imao s drugom ženom, najstariji sin imao je prednost oženiti se ženom svoga oca smatrajući je nasljedstvom poput ostale očeve imovine. Kada bi želio iskazati svoju želju za takvim brakom, bacio bi svoju odjeću na nju. U protivnom, ona bi imala pravo udati se za koga želi.

Bili su jako sujevjerni kada su u pitanju ženska djeca, čak su ih neka plemena živu zakopavala, plašeći se sramote, dok su druga plemena, zajedno sa ženskom, zakopavali i živu mušku djecu, plašeći se siromaštva. Ta pojava nije bila masovna među Arapima. Činila su to samo određena plemena, među kojima nije bilo pripadnika plemena Kurejš.

Jedino čime se arapska žena tog vremena može pohvaliti svojim sestrama u svijetu jeste briga muža prema njoj, odbrana njene časti i osveta zbog narušavanja njenog dostojanstva.

11

Elementarna prava žene u
islamumu

Dolaskom islama položaj žene se bazično i temeljito mijenja. Na slijedećim stranicama ove studije pokušat ćemo se ukratko osvrnuti na osnovna prava koja je islam priznao ženi.

Dostojanstvo i čast

Islam je uvažio i priznao ženi pravo na ljudsko dostojanstvo i čast i to od momenta njenog rođenja pa sve do smrti. On zagovara i podstiče da se ne smije praviti nikakva diskriminacija na osnovu spolova. Za one koji to prihvate i u praksi primjene, Allah i Njegov Poslanik obećavaju Džennet.

U prilog tome navest ćemo nekoliko hadisa od kojih su:

Enes b. Malik, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, a.s., rekao: *“Ko bude izdržavao dva ženska djeteta sve do njihovog punoljetstva, na Sudnjem danu ćemo ja i on biti kao ova dva ...”* – pokazao je sastaviši svoja dva prsta.⁴

Ebu Seid el-Hudri veli da je Allahov Poslanik, a.s., rekao: *“Ko bude imao tri kćerke ili sestre, ili dvije kćerke ili sestre, pa se prema njima lijepo bude odnosio i bude se bojao Allaha pri njihovom odgoju, zaslužiti će zbog toga džennet.”*⁵

Aiša, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, a.s., rekao: *“Ko bude iskušan ženskom djecom, pa se bude lijepo odnosio prema njoj, ona će mu biti zaštita od vatre.”*⁶

⁴ Bilježi ga Muslim, 4/2028, br. 2631.

⁵ Bilježi ga Tirmizi, 4/282, br. 1916.

⁶ *Fethu-l.Bari*, 4/10, br. 1415.

Iz ovih i drugih hadisa jasno se vidi da islam podstiče muslimane da se lijepo odnose prema ženskom djetetu. Naredio im je da štite i paze svoje kćerke ili sestre, da im osiguraju ugodan život i da ih izdržavaju sve dok se ne udaju.

Islam je ukazao čast i dostojanstvo i ženi kao majci. Uzvišeni Allah je na isti stepen stavio dobročinstvo i samilost prema majci sa obožavanjem Njega samog. Uzvišeni je o tome rekao: *“Gospodar tvoj zapovijeda da se samo Njemu klanjate i da roditeljima dobročinstvo činite“*. *El-Isrā, 23*.

Uzvišeni Allah je naredio da se samo Njemu ibadet čini, i to iskreno, te u isto vrijeme naredio da se s istim intenzitetom realizira i dobročinstvo prema roditeljima.

Allahov Poslanik, a.s., je potvrdio i poticao da se čini dobročinstvo prema majci i da se lijepo odnosi prema njoj. Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je neki čovjek upitao: *“O Allahov Poslaniče, kome da činim dobročinstvo?”* Rekao je: *“Majci.”* Čovjek je ponovo upitao: *“Kome još?”* *“Majci,”* rekao je Poslanik. *“Kome onda,”* ponovo je čovjek upitao. Rekao je: *“Majci.”* *“A kome nakon toga,”* upitao je čovjek. *“Nakon toga ocu,”* rekao je Poslanik.⁷

O bračnom životu Uzvišeni veli: *“Jedan od dokaza Njegovih je to što za vas, od vrste vaše, stvara žene da se uz njih smirite, i što između vas uspostavlja ljubav i samilost; to su, zaista, pouke za ljude koji razmišljaju.”* *Er-Rum, 21*.

Znači, Allah je odredio da žena bude čovjekov duhovni smiraj i učinio da se brak uspostavi na osnovu ljubavi i samilosti. U tome se krije jedna velika mudrost.

Čovjek dan provodi stičući nafaku za sebe i svoju porodicu, a noću, kada se vrati kući, nalazi u njoj duševni rahatluk i smirenost. To je ta bračna harmonija, ljubav i strpljivost u međusobnom ophođenju supružnika koju Kur'an traži, a koja je danas nestala i za kojom mnogi brakovi, posebno na Zapadu, čeznu i žude.

⁷ Bilježi ga Tirmizi, 4/273, br. 1897.

Pozivanje Allahovoj vjeri i dobru je dužnost koju je On naredio ovom Ummetu i rekao: *"I neka među vama bude onih koji će na dobro pozivati i tražiti da se čini dobro a od zla odvrćati, - oni će šta žele postići."* *Ali Imran, 104.*

Islam je sa tom dužnosti podjednako zadužio i ženu i muškarca. Uzvišeni kaže: *"A vjernici i vjernice su prijatelji jedni drugima: traže da se čine dobra djela a od nevaljalih odvrćaju, i molitvu obavljaju i zekat daju, i Allahu i Poslaniku Njegovu se pokoravaju. To su oni kojima će se Allah sigurno smilovati. Allah je doista silan i mudar."* *Et-Teube, 71.*

Po pitanju odgovornosti, nagrade i kazne, Uzvišeni je većinom zaduženja obavezao u istoj mjeri i muškarce i žene. Sasvim je, onda, logično da oni budu izjednačeni i u nagradi i u kazni za djela koja čine. To se jasno vidi iz sljedećeg ajeta: *"Ko učini zlo - biće prema njemu kažnjen, a ko učini dobro, bio muškarac ili žena, a vjernik je, - u Džennet će; u njemu će imati u obilju svega, bez računa."* *Gafir, 40.*

Primjećuje se da je islam izjednačio ženu sa muškarcem u onim stvarima u kojima ih je izjednačila i priroda, i gdje identičnost u obavezama i pravima ne bi donijela ženi da bude uvažavana, poštovana i cijenjena.

Međutim, postoje neka šerijska zaduženja kojima je Allah poštedio ženu ali je nije diskriminisao, jer je pri tome uvažio njenu prirodu i zauzetost, kao i njene prirodne sklonosti, ljubav i naklonsost prema odgajanju djece. Od nekih obaveza žena je oslobođena i zbog svoje pretjerane sentimentalnosti, kao i zbog neprikladnosti takvih funkcija njenoj prirodi.

Uzvišeni je rekao: *"I navedite dva svjedoka, dva muškarca vaša, a ako nema dvojice muškaraca, onda jednog muškarca i dvije žene koje prihvatite kao svjedoke; ako jedna od njih zaboravi, neka je druga podsjeti"...* *El-Bekare, 282.*

Za vrijeme mjesečnice žena ne klanja niti posti. U tome je jedan vid poštivanja prema ženi i uvažavanje njene fiziologije, a ne

diskriminacije ni poniženja. Time se ni u kom slučaju ona ne diskriminira u odnosu na muškarca.

Za neobavljene namaze i neispoštene dane ramazana tokom tog perioda neće biti grješna niti odgovorna zbog toga što joj je naređeno da tokom tog ciklusa ne klanja i ne posti.

A ajet: *“One imaju isto toliko prava koliko i dužnosti, prema zakonu, samo muževi imaju prednost pred njima za jedan stepen”*, (El-Bekare, 228) ne ukazuje da je žena u islamu diskriminirana u odnosu na muškarca, jer se spomenuta prednost odnosi na starateljstvo, vođenje porodice, vodstvo uopšte, kao i na ostale odlike koje su objašnjene u slijedećem ajetu:

“Muškarci vode brigu o ženama zato što je Allah dao prednost jednima nad drugima, i zato što oni troše imetke svoje”. En-Nisā, 34.

U navedena posljednja dva ajeta Allah je objasnio da žene kod ljudi imaju isto toliko prava koliko prema njima imaju i obaveza. Muškarci imaju samo prednost nad njima onu koju nalaže sam sistem društvenog života. To je, ustvari, pravo i briga o vođenju kuće i porodice. Ta odlika je spomenuta u prvom ajetu, i na nju se eksplicitno ukazuje i u drugom.

Čovjek ima veće pravo na vodstvo porodice zbog toga što je fiziološki jači, iskusniji i što može bolje realizirati interese i potrebe bračne zajednice. Zbog toga je on, po šerijatu, zadužen da štiti ženu, da je izdržava, a ona je, u zamjenu za to, zadužena da mu bude poslušna u svemu onome što je dozvoljeno. A oboje su zaduženi da ne rade jedno protiv drugog, pa da zbog toga razvrgnu svoj brak i tako unište porodični život, pa i društvo, jer porodica je osnovna ćelija društva.

Prava žene u islamu su svetinja koja se mora poštovati i primjenjivati. Ovakav status prava žene muslimanke u islamu ukazuje da je njena uloga i vrijednost nezamjenljiva u društvenom životu i životu uopće. Sve to opet potvrđuje da su ženi u islamu priznata ljudska vrijednost i čast, i da ona u Allahovom vjerozakonu ima

počasno i privilegirano mjesto. Materijalno i moralno je zbrinuta, njena riječ se sluša, a ličnost uvažava i poštuje.

Izjednačenje sa muškarcem u ljudskim vrijednostima

Ljudi su stvoreni od jednog čovjeka i jedne žene. Svi su sinovi Adema i Have, a.s., a Adem je stvoren od zemlje. Ovo pravilo jasno proklamira da su ljudi jednaki u svom porijeklu i zbog toga svaka diskriminacija po toj osnovi je samo puka laž i farsa.

Ova jednakost po porijeklu se ne ograničava samo na muškarce, nego se ona proteže i na ženski spol. Uzvišeni je rekao: *“O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji, Allah, uistinu, sve zna i nije Mu skriveno ništa“*. *El-Hudžurat, 13.*

U sljedećim ajetima se jasno proklamira da muškarci i žene imaju isto porijeklo i da čovječanstvo bez uvažavanja te činjenice ne može opstati:

“O ljudi, bojte se Gospodara svoga, koji vas od jednog čovjeka stvara, a od njega je i drugu njegovu stvorio, i od njih mnoge muškarce i žene rasijao.“ *En-Nisā, 1.*

“On je taj koji vas od jednog čovjeka stvara – a od njega je drugu njegovu stvorio da se uz nju smiri.“ *El-Áraf, 189.*

“Allah za vas stvara žene od vaše vrste, a od žena vaših daje vam sinove i unuke.“ *En-Nahl, 72.*

Poslanik, a.s., je rekao: *“Žene su rođene sestre ljudi.“*⁸

Izjednačenje sa muškarcima u vjerskim dužnostima

Islam u vjerskim dužnostima i obavezama ne pravi razliku između muškarca i žene. Od žena se traži da izvrše islamske šarte i ostale obaveze, isto kao i od muškaraca. Islam je oslobodio ženu ne-

⁸ Bilježi ga Tirmizi, 1/190, br. 113.

kih vjerskih obaveza zbog njenih posebnih fizioloških specifičnosti i situacija kroz koje prolazi i u kojima se nađe.

Ženi pripada onoliko prava koliko ima i obaveza, tj. svako pravo koje čovjek kod nje ima proporcionalno je i dužnosti koju on ima prema njoj. I pored toga što je islam priznao jednakost spolova kao opće i generalno pravilo, on je pored toga uzeo u obzir i prirodu svakog od njih.

Osnivanje porodice zahtijeva i jedan vid organizacije i raspodjele dužnosti i obaveza, gdje je nužno da neko bude taj ko će je voditi i biti odgovoran za nju i brinuti se o njenim potrebama i zahtjevima. S obzirom na prirodu i fizičku sposobnost muškarca, kao i prirodna stanja i situacije kroz koje žena prolazi i koja je prisiljavaju da bude većinom kod kuće, islam je zadužio muškarca da bude odgovoran za porodicu i obavezao ga da je izdržava, štiti i čuva.

Nasuprot tome, ženu je učinio odgovornom za kuću svog muža i za njeno vođenje. O tome Poslanik, a.s., veli: *“Svi ste vi pastiri i svi odgovorni za svoja stada. Vladar je pastir i odgovoran je za svoje stado. Čovjek je pastir u svojoj porodici i odgovoran je za svoje stado. Žena je pastirica u kući svog muža i odgovorna je za nju...”*⁹ Islam je, znači, raspodijelio odgovornosti i obaveze, tako da niko nije ostao bez njih.

Uzvišeni je, u osnovi, jednako zadužio sve Svoje robove - muškarce i žene. Na osnovu toga ih je izjednačio u nagradi i kazni, jer je On apsolutno pravedan. *“Ko učini zlo, bit će prema njemu kažnjen, a ko učini dobro - bio muškarac ili žena, a vjernik je, - u Džennet će; u njemu će imati u obilju svega bez računa.”* Gafir, 40. *“Muslimanima i muslimankama, i vjernicima i vjericama, i poslušnim muškarcima i poslušnim ženama, i iskrenim muškarcima i iskrenim ženama, i strpljivim muškarcima i strpljivim ženama, i poniznim muškarcima i poniznim ženama, i muškarcima koji dijele zekat i ženama koje dijele zekat, i muškarcima koji poste i ženama koje poste, i muškarcima koji*

⁹ Bilježi ga Buharija, *Fethu-l-Bari*, 27441, br. 893.

o svojim stidnim mjestima vode brigu i ženama koje o svojim stidnim mjestima vode brigu, i muškarcima koji često spominju Allaha i ženama koje često spominju Allaha - Allah je, doista, za sve njih oprost i veliku nagradu pripremio. " *El-Ahzab*, 35.

Allah je obećao Svoju kaznu za sve one koji uznemiravaju vjernike i vjernice, bez obzira ko oni bili: muškarci ili žene. To se jasno vidi iz slijedećeg ajeta: *"A oni, koji vjernike i vjernice vrijeđaju, a oni to ne zaslužuju, toware na sebe klevetu i pravi grijeh"*. *El-Ahzab*, 58.

Iman (vjerovanje) žene je isto vrijedan i validan kao i iman muškarca

Islam je izjednačio ženu i muškarca u propisima vjere- i u nagradi i u kazni. Ženi pripada ono što zaradi i zasluži, kao i muškarcu. Ona ima pravo da se direktno i bez posrednika obrati Allahu, da ga obožava i moli. U Kur'anu se kaže slijedeće: *"I Gospodar njihov im se odaziva: Nijednom trudbeniku između vas trud njegov neću poništiti, ni muškarcu ni ženi, vi ste jedni od drugih."* *Ali Imran*, 195.

"Onome ko čini dobro, bio on muškarac ili žena, a vjernik je, Mi ćemo dati da proživi lijep život i, doista, ćemo ih nagraditi boljom nagradom nego što su zaslužili." *En-Nabl*, 97.

U slijedećim ajetima je Uzvišeni objasnio da nema razlike između vjerovanja žene i muškarca: *"A oni koji vjernike i vjernice vrijeđaju, a oni to ne zaslužuju, toware na sebe klevetu i pravi grijeh."* *El-Ahzab*, 58. *"One koji vjernike i vjerenice budu na muke stavljali, pa se ne budu pokajali, čeka patnja u Džehennemu i isto tako prženje u ognju."* *El-Burudž*, 10. *"Znaj da nema boga osim Allaha! Traži oprost za svoje grijehe i za vjernike i vjernice! Allah zna kud se okrećete i gdje boravite."* *Muhammed*, 19.

Konsenzusom islamskih učenjaka je, također, potvrđeno da su žene u osnovnim vjerskim obavezama izjednačene sa muškarcima, osim što nisu obavezne klanjati za vrijeme mjesečnice i babina i da, zbog poteškoće, tj. mnogobrojnosti tih namaza, nisu ih dužne naklanjati. Također, nisu ni dužne postiti u spomenutim periodima,

ali su obavezne napostiti propuštene dane ramazana zbog toga što to nije svakodnevna obaveza i što ne predstavlja poteškoću, kao što je slučaj sa namazom.

Što se tiče hadža, ženi je dozvoljeno da ga obavi u svim prilikama, s tim što većina pravnikâ smatra da ne smije tavafiti za vrijeme mjesečnice.

Odgovornost

I muškarci i žene će na budućem svijetu podjednako biti odgovorni za svoja djela, i na Sudnjem danu će podjednako biti pitani za sve svoje postupke koje su radili na ovome svijetu. Slijedeći ajeti nam jasno potvrđuju pomenutu konstataciju.

Uzvišeni je rekao: *“Onome ko čini dobro, bio on muškarac ili žena, a vjernik je, Mi ćemo dati da proživi lijep život i, doista, ćemo ih nagraditi boljom nagradom nego što su zaslužili.”* En-Nabl, 97.

“Ko učini zlo, bit će prema njemu kažnjen, a ko učini dobro – bio muškarac ili žena, a vjernik je, – u Džennet će; u njemu će imati u obilju svega bez računa.” Gafir, 40.

“To neće biti ni po vašim željama, ni po željama sljedbenika Knjige: onaj ko radi zlo biće kažnjen za to i neće naći, osim Allaha, zaštitnika ni pomagača.” En-Nisā, 123.

“A onaj ko čini dobro, bio on muškarac ili žena, a vjernik je, ući će u Džennet, i neće mu se učiniti nikakva nepravda.” En-Nisā, 124.

“Muslimanima i muslimankama, i vjernicima i vjernicama, i poslušnim muškarcima i poslušnim ženama, i iskrenim muškarcima i iskrenim ženama, i strpljivim muškarcima i strpljivim ženama, i poniznim muškarcima i poniznim ženama, i muškarcima koji dijele zekat i ženama koje dijele zekat, i muškarcima koji poste i ženama koje poste, i muškarcima koji o svojim stidnim mjestima vode brigu i ženama koje o svojim stidnim mjestima vode brigu, i muškarcima koji često spominju Allaha i ženama koje često spominju Allaha – Allah je, doista, za sve njih oprost i veliku nagradu pripremio.” El-Ahzab, 35.

“Allah obećava vjericima i vjericama džennetske bašče kroz koje će rijeke teći, u kojima će vječno boraviti, i divne dvorove u vrtovima edenskim. A i malo naklonosti Allahove veće je od svega toga, to će, doista, uspjeh veliki biti.” Et-Tevebe, 72.

Žene imaju pravo da učestvuju u zajedničkim vjerskim obredima kao i muškarci. Dozvoljeno im je da prisustvuju, zajedno sa ljudima, obavljanju zajedničkih vjerskih obreda, poput dnevnih namaza, džume i bajrama. Međutim, zajedničko obavljanje tih obreda, i pored toga što im je dozvoljeno, nije i obavezno. U tome nije omalovažavanje i diskriminiranje žene, već njena počast i poštovanje, jer se pri propisivanju tih propisa uvažila njena priroda i osnovna njena funkcija i zadaća.

U vjerodostojnim predajama je potvrđeno da je Poslanik, a.s., preporučivao ashabima da ne zabranjuju vjericama odlazak u džamiju, a dozvoljavao je i ženama koje su u mjesečnom ciklusu da prisustvuju musallama gdje se obavlja bajramski namaz, ali nisu učestvovala u njegovom obavljanju. Također, ženama je obaveza obaviti hadž isto kao i ljudima, kao i što im je borba obaveza kada je fardi ‘ajn, (tj. individualna vjerska obaveza).

Naređivanje dobra i odvrćanje od zla

Nakon što je žena dala prisegu (tj. zakletvu da će biti vjernica) Allahovom Poslaniku, a.s., naređeno joj je da poziva u islam, da naređuje dobro i da se bori protiv zla. Uzvišeni o tome veli: *“A vjernici i vjernice su prijatelji jedni drugima: traže da se čine dobra djela a od nevaljalih odvrćaju, i molitvu obavljaju i zekat daju, i Allahu i Poslaniku Njegovu se pokoravaju. To su oni kojima će se Allah sigurno smilovati. Allah je, doista, silan i mudar.” Et-Tevebe, 71.*

Takvim lijepim osobinama su se odlikovale prve muslimanke. One su, nakon što su se educirale u vjeri i usvojile znanje od svoga Gospodara preko Njegova Poslanika, i razumjele njegovu poruku, krenule pozivati ka dobru i njegovoj propagandi. Aktivno su uzele

učješće u njegovoj realizaciji i to sve na jedan pametan, mudar, uljudan, pristojan i čedan način, te su se u isto vrijeme, na isti način, borile protiv svih oblika zla.

Citirani ajet ima općenitu formu i naredba koju u sebi involucira podjednako se odnosi kako na muškarce tako i na žene. Ta naredba, u isto vrijeme, aludira i na naređivanje svih oblika dobra, kao i borbe protiv svih vidova zla, pri čemu se misli i na dozvolu korištenja i upotrebe svih dozvoljenih metoda i sistema potrebnih pri realizaciji tog procesa.

Danas, nakon što je muslimanka postala obrazovana i nakon što je obrazovanje među muslimanskom ženskom populacijom postalo sveobuhvatno, općepoznato i traženo, neophodno je da se muslimanka ponovo vrati na životnu scenu i zauzme svoje mjesto, i to u svim segmentima života. Ta mjesta su nepopunjena i žude za njenom stručnošću i umiješnošću, jer joj ta uloga i funkcija po islamu i pripada. Neophodno je danas da muslimanka uzme učješće u životnim zbivanjima i životu uopće. Da bude više uključena u rješavanju sudbonosnih pitanja, a posebno onih koja se tiču ženske populacije. Nužno je da da svoj doprinos u islamskom buđenju (sahvi) i reaktiviranju islamskog života i na taj način potpomogne islamske projekte i institucije, gdje je god to moguće, na svakom mjestu i u svakom vremenu i podneblju.

Islamsko misionarstvo i rješavanje sudbonosnih pitanja ljudskog bitisanja na ovom svijetu, po islamu, nisu briga samo muškaraca. Žena je u istoj mjeri odgovorna za njih kao i muškarac. Uzvišeni je rekao: *“I njihov Gospodar im se odazva da On neće zanemariti ničije djelo, svejedno bio to muškarac ili žena, - jer ste vi jedni od drugih...”* Ali Imran, 195. A Poslanik, a.s., je rekao: *“Žene su rođene sestre muškarcima.”*

Obligatna dužnost muslimanke je da radi za svoju vjeru. I žena kršćanka, židovka i sljedbenice ostalih ideologija, rade za svoju vjeru i ideologiju, ne žaleći na tom putu ni vremena, ni imetka, niti bilo čega drugog, i to smatraju svojom obligatnom vjerskom dužnošću. Neke od njih, radi promocije svoje vjere i ideologije, odlaze

čak i u najruralnija područja svijeta, dobrovoljno se odričući svih civilizacijskih udobnosti i privilegija, ne mareći za svim osudama i opasnostima koje im prijete na tom putu.

Kako se onda može odobriti da muslimanka ostane zatočena u svom „zlatnom kafezu“, ne mareći za potrebe svoje vjere, niti za probleme svoga Ummeta, niti za probleme sredine u kojoj živi. Muslimanki je obaveza da ustane i počne se boriti sa Istinom, koju nosi i promiče, protiv laži i neistine koju promoviraju nemuslimanke s ciljem obmanjivanja i zavodačenja svijeta oko sebe!

Savremena muslimanka, a posebno ona koja je obrazovana, može itekako biti od koristi svojoj vjeri i uzeti u mnogim segmentima života aktivno učešće u rješavanju sudbonosnih pitanja islama, muslimana, potlačenih i obespravljenih naroda. Od tih segmenata su:

- rad sa muslimanskom ženskom populacijom s ciljem njena osvješćivanja, mobiliziranja i osposobljavanja, kako bi te ogromne mase mogle uzeti aktivnog učešća u službi svoje vjere, uže i šire zajednice, kao i u svim ostalim islamskim aktivnostima.

Ovo polje djelovanja ni u kom slučaju nije tijesno, niti ograničeno. Žene čine pola ljudskog roda, a drugu polovicu odgajaju i pripremaju za život. One muslimanke koje su svjesno ili nesvjesno prihvatile tuđu kulturu i civilizaciju, a zapostavile i zaboravile svoju, kao i one koje su zatočene u okovima zaostalosti i neznanja, neophodno je pozvati islamu, biti strpljiv na tom putu, lijepo se ophoditi s njima i biti im istinski uzor u svemu onome čemu se pozivaju i o čemu im se govori, sve dok ne promijene svoje ideje i poglede i sve dok im volja ne ojača, pa se odazovu Allahovom pozivu i uđu u okvire islamske djelatnosti, i počnu raditi za dobro i promovirati ga.

Mnoge muslimanke misle da su sa obavljanjem namaza izvršile sve svoje vjerske obaveze. Takvi zanemaruju svoje misionarske dužnosti i aktivnosti koje su, također, dio vjere. Zanemaruju naređivanje dobra i odvrćanje od zla, preporučivanje istine i strpljenja. Sve su to osnovne vjerske dužnosti sa kojima je zadužen svaki

musliman i muslimanka, i obavezni su ih izvršiti, sukladno svojoj moći i sposobnosti. Da bi se to sve moglo što ekspeditivnije i plodotvornije uraditi, neophodno je da se to zajednički osmišljava i kolektivno pri realizaciji potpomaže i saraduje;

- rad i djelovanje unutar svoje porodice.

Pod tim se misli na rad sa svojim mužem - ako je udata, ili sa svojom djecom - ako ima djecu. Ako su njen muž i djeca sami misionari, i ako rade za islam, onda će im žena, u tom slučaju, itekako, puno pomoći i biti im istinski pomagač u tom časnom poslu. Takve su bile i žene i majke naših prethodnika. One su ih podsticale i hrabrile da ustraju na Allahovom putu i bodrile ih da se strpe i budu postojani na istini, te da se strpe u svim neugodnostima i nevoljama koje im se popriječe na tom putu.

Jedna riječ ohrabrenja od prave i istinske supruge ili majke vjernice može biti presudna i sudbonosna pri zauzimanju određenih bitnih i sudbonosnih stavova njenog muža ili sina. Ovu konstataciju potvrđuje oporuka Hanse koju je uputila četverici svojih sinova u Bici na Kadisiji, kao i primjer Esme, Ebu Bekrove kćerke, kada je uputila oporuku svom sinu Abdullahu b. Zubejru koji je bio opkoljen i ranjen.

Žene naših prethodnika su to vrlo dobro znale pa su svoje muževe ispraćale svakog jutra sa riječima koje su im cijeli dan davale morala i podsticaja i odvrćale ih od harama. Govorile su im da su spremne strpiti se na bijedi i neimaštini, ali da nisu spremne, niti jake, strpiti se na džehennemskoj vatri ako im njihovi muževi donesu kući haram zaradu. A one čiji su muževi otišli u džihad odgovarale bi dezerterima (koji su ih nastojali zastrašiti govorom o bijedi i neimaštini, jer će im muževi poginuti i ostaviti ih nezbrinute) da su oni koji donose nafaku, tj. njihovi muževi, otišli, a da je ostao Onaj koji je daje.

A ako su njen muž i djeca od onih koji se samo formalno deklarišu da su vjernici, dužnost joj je da ih na lijep i mudar način

pozove i osvijesti o njihovoj vjeri, kako bi mogli i oni dati svoj doprinos na putu njenog promoviranja i širenja. U slučaju da su oni daleko od vjere, žena će tada imati dvostruku obavezu i treba biti spremna za dugu borbu. U toj borbi njeno oružje treba biti mudrost i strpljenje, jer naša dužnost je da sijemo i učvršćujemo ljubav i istinu, pa da se tek nakon toga nadamo od Allaha dobrim i lijepim plodovima. On, uistinu, ne zanemaruje trud onih koji čine dobra djela;

- rad na polju općeg islamskog rada i djelovanja.

Na tom polju žena je dužna angažirati se kao i muškarac, jer su u istoj mjeri zaduženi. Žena muslimanka je obavezna, ako je, npr., misionarka, prosvjetna radnica, književnica, novinarka itd., ili ako posjeduje bilo koju drugu nadarenost i iskustvo, da da sve od sebe i na taj način potpomogne islamsku misiju i ideju, da je aktivira i podupre.

Sve ovo su obaveze svakog muslimana i muslimanke, pa, shodno njihovim mogućnostima i ovlastima, te obaveze se ne smiju zanemarivati. Na putu napretka islama i njegove misli i prosperiteta trebaju se maksimalno angažirati i dati svoj doprinos. A ako to nisu u mogućnosti, onda su obavezni, u granicama svojih mogućnosti, neutralizirati ili umanjiti sve neugodnosti i prepreke koje stoje na putu njegova širenja i praktičnog reaktiviranja.

Pravo žene na slobodu

Allahov Poslanik, a.s., je definirao pojam slobode u hadisu u kojem je rekao: *“Primjer onoga koji uvažava Allahove granice i onoga koji ih narušava je kao primjer ljudi koji su bacili kocku radi odabira lokacije boravka na brodu. Potom su neki izvukli palubu broda, a neki njegovu unutrašnjost. Oni koji su bili unutar broda kada bi im zatrebala voda morali bi proći pored onih koji su bili na palubi. Zbog toga su rekli: ‘Trebali bismo probiti brod na našem dijelu kako ne bismo uzne-*

*mirivali one koji su na palubi. Međutim, ako im oni koji su na palubi to dopuste, potopit će se svi, a ako ih spriječe, spasit će se svi.*¹⁰

Prema tome, nečija sloboda doseže samo do granica slobode drugog. Granice tuđe slobode se ne smiju prelaziti kako se drugom ne bi nanijela šteta i pogazila njegova prava. Na slijedećim stranicama ćemo navesti neke segmente slobode o kojima se danas najviše raspravlja i piše. Osvjetlit ćemo ih sa stanovišta Šerijata i vidjeti kako islam gleda na njih.

Sloboda vjerovanja nemuslimanke

Islam je muslimanu dozvolio da se ženi ženama koje slijede jednu od nebeskih religija i odmah, u startu, proklamovao slobodu vjeroispovijesti, priznao je i zaštitio do krajnjih granica.

Uzvišeni je rekao: *“Nema prisile u vjeri.”* *El-Bekare, 256.*

Međutim, ova sloboda ni u kom slučaju ne podrazumijeva zabranu da musliman podsjeti drugog na ispravnost ili neispravnost vjerovanja kog slijedi, jer dostavljanje i propagiranje istine je načelo koje je općeprihvaćeno u islamu i to je obligatna dužnost. Islam, na osnovu citiranog ajeta, samo zabranjuje da se ljudima uskraćuje pravo na izbor vjere i ideologije, te njihovo prisiljavanje na vjeru ili ideologiju koju ne žele.

Najeklatantniji dokaz prava na slobodu vjerovanja u islamu je postojanje drugih religija i konfesija u islamskom društvu. Gdje god postoji društvo u kom je većinska populacija muslimanska, neminovno je da tu bude i multireligioznost i multikulturalnost. Većina današnjih svjetskih religija i konfesija su prisutne samo na prostorima gdje islam ima primat i gdje on obitava. Historija nije zabilježila da su muslimani silom nametnuli nekom svoju vjeru.

Bog je muslimanima naredio da zaštite nemuslimane, pa čak i idolopoklonike, da bi se u miru i slobodi, i izbliza, mogli upoznati sa istinom, tj. islamom. Uzvišeni o tome veli: *“Ako te neko od mnogo-*

¹⁰ Bilježi ga Buharija, br. 2493.

božaca zamoli za zaštitu, ti ga zaštititi da bi saslušao Allahove riječi, a potom ga otpremi na mjesto pouzdano za njega. To zato što oni pripadaju narodu koji ne zna.“ Et-Teube, 6.

Bog je muslimanima, također, dozvolio da jedu meso sljedbenika Knjige kao i da se žene poštenim njihovim ženama. O tome je On, Uzvišeni, rekao: *“Od sada vam se dozvoljavaju sva lijepa jela; i dozvoljavaju vam se jela onih kojima je data Knjiga, i vaša jela su njima dozvoljena; i čestite vjernice su vam dozvoljene, i čestite kćeri onih kojima je data knjiga prije vas, kada im vjenčane darove njihove dadete s namjerom da se njima oženite, a ne da s njima blud činite i da ih za prilježnice uzimate. A onaj ko otpadne od prave vjere – uzalud će mu biti djela njegova, i on će, na onome svijetu, nastradati.“ El-Māide, 5.*

Islam ne traži, a ni ne uslovljava time, da sljedbenica Knjige mora primiti islam: ni prije, a niti poslije braka sa muslimanom. Naprotiv, dao joj je potpuno slobodu izbora - da ostane u svojoj vjeri ili da primi islam.

Bog je muslimanima naredio da paze i čuvaju data obećanja i ugovore, pa čak i sa idolopoklonicima. O tome je Kur'an jasan i eksplicitan: *“Mnogobošcima s kojim imate zaključene ugovore koje oni nisu ni u čemu povrijedili niti su ikoga protiv vas pomagali, ispunite ugovore do ugovorenog roka. Allah zaista voli pobožne.“ Et-Teube, 4.*

Muslimani su, kroz svoju dugu historiju, u svojim različitim službama, administraciji, zdravstvu, savjetovalištima, itd., zapošljavali nemuslimane, a da niko to nije osuđivao. Mnogobrojni su primjeri koji to potvrđuju.

Sloboda govora

Islam je priznao slobodu govora i učinio je pravom svakog čovjeka. Pozivanje ka dobru u islamu je temelj i osnova islamske doktrine i bez toga nema potpuna imana.

Uzvišeni je rekao: *"I neka među vama bude onih koji će na dobro pozivati i tražiti da se čini dobro, a od zla odvrćati."* *Ali Imran, 104.*

Način na koji treba pozivati ka dobru islam nije ostavio proizvoljno i nedefinirano. U slijedećim ajetima se definira kakav on treba biti. Uzvišeni veli: *"Reci robovima Mojim da govore samo lijepe riječi."* *El-Isrā, 53.* *"Na putu Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj..."* *En-Nabl, 125.*

Proklamirana sloboda u citiranim ajetima se ne odnosi samo na muškarce, nego se ona podjednako proteže i na muškarce i na žene, jer se u slijedećem ajetu veli: *"A vjernici i vjernice su prijatelji jedni drugima: i traže da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrćaju..."* *Et-Tevbe, 71.*

Sloboda mišljenja

Sloboda mišljenja, pod uvjetom da se pri njenom upražnjavanju neko ne okleveće, uznemiri i ne nanese mu se šteta, u islamu je dopuštena do najvećih mogućih granica. Može se s pravom konstatovati da islam, više nego bilo koja druga religija ili ideologija, podstiče i poziva na upotrebu razuma i misli, i to bez ikakva ograničenja i sputavanja, pod uvjetom da to bude u granicama pristojnosti i ljudskosti. U mnogim ajetima Kur'an podstiče i poziva na takvo razmišljanje.

U prilog tome navest ćemo slijedeće ajete: *"Stvaranje nebesa i Zemlje, smjena noći i dana, lađa koja morem plovi s korisnim tovarom za ljude, kiša koju Allah spušta s neba pa tako u život vraća zemlju, nakon mrtvila njezina, po kojoj je rasijao svakojaka živa bića; promjena vjetrova, oblaci koji između neba i Zemlje lebde - doista su dokazi za one koji imaju pameti."* *El-Bekare, 164.*

"A zašto oni ne razmisle samo o sebi? Allah je stvorio nebesa i Zemlju, i ono što je između njih, sa ciljem i do roka određenog." *Er-Rum, 8.*

“Neka pogleda čovjek od čega je stvoren.” Et-Tarik, 5.

“Pa zašto oni ne pogledaju kamile kako su stvorene, i planine kako su postavljene i Zemlju kako je prostrta?!” El-Gašije, 17–20.

“A shvatiti mogu samo oni koji su razumom obdareni.” El-Bekare, 269.

“A kada im se rekne: ‘Slijedite Allahovu Objavu!’ – oni odgovaraju: ‘Nećemo, slijedit ćemo ono na čemu smo zatekli pretke svoje.’ Zar i onda kad im preci nisu shvaćali i kad nisu na Pravom putu bili.” El-Bekare, 170.

“Zašto oni po svijetu ne putuju, pa da srca njihova shvate ono što trebaju shvatiti, i da uši njihove čuju ono što trebaju čuti, ali oči nisu slijepe, već srca u grudima.” El-Hadž, 46.

Citirani, kao i ostali ajeti koji se odnose na tretiranu tematiku, su općeniti i ne prave razliku između muškarca i žene, što ukazuje da žena u islamu ima apsolutno isto pravo na slobodu mišljenja kao i muškarac.

Odgoji obrazovanje

Uzvišeni Allah, dž.š., je poslao Muhammeda, a.s., nepismenom narodu da ga izvede iz neznanja i nepismenosti na svjetlo znanja i edukacije. Poslao ga je da mu prenese Allahove dokaze, poduči ga Kur'anu, sunnetu i moralno uzdigne i očisti.

Poslanik, a.s., je svakom prilikom i zgodom podsticao ashabe da se opismene i educiraju. Uzvišeni Allah je to implicite rekao u slijedećim ajetima: *“O vjernici, zapišite kada jedan od drugog pozajmljujete do određenog roka....” El-Bekare, 282. “Čitaj u ime Gospodara koji stvara.” El-'Alek, 1.*

Žene su kroz dugu historiju islama, rame uz rame sa muškarcima, učestvovala u procesu opismenjivanja, islamskoj edukaciji i prenošenju islamskih znanosti. Mnoge od njih bile su prenosioci hadisa i tradicije, pjesnikinje, publicistkinje i autori raznih naučnih i umjetničkih djela. Muslimani su u prošlosti toliku vrijednost pri-

davali znanju i obrazovanju da su čak u istoj mjeri vodili brige i računa o obrazovanju svoje ženske posluge koliko i svojih kćeri.

Konsenzusom je prihvaćeno da sve što je Uzvišeni naredio i zabranio Svojim robovima, podjednako se odnosi i na muškarce i na žene. U istoj mjeri su i musliman i muslimanka obavezni da se upoznaju sa propisima vjere, da ih nauče, razumiju i primijene. U svim tim stvarima muškarci i žene su izjednačeni, osim propisa koje se odnose i koji su specifični za ženski spol i prirodu, poput mjesečnice, babinja, poroda, dojenja, odgajanja djece, neobaveznost oružane borbe na Allahovom putu i drugih sličnih stvari.

Općepoznati hadis u kojem se kaže *da je obligatna dužnost svakog muslimana traženje znanja*, po konsenzusu islamskih učenjaka, odnosi se i na muslimanke, i pored toga što se riječ muslimanka u hadisu eksplicite ne spominje.

Većina savremenih muslimanki u svijetu su pismene i obrazovane i poznaju elementarne stvari svoje vjere. A mnoge od njih su dostigle i visoka naučna zvanja i titule, do kojih nisu stigli mnogi muškarci. Danas u svijetu, a i kod nas u Bosni, ima muslimanki koje su doktorice, inženjerke, arhitekte, profesori kao i one koje nose titulu doktora nauka iz raznih naučnih oblasti.

Povijest islama je prepuna imena žena muslimanki koje su bile muftije i pravnice i koje su educirale i podučavale druge, poput Sukejne b. Husejn i drugih. Fatima, kćerka šejha Alauddina Semerkandija, velikog hanefijskog pravnika i autora poznatog pravnog djela Tuhfetu-l-fukaha, bila je pravница. Oženio ju je učenik njena oca šejh Alauddin Kasani, autor nezaobilaznog djela hanefijskog mezheba El-Beda'i. To je, ustvari, komentar djela Tuhfetu-l-fukaha koje je napisao njegov šejh. Njegova žena Fatima bi ga pri pisanju tog djela, kada bi što pogriješio, ispravljala.

U slučaju kada neko oženi nepismenu ženu obavezan je, po islamu, da joj omogući opismenjivanje i edukaciju o osnovnim i fundamentalnim stvarima vjere, a posebno imanskim i islamskim

šartovima. Nakon toga, dužan je, shodno svojim mogućnostima, omogućiti joj dalju edukaciju i usavršavanje, i to sukladno zahtjevima vremena i prostora.

Poslanik, a.s., je rekao: *“Svakoj ženi koja klanja pet namaza, i posti mjesec ramazan, i bude pokorna svom mužu, te sačuva svoju čednost, reći će joj se da uđe u Džennet kroz koja god vrata želi.”*¹¹ Što žena muslimanka bude bolje poznavala, razumijevala i prakticirala svoju vjeru, lakše će joj biti da pravilnije, bolje i uspješnije odgoji svoju djecu i da pouzdanije vodi kuću.

Posjedovanje i raspolaganje imovinom

Islam je anulirao običaj, koji je vladao kod Arapa i nearapa, po kom žena nije imala pravo posjedovati imovinu niti slobodno raspolagati njome. Islam je, također, zabranio muževima da se despotski odnose prema svojim suprugama. Dokinuo im je pravo po kom su bespravno prisvajali imovinu svojih žena. Na drugoj strani je priznao ženama pravo na posjedovanje i raspolaganje imovinom i definirao puteve njena stjecanja.

Po islamu, žena ima puno pravo i slobodu da posjeduje i da sklapa sve kupoprodajne i ostale vrste ugovore. Nema niko ingerencije da joj to pravo uskrati ili ograniči, pod uvjetom da ona posjeduje poslovnu sposobnost, tj. da je punoljetna, pametna i umno zrela. U tome je muslimanka potpuno izjednačena sa muslimanom.

Muslimanka, također, ima pravo raspolagati svojom imovinom putem svih legalnih načina i puteva, poput kupoprodaje, iznajmljivanja, darivanja, testamenta, vakufa, sadake, posuđivanja, avansa, itd.

Islam je dao ženi puno pravo da se bavi trgovinom i ostalim dozvoljenim sredstvima, tj. šerijatski legalnim metodama i načinima stjecanja nafake. Dao joj je pravo da bude žirant, da uzme za žiranta koga hoće, da ostavi imovinu testamentom kome ona hoće,

¹¹ Bilježi ga Ahmed, *Musned*, 1/191, od Abdurrahmana b. Avfa.

da lično podigne parnicu radi zaštite svojih interesa i uklanjanja štete, itd.

Muslimanka na to sve ima pravo bez ikakvog tutorstva, tuđe dozvole ili ograničenja od strane njena muža ili staratelja, pod uvjetom da ti postupci ne izlaze iz granica dozvoljenog i da nisu u kontradiktornosti sa njenom primarnom zadaćom, tj. sa majčinstvom, bračnim i porodičnim obavezama.

Pravo na nasljedstvo

Uzvišeni je, pri zabrani i anuliranju nasilja i nepravde koja se činila ženama od strane onih koji im nisu priznavali njihovo pravo na nasljedstvo i prisvajali ga sebi, rekao slijedeće: *“Muškarcima pripada dio onoga što ostave roditelji i rođaci, a i ženama dio onoga što ostave roditelji i rođaci, bilo toga malo ili mnogo, određeni dio.”* *En-Nisā*, 7.

Potom je Uzvišeni, u ajetima koji to pitanje tretiraju, definirao svakom nasljedniku, muškom i ženskom, dio koji mu pripada od nasljedstva. Jedan od tih ajeta je i ovaj: *“Allah vam naređuje da od djece vaše - muškom pripadne toliko koliko dvjema ženskima...”* *En-Nisā*, 11.

Ženi, po islamu, pripada pola manje nasljedstva u odnosu na muškarca zbog toga što je Zakonodavac obavezao muškarca da se brine i izdržava ženu i svoju porodicu. Međutim, treba istaći da ponekad nasljedni dio žene može biti isti kao i dio muškarca, a ponekad čak i veći, sukladno situacijama u kojima se nađe. Npr. ako čovjek umre i ostavi iza sebe dvoje djece, muško i žensko, i ostavi iza sebe trista hiljada maraka. U tom slučaju, muškom djetetu će pripasti dvjesta hiljada a ženskom sto hiljada maraka.

Ali, kada se muško dijete odluči oženiti, dužan je ženi platiti mehr, opremiti stan i izdržavati je iz svoga imetka, svejedno bila ona bogata ili siromašna. U ovom slučaju dvije stotine hiljada maraka muško dijete će dijeliti sa svojom ženom i na taj način njegov dio

nasljedstva će se izjednačiti sa nasljednim dijelom njegove sestre ili će, možda, biti čak i manji.

Nakon toga, ako dobije i djecu, dužan ih je izdržavati, jer majka nema nikakvih materijalnih obaveza prema njima.

Dok njegova sestra kada se uda obično dobiva mehr od svog muža i njen muž je obavezan izdržavati je. Na taj način ona će dio koji je naslijedila od oca da zadrži samo za sebe.

Čak i kada nasljednici ne bi posjedovali druge imovine; osim nasljedstva kog naslijede od svojih umrlih, imetak žene bi uvijek bio veći od imetka muškarca ako su obaveze i načini njegova oplodavanja i iskorištavanja isti zbog spomenutih razloga.

Prema tome, dodjeljivanje ženama upola manje nasljedstva u odnosu na muškarce, i pored toga što se na prvi pogled čini nepravednim, je u biti i stvarnosti potpuna pravda i počast prema ženama.

Takvu raspodjelu nasljedstva i obaveza u braku islam je propisao zbog toga što je žena pri stjecanju nafake obično nemoćnija od muškarca. Većina njih su zauzete bračnim obavezama, trudnoćom, porodom, odgojem djece, itd. Sve te obaveze bez sumnje sprečavaju ženu da se posveti privređivanju i stjecanju materijalnih dobara, što nije slučaj sa muškarcima. Također, žena je, uglavnom, po prirodi slabija od čovjeka.

Znači, obavezivanje čovjeka sa izdržavanjem žene, kuće i djece se ne može smatrati nepravdom i nasiljem, niti preferiranjem žene nad njim. A niti duplo manji dio nasljedstva, koji je islam dodijelio ženi u odnosu na muškarca, se ne može uzeti kao dokaz da je žena u islamu manje vrijedna od muškarca i da je materijalno diskriminirana.

Dodjeljivanje nasljedstva ženi u islamu je, u stvari, za nju i njenu porodicu rezervna egzistencijalna alternativa, kako bi se mogla snaći u slučaju da ostane neudana ili joj muž umre, a ne ostavi joj ništa za život.

Brak i prava žene u njemu

Žena je po svojoj prirodi, kao i muškarac, društveno biće. Njeni prirodni instinkti joj nalažu i podstiču je na zasnivanje porodice, rađanje djece i sklapanje bračne i ostalih društvenih veza. Ona, pored svega toga, stalno osjeća potrebu za nekim ko će je nadgledati, štiti i brinuti se o njoj.

Islam je podjednako dozvolio brak i muškarcu i ženi. Uzvišeni je rekao: *“Udavajte neudate i ženite neoženjene, i čestite robove i robinje svoje; ako su siromašni, Allah će im iz obilja Svoga dati. Allah je neizmjereno dobar i sve zna.”* En-Nur, 32.

Znači, islam je ženi pravo na brak priznao i potvrdio, kao i muškarcu, zbog toga što je brak prirodna ljudska potreba i nagon. Allah je priznao i ozakonio ženi mnogobrojna bračna prava. U ovoj studiji ćemo se ukratko osvrnuti na neka od njih.

Uzvišeni je rekao: *“Oni traže od tebe propise o ženama. Reci: Allah će vam objasniti propise o njima - nešto vam je već kazano u Knjizi o ženama-sirotama, kojima uskraćujete ono što im je propisano a ne želite da se njima oženite, i o nejakoj djeci, i o tome da sa siročadima trebate pravedno postupiti. A Allah sigurno zna za dobro koje učinite.”* En-Nisā, 127.

U ovom ajetu Allah je proklamirao muslimanki pravo na brak, kao i to da nema niko pravo da joj ga spriječi i zabrani.

Izbor muža

Islam je bračnu vezu uzdigao na najviše stepene svetosti i učinio je osnovom za primarne opće interese bračnog, porodičnog i društvenog života, kako pojedinca tako i zajednice. Između ostalog, priznao je ženi i pravo da slobodno izabere sebi muža, a njenog staratelja je obavezao da mora uvažiti njeno mišljenje pri prihvatanju ili neprihvatanju zaručnika kog izabere. Ako muslimanka ne prihvati zaručnika koji joj ponudi zaruku, niko nema pravo da je prisili na brak sa njim. A ako ga prihvati, izborno i dobrovoljno, on

će se zaključiti i biti legalan. Njen staratelj, niti bilo ko drugi, nema pravo spriječiti je u tome, ako za to ne postoje opravdani i posebni razlozi.

Poslanik, a.s., je to jasno proklamirao u slijedećem hadisu i rekao: *“Udavana žena se ne udaje dok se ne dadne suglasnost, a neudavana dok se ne dadne dozvola.”*¹²

U sljedećim redovima ćemo navesti neke propise koji se tiču braka:

- kod sklapanja braka potrebno je da se nađe potpuna volja i slobodan izbor budućih supružnika, jer nije dozvoljeno da se brak sklopi pod prisilom sa onim ko se ne voli. Na osnovu ovog pravila, staratelj nema pravo prisiliti i obavezati bilo kojeg člana svoje porodice da se uda ili oženi;

- svaki brak koji se sklopi bez pristanka i odobrenja žene je ništavan i nije validan;

- posljedice braka se ne ograničavaju samo na bračne drugove, nego se prenose na užu i širu familiju. Pošto se djevojke udaju u dobi kada nemaju dovoljno životnog iskustva, islam zbog toga za validnost braka uvjetuje, po većini pravnika,¹³ saglasnost njena staratelja, čija obaveza je da istinski provjeri i ispita dostojnost, ozbiljnost i prikladnost budućeg muža svoje štićenice;

- islam zabranjuje starateljima da spriječe i zabrane svojim štićenicama udaju za one koje su izabrale i koji su im dostojni, s ciljem da im nanesu štetu i odvrate ih od braka na osnovu svojih strasti i prohtjeva.

Uzvišeni je rekao: *“...ne smetajte im da se ponovo udaju za svoje muževe kada se slože da lijepo žive...”* *El-Bekare, 232;*

¹² Bilježi ga Ahmed, Musned, 2/434, od Ebu Hurejre.

¹³ Međutim, Ebu Hanife i Ebu Jusuf ne uvjetuju za validnost braka saglasnost staratelja ako se radi o pametnoj i punoljetnoj štićenici koja je sebi izabrala dostojna muža i dobila od njega uobičajeni mehr.

- u slučaju da staratelj bez razloga zabrani udaju svoje štićenice za čovjeka koji joj je dostojan, time on gubi pravo na starateljstvo. U tom slučaju ono se transferira na nadležne institucije koje su dužne realizirati taj brak, jer se njegovo sprečavanje smatra nepravdom, a pravo na uklanjanje nepravde i na zaštitu obespravljenih pripada nadležnim institucijama koje su odgovorne za to;

- islam je propisao svjedočenje pri sklapanju braka. Poslanik, a.s., je rekao: *"Nema braka bez staratelja i dva pobožna i moralna svjedoča"*¹⁴;

- islam traži da se brak objelodani i razglasi među ljudima, jer Allahov Poslanik, a.s., je zabranio tajni brak, rekavši: *"Razglasite brak i sklapajte ga u džamiji i obilježite ga defovima"*¹⁵;

- brak u islamu je vremenski neograničen radi ostvarivanja osnovnih njegovih intencija, poput reprodukcije, duševnog smiraja, odgoja djece i međusobnog potpomaganja supružnika. Svako vremensko ograničavanje braka čini ga nevalidnim, jer je kontradiktorno sa spomenutim intencijama na koje je Kur'an izričito ukazao i rekao: *"I jedan od dokaza Njegovih je to što za vas, od vrste vaše, stvara žene da se uz njih smirite, i što između vas uspostavlja ljubav i samilost - to su, zaista, pouke za one koji znaju."* *Er-Rum*, 21;

- pri sklapanju braka, budući supružnici imaju pravo na postavljanje uvjeta općekorisnih za njih. Allahov Poslanik, a.s., je rekao: *"Muslimani su dužni ispunjavati svoje uvjete, osim onih koji dozvoljavaju haram ili zabranjuju halal."*¹⁶ Također je rekao: *"Najpreči uvjeti koje treba ispuniti su oni putem kojih ste učinili spolne organe dozvoljenim, tj. oni koji se uvjetuju pri sklapanju braka"*¹⁷.

¹⁴ Bilježi ga Bejheki u Sunenu, 7/111, od Alije b. Ebu Taliba. Prvi dio hadisa *"Nema braka bez staratelja"*, bilježi Buharija u Braku, Ahmed u *Musnedu*, 1/250 i Tirmizi u Braku.

¹⁵ Bilježi ga Bejheki od Aiše, 7/290.

¹⁶ Bilježi ga Tirmizi od Amra b. Avfa el-Mizenija, 3/634.

¹⁷ Bilježi ga Buharija, Fethu-l-Bari, 9/124.

Prenosi se da je neki čovjek oženio ženu i pristao na uvjet da nakon udaje ona ostane u svojoj kući. Poslije izvjesnog vremena odluči da je prevede u svoju kuću. Međutim, žena se nije složila s tim njegovim prijedlogom, pa su došli Omeru b. Hattabu da im presudi. Omer je presudio u korist žene, rekavši: "Onaj ko ne poštuje prava mora ispuniti uvjete."

Prema tome, ako jedna strana pri sklapanju braka prihvati neki uvjet, biće obavezna da ga ispuni jer je ugovor na osnovu njega i sklopljen. Uzvišeni je rekao: "*O vjernici, ispunjavajte obaveze!*" *El-Māide, 1;*

- od obaveza koje se moraju ispuniti je i davanje *mehra* (vjenčanog dara) ženi od strane muža. To je u stvari određena količina imetka koju muž daje svojoj ženi kao znak uvažavanja i poštivanja. Obično, imetak koji dobije na ime mehra, djevojka upotrijebi za kupovanje nužne opreme i ostalih stvari koje su joj potrebne za svadbu.

Mehr

Uzvišeni Allah je odredio da muškarac plaća ženi mehr i učinio to njegovom obligatnom dužnošću prema njoj. U isto vrijeme je zabranio mužu, ocu ili bilo kome drugom, da bez njene dozvole i pristanka uzme bilo šta od mehra.

Uzvišeni je rekao: "*I draga srca ženama vjenčane darove njihove podajte; a ako vam one od svoje volje od toga što poklone, to s prijatnošću i ugodnošću uživajte.*" *En-Nisā, 24.* Tj. dajte ženama bez ikakve protuusluge njihove propisane vjenčane darove. Pa, ako vam od mehra, nakon što ga preuzmu dobrovoljno, bez ikakve prisile, lukavštine i spletkarenja, dadnu i poklone nešto, dozvoljeno vam je, ali samo na taj način, to uzeti, jer je svaki drugi način zabranjen.

U džahilijetskom periodu staratelji su za sebe uzimali mehrove svojih šticećenica, pa im je to Allah zabranio dolaskom islama. Mehr ni u kom slučaju nije cijena koja se plaća za ženu. On je znak

ljubavi, prihvatanja rodbine po tazbinstvu i suosjećanja i samilosti prema budućoj supruzi. On je obligatna dužnost i, po pitanju njegovog davanja, muž nema izbora.

Muslimani su uobičajili da se pri sklapanju braka ne ograniče samo na davanje mehra, nego budućoj supruzi daju još i razne poklone.

Uvaženi šejh Muhammed Abduhu, bivši egipatski muftija, je rekao: "Davanje mehra ženi od strane njena muža ima za cilj da je udobrovolji pri prihvatanju čovjekova liderstva nad njom, a u isto vrijeme je i znak njegove pažnje i uvažavanja prema njoj."

Iznos mehra

U islamskom pravu donja i gornja granica mehra nije određena iz prostog razloga što svi ljudi nisu istog imovnog stanja i mogućnosti i što ne upražnjavaju iste običaje i adete. Određivanje iznosa mehra, po islamu, prepušteno je običajima i materijalnim mogućnostima ljudi i adetima sredine u kojoj egzistiraju. Svi tradicionalni tekstovi koji govore o tome su općeg karaktera i ukazuju da se mahr, općenito, mora dati, ne fiksirajući njegov najmanji ili najveći iznos. Poželjno je da se ne pretjeruje u visini mehra.

Žena i prezime

Rodbinska veza je jedna od najjačih ljudskih veza po kojoj se oni međusobno prepoznaju i povezuju. Islam je tu vezu uvažio i odredio da se i muška i ženska rodbina međusobno nasljeđuje s jedne strane, a s druge strane uzeo ju je u obzir i pri samom definiranju ženske rodbinske loze s kojom nije dozvoljeno stupiti u brak.

Allahov Poslanik, a.s., je rekao: "*Spoznajte svoje porijeklo kako biste mogli održavati rodbinsku vezu, jer održavanje rodbinske veze povećava ljubav u porodici, povećava imetak i produžava život.*"¹⁸

¹⁸ Bilježi ga Hakim u *Mustedreku*, Poglavlje o dobročinstvu i održavanju rodbinske veze.

Omer, r.a., je rekao: „Spoznajte porijeklo kako biste mogli održavati rodbinske veze i znati koje su vam žene dozvoljene, a koje zabranjene.“¹⁹

Allah je odredio da se porijeklo veže za mušku stranu i rekao: *“Zovite ih po očevima njihovim, to je kod Allaha ispravnije. A ako ne znate imena očeva njihovih, pa, braća su vaša po vjeri i štitićemci vaši.”* *El-Abzab, 5.*

Allahov Poslanik, a.s., veli: *“Vi ćete na Sudnjem danu biti prozivani po vašim imenima i imenima vaših očeva, zato nadijevajte lijepa imena.”*²⁰

Zbog svega toga, žena, po islamu, ima pravo da i poslije braka sačuva svoje ime, ime svog oca i prezime svoje porodice, jer je u tome očuvanje njenog integriteta i preventiva da se ne asimilira u muževljevu porodicu.

U mnogim državama žena je obavezna da uzme muževljevo ime ili prezime njegove porodice. U slučaju kada se rastavi i ponovo uda za drugoga muža, ona iznova mora mijenjati ime ili prezime i uzimati ime ili prezime novog muža i na taj način njen identitet se gubi i nestaje, a integritet gazi.

Mnogi neislamski sistemi i zakoni ne daju nikakvu važnost pitanju rodbinskih veza i porijekla. Međutim, muslimani, sukladno učenjima svoje vjere, moraju paziti i čuvati krvno srodstvo i porijeklo. Muslimanka je obavezna čuvati svoje porijeklo i nositi ime svog oca i prezime svoje porodice kako prije, tako i poslije braka. Dozvoljeno je da muslimanka svome prezimenu doda i muževljevo prezime, kako bi se znalo da je ona njegova žena i, u isto vrijeme, zaštitila svoje porijeklo.

¹⁹ Sem'ani, *El-Ensab*, 1/23.

²⁰ Bilježi ga Ebu Davud, 5/236 od Ebu Derdaa.

Materijalno zbrinjavanje

Allah, dž.š., je odredio da žena bude pokorna i poslušna svom mužu i da bude pod njegovim patronatom. U zamjenu za to Uzvišeni je propisao da muž, u granicama koje je Allah postavio i odredio, bude odgovoran za ženu i da je pristojno izdržava. Ona će, radi porodične harmonije i skladnosti, i iz poštovanja i uvažavanja prema tome, biti na ispomoći mužu u onim stvarima koje su njoj svojstvene i koje su u njenoj mogućnosti, poput kućnih poslova, odgoja djece, čuvanja i zaštite muževljevog imetka, itd. Allah je htio da obaveze muža prema ženi, ustvari, budu njena prava kod njega. Od tih prava je i njeno izdržavanje. Izdržavanje žene je obligatna dužnost muža i to je stav većine islamskih učenjaka.

Navest ćemo nekoliko dokaza koji to jasno potvrđuju. Uzvišeni je rekao: *"...otac djeteta je dužan da ih prema svojoj mogućnosti brani i odijeva. Niko neka se ne zadužuje iznad mogućnosti svojih."* *El-Bekare, 233.*

"Njih ostavite da stanuju tamo gdje i vi stanujete prema svojim mogućnostima, i ne činite im teškoće zato da biste ih stijesnili. A ako su trudne, dajte im izdržavanje sve dok se ne porode..." *Et-Talak, 6.*

"Neka imućan prema bogatstvu svome troši, a onaj koji je u oskudici – prema tome koliko mu je Allah dao, jer Allah nikoga ne zadužuje više nego što mu je dao; a Allah – će, sigurno, pošlje tegobe, slasti dati." *Et-Talak, 7.*

Zbog čega je muž dužan izdržavati ženu?

Uzvišeni Allah je zadužio muža da se brine o svojoj ženi i da je izdržava, jer je žena stupanjem u brak sa njim prihvatila da bude u njegovoj službi; da mu bude stalno na usluzi, da mu se pokorava, da boravi u njegovoj kući i da ne izlazi iz nje bez njegove dozvole, da vodi kućne poslove i da se brine i odgaja njegovu djecu.

Zbog svega toga, Allah je obavezao muža da mora pristojno izdržavati svoju ženu i udovoljiti svim njenim potrebama, sve dok

su u legalnom braku. Znači, muž je dužan izdržavati svoju ženu iz razloga što je ona spriječena zbog njegovih interesa i ciljeva sama sebi osigurati životnu egzistenciju.

Iznos obavezne alimentacije

Muž je dužan, sukladno svojim materijalnim i tjelesnim mogućnostima, osigurati sve materijalne, tjelesne i duhovne potrebe svoje žene. Ako to sve izvrši, žena nakon toga nema pravo tražiti od nadležnih institucija da joj se odredi izdržavanje iz muževljeve imovine, jer je muž ispunio svoju obavezu.

Međutim, u slučaju da je muž škrtica i da bespravno uskraćuje ženi njena prava, ili ih daje ali ne u dovoljnoj količini, u tom slučaju žena ima pravo od nadležnih institucija tražiti svoje pravo (hak) na izdržavanje i stan. Nadležne institucije su obavezne, nakon što se uvjere u istinitost ženine optužbe, prisiliti muža da izvrši svoje obaveze prema njoj.

Žena ima pravo, bez znanja i dozvole muža, uzeti iz njegova imetka onoliko koliko joj je potrebno za njene osnovne potrebe, u slučaju da joj muže to ne daje. Muž se u ovom slučaju smatra uzurpatorom tuđih prava, a onome kome se uzurpiraju njegova prava, dozvoljava se da ih lično uzme kada mu se za to ukaže prilika.

Ovo potvrđuje slučaj koji se desio sa Hindom, Ebu Sufjanovom ženom. Jednom prilikom je došla Poslaniku, a.s., i rekla: *“Allahov Poslaniče! Ebu Sufjan je škrtica i ne daje meni, niti mom djetetu, onoliko koliko nam je potrebno, pa sam prisiljena da uzmem iz njegova imetka bez njegova znanja?!“* Rekao je Poslanik: *“Uzmi za sebe i svoje dijete koliko vam je potrebno.”*²¹

Ovaj hadis eksplicite ukazuje i potvrđuje da se izdržavanje žene određuje na osnovu njenih osnovnih potreba vremena i prostora u kome živi, tj. da zavisi od običaja vremena u kom živi i materijalne mogućnosti njenoga muža.

²¹ Bilježi ga Buharija, *Fetbu-l-Bari*, 4/405, od Aiše.

Pravo na izdržavanje

Izdržavanje žene ima status obligatne vjerske obaveze (važdžiba). Tom obavezom zaduženi su njeni staratelji: otac ili muž. Uzvišeni je rekao: *“Muškarci vode brigu o ženama zato što je Allah dao prednost jednima nad drugima i zato što oni troše imetke svoje...”* *En-Nisā, 34.*

Ajet jasno potvrđuje da su muškarci zaduženi izdržavati žene. Pored toga što je priznanje prava na izdržavanje jedan vid pažnje i uvažavanje prema muslimanki, to, u isto vrijeme, za nju predstavlja i jednu vrstu moralne i preventivne zaštite i materijalnog zbrinjavanja da bi se u potpunosti mogla posvetiti svojoj porodici, djeci i mužu, i na taj način, bez ikakvih opterećenja i egzistencijalnih briga, bila u mogućnosti izvršiti svoju uzvišenu životnu misiju. A to je upravo osnovni i glavni uvjet za realizaciju pravog i idealnog odgoja djece.

Ophođenje prema ženi

Islam je generalno naredio da se svi članovi društva i zajednice moraju uvažavati i međusobno poštivati i ophoditi na najljepši način, a posebno to važi za članove uže zajednice. Takav odnos islam posebno ističe u bračnoj zajednici, između muža i žene. To se jasno i izričito vidi iz mnogih ajeta i hadisa.

Uzvišeni o tome veli: *“S njima lijepo živite! A ako prema njima odvratnost osjetite, moguće je da je baš u onome prema čemu odvratnost osjećate - Allah veliko dobro dao.”* *En-Nisā, 19.*

Riječ *el-mu'ašere*, koja je upotrijebljena u citiranom ajetu, je jedan generalan pojam koji aludira na sve vidove dobra i dobročinstva.

Uzvišeni, posredstvom tog pojma, implicate naređuje muslimanu da prema ženi čini svako dobro i da se na najljepši i najplemenitiji način odnosi prema njoj.

Riječ *'asa* (možda), koja je upotrijebljena u ajetu, jezički ukazuje na veliku i neograničenu nadu u Allahovu kompenzaciju koju će On dati ljudima za strpljenje koje su imali prema svojim ženama u stvarima koje su im bile neprijatne kod njih i koje su ih uznemirivale i živcirale.

U jednom hadisu, kojeg imam Muslim bilježi od Ebu Hurejra, r.a., stoji da je Allahov Poslanik, a.s., rekao: *"Žena je, uistinu, stvorena od krivog rebra i zbog toga je nemoguće da ti bude konstantno po volji kako bi želio. Ako želiš da budeš zadovoljan njome, morat ćeš biti zadovoljan i sa njenim nedostacima, a ako je počneš ispravljati složit ćeš je, a njeno lomljenje je njen razvod."*²²

Hadis aludira na to da priroda žene sličí krivom rebu. Allah ju je tako stvorio radi određenih interesa. Njena priroda je kriva i kruta kao rebro. Ona je takva zbog određenih mudrosti i intencija. Dužnost je čovjeku da ne pokušava silom ispravljati tu krivinu, već treba da je kao takvu prihvati i pokuša na lijep i mudar način, sa mnogo strpljenja i sabura, ukazati joj na njene propuste i pogreške.

Pod tolerancijom i strpljenjem ovdje se aludira na sitne i uobičajene propuste i neznatna udaljavanja od istine koja se mogu tolerirati, da se ne bi išlo u direktni sukob sa njenom prirodom.

U takvim situacijama je neophodno da se s mudročću i taktički postupa sa ženom, kako bi se izbjegao sukob radi svake, pa i najmanje stvari, jer svaki čovjek zaboravlja, griješi i nesavršen je. Za sretan brak i mir u kući neophodno je neke stvari zanemariti i tolerirati ih, pod uvjetom da se njima ne krše Allahova prava i prava Njegovog Poslanika, a.s.

Mudra arapska izreka glasi: "Ako budeš tražio prijatelja bez mahane, ostat ćeš bez prijatelja."

Poslanik, a.s., je rekao: *"Najpotpunijeg imana je onaj musliman koji je najlje pšeg morala, a najbolji od vas su oni koji su najbolji svojim ženama."*²³

²² Bilježi ga *Muslim*, 4/1091.

²³ Bilježi ga Ahmed u *Musnedu*, 2/604.

Majka pravovjernih, Aiša, r.a., je upitala Allahovog Poslanika, a.s., ko od ljudi ima najveće pravo da se prema njemu lijepo ophodi, pa je rekao da je to majka. Potom je upitala ko kod žene ima najveće pravo da se ona prema njemu lijepo odnosi, pa je on rekao da je to muž.²⁴

Allahov Poslanik, a.s., je rekao: “Svaki čovjek koji se strpi nad lošim postupcima svoje žene, Allah će mu dati nagradu koju je dao Ej-jubu, a.s., za nedaće koje su ga zadesile, a koja god se žena strpi nad lošim postupcima svog muža, Allah će joj dati nagradu koju je dao Asiji, Muzahimovoj kćeri, faraonovoj ženi.”

Prenosi se da je neki čovjek došao Omeru b. Hattabu, r.a., da se požali na loše ponašanje svoje žene. Stao je ispred vrata čekajući njegov izlazak. U međuvremenu je čuo Omerovu ženu kako se raspravlja i prepire sa njim. Omer je samo šutio i ništa joj nije odgovarao. Čovjek potom odluči da se vrati svojoj kući, rekavši sebi: “Ako je ovakvo stanje kod Omera sa njegovom ženom i pored nje-gove oštine i krutosti, a on je, i pored toga, vođa pravovjernika, onda na šta se ja imam žaliti i šta imam tražiti?!”

U tom momentu Omer je izišao iz kuće i vidio ga kako se vraća. Pozvao ga je i upitao: “Šta tražiš čovječe?” Rekao je: “O vođo pravovjernih! Došao sam da ti se požalim na loš odnos svoje žene prema meni, pa sam zastao pred tvojim vratima i čuo tvoju ženu kako postupa prema tebi, pa sam se vratio i rekao: ‘Ako se Omerova žena odnosi prema Omeru na ovakav način, onda se ja nemam na šta žaliti’.”

“O brate moj”, reče Omer. “Ja je podnosim zbog njenih prava koja ima kod mene. Ona mi kuha hranu, mijesi hljeb, pere odjeću i doji moju djecu, a sve to nije njena obaveza. Pored svega toga, moje srce se kod nje smiruje i ne čini haram. Zbog toga ja je podnosim i trpim.” Čovjek na to reče: “O vođo pravovjernih, isto to i meni moja žena radi.” Omer reče: “Strpi se nad tim, brate moj, to vrlo kratko traje!”

²⁴ Ibn Hišam, *Es-siretu-n-nebevijjetu*, 2/604.

Jedan filozof je rekao: "Ruža sa trnjem je lijepa. Onaj ko traži ružu bez trnja, utopista je i idealista. A onaj ko vjeruje da trnje ružu čini odvratnom i da se zbog toga ne može uživati u njenoj ljepoti, ima degeneriran ukus i iskrivljenu prirodu. Žena je slaba kao ruža i zbog toga se štiti trnjem."

Muslimanka ima pravo kod čovjeka da je zaštiti od svih neugodnosti. Da joj omogući medicinsku njegu i zaštitu i da joj pomogne u kućnim poslovima kada bude bolesna ili prezauzeta. Ashabi su za Poslanika, a.s., rekli da je lično pomagao svojim ženama u kućnim poslovima, da je popravljao obuću, krpio odjeću i meo kuću.²⁵

Skromnost, jednostavnost i poniznost prema svojoj životnoj saputnici, koja je sve svoje nade položila u svog muža i danonoćno moli Allaha za njega da mu da dug život i učini ga berićetnim, koja mu je izrodila potomstvo, ispunila kuću radošću i srećom, je obaveza. Nikakva sramota, niti grijeh, nije da muž svojoj ženi pomogne pri kuhanju, pranju, čišćenju i drugim kućnim poslovima, radi čega će, pored svega toga, biti i nagrađen kod Allaha, dž.š.

Od muža se traži da bude i ljubomoran prema svojoj ženi. Ali, u toj ljubomori treba da bude umjeren i kontroliran, ne dozvolivši joj da pređe u bolest pa da počne svoju ženu sumnjčiti za sve; prateći svaki njen pokret i brojeći i bilježeći svaku njenu i najmanju grešku. Na taj način će bračna veza doći u krizu i prekinut će se, a Allah je naredio da se ona ne prekida.

Musliman prema svojoj supruzi mora biti prirodno ljubomoran i ne smije tolerisati stvari koje mogu imati kobne posljedice za brak i zajednicu.

Mužu nije dozvoljeno da prešuti kod svoje žene neizvršavanje preuzetih vjerskih dužnosti ili bilo kakvo drugo kršenje vjerskih

²⁵ Buhañja bilježi u Knjizi o izdržavanju od Aiše da ju je El-Esved b. Jezid upitao: "Šta je Poslanik, a.s., radio u kući?" Rekla je: "Pomagao je svojim ženama, a kada bi čuo.ezan odlazio bi da klanja."

propisa, a da ne govorimo o njihovom neizvršavanju. Neizvršavanje spomenutih stvari od strane žene i njihovo prešućivanje od strane muža, imat će za posljedice konstantno činjenje loših dijela, neskladan bračni odnos i Allahovo nezadovoljstvo sa supružnicima i njihovim brakom. Na taj način žena će se naviknuti na jedno ponašanje, koje će poslije toga biti veoma teško promijeniti i izliječiti. Zato, ako muž takve stvari bude prešućivao, smatrat će se da prešućuje zlo, a ako ih počne nakon toga osuđivati, to će biti, ustvari, početak razdora i konačnog razvoda braka.

Zbog toga je neophodno pribjeći preventivnim mjerama i uzroke iskorijeniti prije nego što se dese posljedice, jer je "spriječiti bolje nego liječiti". Uzvišeni je rekao: *"O vi koji vjerujete, sebe i porodice svoje čuvajte od vatre, čije će gorivo ljudi i kamenje biti, i o kojoj će se meleki strogi i snažni brinuti, koji se onome što im Allah zapovjedi neće opirati, i koji će ono što im se naredi izvršiti."* *Et-Tabrim, 6.*

Muž je dužan brinuti se o ispravnosti vjere, morala i ideološkog usmjerenja svoje supruge. On joj u tome treba biti uzor i učitelj, savjetovati je, usmjeravati i podsticati na osvješćenje.

Uzvišeni je rekao: *"Naredi čeljadi svojoj da obavljaju molitvu i istraj u tome. Mi ne tražimo od tebe da se sam hraniš, Mi ćemo te hraniti. A samo one koji se budu Allaha bojali i grijeha klonili, čeka lijep svršetak."* *Taha, 132.*

Poslanik, a.s., je rekao: *"Svi ste vi pastiri i svi ste odgovorni za svoja stada. Čovjek je pastir u svojoj porodici i odgovoran je za svoju porodicu."*²⁶

Potomstvo

Islam je prirodna vjera. To znači da, pri donošenju svojih propisa i normi, nije zanemario ljudsku prirodu, niti je propisao propise i norme koje su u suprotnosti njoj. Allah je odredio da brak bude uzrok i sredstvo za reprodukciju ljudskog roda, kako bi život

²⁶ Bilježi ga Buharija, Fethu-l.Bari, 2/441.

na ovome svijetu tekao normalnim tokom i na taj način se spriječilo izumiranje i nestanak ljudske vrste.

Brak ima i svoje duhovne i moralne dimenzije i vrijednosti, od kojih su: zaštita čovjeka od nemorala, zaštita potomstva i krvnog srodstva, međusobna ljubav, samilost i duhovna smirenost supružnika jednog pored drugog. Uzvišeni o tome kaže: *“I jedan od dokaza Njegovih je to što za vas, od vrste vaše, stvara žene da se uz njih smirite, i što između vas uspostavlja ljubav i samilost; to su, zaista, pouke za ljude koji razmišljaju.”* *Er-Rum, 21.*

Sretan i radostan život na ovome svijetu ne može se upotpuniti bez djece. Bog to konstantira u slijedećem ajetu i kaže: *“Bogatstvo i sinovi su ukras na ovom svijetu, a dobra djela, koja vječno ostaju, biće od Gospodara tvoga bolje nagrađena, i ono u što se čovjek može pouzdati.”* *El-Kehf, 46.*

Svaka djevojka, po prirodnom kodu koji je ugrađena u njoj, sanja o svom životnom saputniku i nestrpljivo očekuje dan kada će se udati za njega, da bi mu poklonila ono što mu čini najveću radost i sreću, i što najviše voli i želi u svome životu. Danonoćno moli Allaha da joj ostvari želje i nade u kojima mašta o svojoj sreći, i moli Uzvišenog da joj da životnog saputnika: “princa iz bajke”.

Nakon što se djevojka uda i nakon što joj se ostvare njeni snovi, kod nje se tada pokreću novi nagoni koji, po svojoj snazi i intenzitetu, nisu slabiji od prvih. To su osjećaji sentimentalnosti i velike želje prema materinstvu. *“Ti upravi lice svoje vjeri, kao pravi vjernik, vjeri, djelu Allahovu, prema kojoj je On ljude načinio, - ne treba se mijenjati Allahova vjera, jer to je prava vjera, ali većina ljudi ne zna.”* *Er-Rum, 30.*

Oni su veoma jaki i snažni i naviru iz dubine duše buduće majke i bude u njoj suosjećanje i ljubav. Nakon njihova buđenja, ona se okreće Allahu, moleći Ga da joj podari zdravo, lijepo i pametno dijete. Materinski osjećaj i sentimentalnost su najjači osjećaji koje je Uzvišeni podario ženi. Njihove prve znakove i vjesnike vidimo kod

djevojčica koje ih iskazuju i manifestiraju svojim igranjem igračka-ma-bebama. One im tepaju i iskazuju veliku ljubav i osjećaje materinstva prema njima. U tim igrama, djevojčica igra ulogu majke, a igračka-beba njenog malog i nemoćnog djeteta. Osjećaji i ljubav koju ta djevojčica iskazuje prema toj igrački, uveliko sličje ljubavi i osjećajima koje majka iskazuje prema svom novorođenčetu.

Ti uzvišeni majčinski osjećaji sentimentalnosti kod djevojčice rastu zajedno sa njom i tjeraju je da ih daruje i žrtvuje na užtrb svog rahatluka i zdravlja, a radi rahatluka i sreće svoje djece. Čak se može reći da sreća majke zavisi od sreće njene djece. To potvrđuje činjenica što se nijedna majka ne može osjećati sretnom i bezbrižnom kada joj je dijete bolesno, što ne može spavati kada se njeno dijete žali na nešto ili osjeća bol, što ne može biti smirena i bezbrižna kada joj dijete otputuje ili ode negdje daleko od nje.

Upotpunjenje sreće svake žene i njen san, nakon njene udaje za čovjeka koga želi i nakon što joj on osigura sve uvjete za normalan život, je da postane majka. Instinkt za rađanjem djeteta je nagoni i žena neprestano osjeća potrebu za njim, kako bi na svoje rođeno dijete mogla izliti osjećaje materinstva koji duboko potresa ju njeno biće i žestoko ljuljaju njenu prirodu.

Zbog svega toga, žena ima puno pravo tražiti potomstvo, jer je to nužna posljedica prirode u kojoj je Allah stvorio ljude.

U slučaju da žena spozna da je njen muž sterilan, tj. neplodan, da ne može imati djece, po islamu ona ima puno pravo tražiti razvod braka, jer se neplodnost smatra jednom od nedostataka radi kog je dozvoljeno tražiti razvod braka, ako se za to nije znalo prije sklapanja braka.

Isto tako, i mužu je dozvoljeno rastaviti se od žene u slučaju da se ustanovi da mu je žena neplodna, ili da se oženi drugom. Ibnul Kajjim u svom kapitalnom djelu "*Zadu-l-me'ad*" navodi da bi Omer b. Hattab govorio onome ko bi se oženio, a bio bi sterilan, da

o tome obavijesti svoju ženu i da joj da pravo izbora, tj. da oстане s njim u braku ili da se rastavi od njega.²⁷

Dalje Ibnul Kajjim, govoreći o tome, veli: “Analogno tome, svaki nedostatak koji smeta jednom od supružnika i koji sprečava realizaciju osnovnih intencija braka, poput samilosti i ljubavi, obavezuje da se drugom supružniku da pravo izbora da odluči: da li će nastaviti živjeti u takvom braku ili neće.”²⁸

Pravedan tretman u poligamnom braku

Poligamni brak je bio poznat i upražnjavan i prije islama, a i nakon njegove pojave. Arapi su tu vrstu braka upražnjavali bez ikakvog sistema i ograničenja. Prije islama čovjek je mogao imati neograničen broj žena. Kada se islam pojavio, generalno je sistematizirao instituciju braka, pa time i poligamni. Kur’an o tome veli: *“Ako se bojite da prema ženama sirotama nećete biti pravedni, onda se ženite onim ženama koje su vam dopuštene, sa po dvije, sa po tri i sa po četiri. A ako strahujete da nećete pravedni biti, onda samo sa jednom; eto vam onih koje posjedujete. Tako ćete se najlakše nepravde sačuvati.”* En-Nisā, 3.

“Vi ne možete potpuno jednako postupati prema ženama svojim, ma koliko željeli, ali ne dopustite sebi takvu naklonost pa da jednu ostavite u neizvjesnost. I ako vi budete odnose popravili i nasilja se klonili, pa, Allah će, zaista, oprostiti i samilostan biti.” En-Nisā, 129.

Prva sistematizacija poligamnog braka u islamu bila je -da se on ograniči na četiri žene

Malik u svojoj *Muvetti*, Nesai i Darekutni u svojim Sunenima bilježe da je Poslanik, a.s., rekao Gejlanu b. Ummejjetu Es-Sekafiju kada je primio islam, a bio je oženjen sa deset žena: *“Ostavi sebi četiri a sa ostalima se razvedi.”*

²⁷ Zadu-l-me’ad, 5/182.

²⁸ Ibid.

Ebu Davud bilježi da je Haris b. Kajs rekao: *“Kada sam primio islam bio sam oženjen sa osam žena, pa sam o tome obavijestio Poslanika, a.s., nakon čega mi je rekao: ‘Odaberi četiri.’”*

Mukatil navodi da je Haris b. Kajs imao osam žena. Kada je objavljen ajet koji poligamni brak ograničava na četiri žene, Poslanik, a.s., mu je naredio da se razvede od četiri, a da zadrži četiri.

Druga sistematizacija poligamnog braka u islamu bila je da se sve žene moraju ravnopravno tretirati.

Ajet koji dozvoljava poligamni brak ograničava njegovu validnost sa pravednim tretmanom žena. Onome ko ne može biti pravedan prema ženama, njemu poligamni brak nije dozvoljen i dužnost mu je zasnovati monogamni brak. Uzvišeni to jasno ističe u slijedećem ajetu: *“...A ako strabujete da nećete pravedni biti, onda samo sa jednom(oženite se).” En-Nisā, 3.*

Nepravda i nasilje

Svakom ko se boji nepravde prema ženama, ili nepravde prema djeci tih žena, ili nepravde koju može počinuti, ne izvršavajući svoje obaveze zbog svoje umne ili tjelesne nemoći, dužnost je ograničiti se na monogamni brak, ili se zadovoljiti ženama s kojima je već u braku.

Spomenute stvari, od kojih čovjek osjeća bojazan prije stupanja u poligamni brak, poslije sklapanja braka mogu se desiti, ali i ne moraju. Ali treba znati da se ovdje u obzir uzimaju iskren nijjet i konačna procjena koja se donijela prije stupanja u takav brak, a ne ono što se može javiti poslije njegova zaključenja. Prema tome, ako čovjek prije braka razmisli o uvjetima koji se moraju ispuniti za legalnost poligamnog braka, i na osnovu realnih predispozicija i sposobnosti koje posjeduje zaključiti da neće počinuti nepravdu ženama, pa nakon što stupi u poligamni brak javi mu se strah da u takvom braku neće moći dalje ispunjavati obaveze koje se traže od njega, to neće imati utjecaja na validnost njegova poligamnog braka, jer će

se uvažiti prethodni njegov nijjet i procjena nijjeta, a ne ono što se javilo nakon braka.

Uzvišeni Allah je naredio da se u poligamnom braku pravedno postupa sa ženama po pitanju njihove ishrane, stanovanja, odjeće i vremena koje se provodi s njima. Od čovjeka se u poligamnom braku posebno traži da ravnomjerno rasporedi vrijeme koje provodi kod svojih žena. Ista je stvar i sa ostalim egzistencijalnim pitanjima gdje ne smije igrati nikakve uloge imovinsko i društveno stanje i položaj njegovih žena.

Ako se čovjek boji da će biti nepravedan prema ženama, zabranjuje mu se da ima više od jedne žene. Kada procijeni da može biti pravedan prema tri žene ali ne i prema četiri, onda mu je zabranjeno da stupi u brak sa četvrtom ženom. Kada procijeni da može biti pravedan prema dvije žene ali ne i prema tri, zabranjeno mu je da ženi treću. Ista je stvar i sa onim koji procijeni da može biti pravedan samo prema jednoj, zabranjeno mu je da se ženi drugom ženom. Uzvišeni je o tome rekao: *“Ženite se onim ženama koje su vam dopuštene, sa po dvije, sa po tri i sa po četiri. A ako strahujete da nećete pravedni biti, onda samo sa jednom.”* En-Nisā, 3.

Poligamni brak u islamu nije obligatna dužnost, niti mendub. To je poseban društveni lijek za posebne društvene devijacije ili individualne deformacije. Allah ga je dozvolio zbog posebnih životnih situaciju i prilika koje se ponekad javljaju, poput poremećaja nataliteta, povećanja broja žena, bolesti žene itd.

Ponekad se može desiti da žena ne bude u mogućnosti izvršavati svoje osnovne bračne obaveze i zadovoljiti stalnu seksualnu potrebu svog muža, a u isto vrijeme želi da se bračna veza s njim ne prekida. U tom slučaju, muž ima pravo da takvu ženu ostavi sa sobom, kao što ima pravo i da se oženi s drugom koja će moći udovoljiti njegovim potrebama i s kojom će moći realizirati osnovne intencije braka.

A može se desiti i da žena bude sterilna, tj. da ne može imati djece, ili da bude bolesna od neke neizlječive bolesti, ali pored svega toga želi ostati u braku sa svojim mužem, dok muž, u isto vrijeme, želi imati djecu i ženu koja će voditi kuću. U tom slučaju, najbolje rješenje je da se uvaži i želja žene koja je u takvom stanju, a i želja muža. To se jedino može postići ako se muž oženi drugom, jer će se samo na taj način oba interesa moći uvažiti i ispoštovati.

Moguće je, također, da neki ljudi, sukladno njihovoj duhovnoj i materijalnoj prirodi, imadnu povećane seksualne potrebe, pa da im jedna žene ne bude dovoljna. Posebno je to karakteristično za toplije krajeve. Zato je bolje da toj svojoj povećanoj potrebi udovolje na dozvoljen način, nego da je zadovoljavaju nalaženjem ljubavnica ili prostitucijom.

Islamsko oblačenje

Pokrivanje za muslimanku vjernicu je vjerska obligatna obaveza i nešto što joj je nužno i neophodno. Prihvatanje i primjena islamskog načina odijevanja je potpuno kompatibilno sa prirodom po kojoj se odlikuje ličnost vjernice muslimanke. Ako se muslimanka ne pridržava islamskog načina odijevanja, njeno vjerovanje i iman su nepotpuni i degenerirani, a moral upitan. Svaka muslimanka trebala bi znati da joj je od njena tijela, nakon što postane punoljetna, zabranjeno otkriti bilo šta osim šaka i lica. Uzvišeni je rekao: *“A ako od njih nešto tražite, tražite to od njih iza zastora.” El-Ahzab, 53.*

U ovom ajetu se izričito naređuje da se žene odvoje od muškaraca i da se pokriju. Uzvišeni je u ovom ajetu objasnio da je razdvajanje muškaraca od žena bolje i čednije i za muškarce i za žene, jer je to jedna preventivna mjera zaštite od bluda i svih drugih posljedica koje donosi aktivnost sa sobom.

Uzvišeni Allah u slijedećem ajetu objašnjava da je nepridržavanje islamskog načina odijevanja i razgolićavanje nešto što je

nemoralno i odvratno, a da je pokrivanje čednost i moralna čistoća. Uzvišeni je rekao: *“O Vjerovjesniče, reci ženama svojim, i kćerkama svojim, i ženama vjernika neka spuste haljine svoje niza se. Tako će se najlakše prepoznati pa neće napastovane biti. A Allah prašta i samilostan je.”* *El-Abzab, 59.*

U ovom ajetu Uzvišeni Allah naređuje svim ženama vjernicama da svoje ogrtače spuste na svoje ukrase i da se na taj način prepoznaju po svojoj čednosti i kreposti i da svojim ljepotama ne zavode i ne uznemiruju druge, dovodeći ih tako u iskušenje i smutnju.

U tome je, bez sumnje, znak poštovanja prema ženi, zaštita njene časti i uvažavanje njenih ženstvenih karakteristika. Na taj način se sprečava da žena postane faktor koji će uzrokovati nemoral i smutnju u društvu. Islamska odjeća je, također, jedna vrsta preventivnih mjera kojom se štiti ono što krasi svaku ženu, a to je čednost i plemenitost, jer je čast i čednost dika i ponos ne samo žene, nego i cijelog čovječanstva. Islamskim načinom odijevanja se, također, štite potomstva i porodice, jer je žena najvažniji faktor osnovne ćelije društva, tj. porodice. Od porodice zavisi opstanak i snaga društva. Zato, ako je društvo zdravo, bit će zdravi i oni koji u njemu žive, a ako nije, onda ni oni koji žive u njemu ne mogu biti zdravi. Islamski način odijevanja garantira i čuva ženi njenu pravu vrijednost i sprečava bezdušnike da prodaju njeno tijelo po najnižoj cijeni i na taj način je obezvrijede i spuste ispod nivoa životinje...

Zbog svega toga, žena ima pravo i obavezu da se pridržava načina odijevanja kako je to islam propisao. Niko, ma ko to bio: otac, muž, brat, društvo, država, nema pravo prisiliti je da se okani takvog načina odijevanja. Njeno pravo i obaveza je da se na takav način oblači na svakom mjestu i u svakom vremenu; ona treba da se pokori naredbi Uzvišenog, a ne zahtjevima okoline.

Ako je u islamskom odijevanju budućnost i egzistencija islama i muslimana, pa i cijelog čovječanstva, onda je obligatna dužnost svake države i društva i Međunarodne zajednice, da se takav

način odijevanja uvrsti u javni red i međunarodni zakon, koji se ni po koju cijenu ne bi smio zanemarivati niti kršiti, jer ono bez čega se ne može ostvariti neka obaveza i samo postaje obaveza.

Napuštanje kuće i slobodno kretanje

Islam je dozvolio ženi kao i muškarcu da se slobodno kreće i da izađe iz kuće zbog određenih potreba i situacija.

Obavljanje namaza u džamiji

Omer b. Hattab prenosi da je Allahov Poslanik, a.s., rekao: *“Ne zabranjujte Allahovim robinjama Allahove džamije.”*²⁹ Allahov Poslanik, a.s., je, također, rekao: *“Nemojte zabranjivati svojim ženama da idu u džamiju, dozvolite im to.”*³⁰

Islamski učenjaci smatraju da naredba u citiranim hadisima nema status vadžiba, već da je u pitanju mendub. Što znači da žena nije obavezna obavljati namaz u džamiji, ali joj, u isto vrijeme, nema niko pravo to zabraniti ako ona to hoće i želi, osim ako postoji opravdan, po islamu, razlog da ne može ići.

Dakle, žena u islamu nije obavezna klanati u džamiji kao muškarac, zbog njene same prirode u kojoj je stvorena, kao i životne funkcije i uloge koju ima na ovom svijetu, poput kućnih obaveza, odgoja djece, mjesečnice, babinja, itd. Zbog toga je islam nije obavezao tom obavezom, nego joj je olakšao i dao joj pravo izbora da klanja u džamiji ili kod kuće. Ovim žena nije diskriminirana i potcijenjena, u islamu, u odnosu na muškarca. Naprotiv, islam je i tim propisom ženu odlikovao i počastio, jer je uvažio njenu prirodu, realne mogućnosti i potrebe.

Ipak, odlazak u džamiju radi namaza i obrazovanja, ponekad može biti vadžib, kao što ponekad može biti i haram.

²⁹ Bilježi ga Muslim, 1/327.

³⁰ Bilježi ga Muslim, 1/327 od Abdullah b. Omera.

Ako žena nema mogućnosti da se vjerski obrazuje i nauči osnovne temelje vjere, osim u džamiji, u tom slučaju njen odlazak u džamiju je vadžib. I onaj ko bi je u tome spriječio bio bi grješan. Ali, ako žena odlazi u džamiju nepropisno obučena, namirisana, itd., u tom slučaju njen odlazak je haram i njenom staratelju je vadžib da joj to zabrani. Takvoj ženi je bolje klanjati u kući, jer je Poslanik, a.s., rekao *“Namaz kog žena klanja u svojoj kući - bolji je od namaza kog klanja u svom predsoblju, a namaz kog klanja u svojoj posebnoj sobi - bolji je od namaza kog klanja u svojoj kući.”*³¹

Izlazak radi neke potrebe

Po pravilu, ženi je u normalnim uvjetima najnormalnije mjesto boravka njena kuća. Uzvišeni veli: *“U kućama svojim boravite i ljepotu svoju, kao u davna poganska doba, ne pokazujete...”* *El-Ah-zab, 33.*

Iz tog općeg pravila se izuzima izlazak žene radi neke opravdane potrebe, poput liječenja, posjećivanja rodbine, obilaska bolesnika, edukacije, obavljanja hadža i umre, itd.

Međutim, pri izlasku žena se mora pridržavati islamskog bontona, koji definira ponašanje žene vjernice na javnim mjestima. Po tom kodeksu, žena muslimanka na javnim mjestima treba biti propisno obučena, zatim da ne dozvoli da se negdje osami sa muškarcem, da na putovanje ne ide bez mahrema, da se bespotrebno ne miješa sa muškarcima i da ne izlaže svoju čast i poštenje, a time i čast i poštenje drugih, kako sebe ne bi izlagala smutnji i iskušenju.

Mužu nije dozvoljeno izgoniti iz svoje kuće ženu koja je razvedena opozivim razvodom braka, niti je njoj dozvoljeno da izađe iz njegove kuće sve dok je u postbračnom čekanju (*iddetu*). Ženi je obligatna dužnost da za to vrijeme bude u kući svog muža. Uzvišeni o tome veli: *“O Vjerovjesniče, kada htjednete žene da pustite, vi ih u vrijeme kada su čiste pustite, a onda vrijeme koje treba da prođe -*

³¹ Bilježi ga Ebu Davud, 1/53.

brojte, i Allaha, Gospodara svoga, bojte se. Ne tjerajte ih iz stanova njihovih, a ni one neka ne izlaze, osim ako očito sramno djelo učine. To su Allahovi propisi. Onaj koji Allahove propise krši – sam sebi nepravdu čini. Ti ne znaš, Allah može poslije toga priliku pružiti. “*Et-Talak*, 1.

Ženi je dozvoljeno po potrebi i sa dozvolom muža izaći iz kuće. U predaji koju prenosi Ibn Omer, r.a., kaže se: “*Neka žena je došla Poslaniku, a.s., i upitala: ‘Allahov Poslaniče, koje pravo muž ima kod svoje žene?’ Rekao je: ‘Da ne izlazi iz svoje kuće bez njegove dozvole. A ako to uradi proklinjat će je Allah i meleki milosti i kazne sve dok se ne pokaje i ne vrati.’ Žena je potom priupitala: ‘Allahov Poslaniče, čak i ako bude nepravedan prema njoj?!’ Rekao je: ‘Čak i kada bude nepravedan prema njoj.’*”³²

Bejheki bilježi od Ibn Abbasa i Ibn Omera, r.a., da je neka žena iz Has’ama došla Allahovom Poslaniku, a.s., i rekla: “*Ja sam neudata žena i želim se udati, pa mi reci koja su prava muža kod žene?*” Poslanik, a.s., je rekao: “*Pravo muža kod žene je da, kada je poželi, da mu to omogući, pa makar bila na leđima deve, da iz njegove kuće ne daje ništa bez njegove dozvole – ako to uradi bit će grješna, a njemu će pripasti nagrada. Da ne posti dobrovoljni post bez njegove dozvole – pa ako to uradi, uzalud će se patiti gladna i žedna, jer takav post neće biti primljen. A ako izađe iz svoje kuće bez njegove dozvole, proklinjat će je meleki sve dok se ne vrati svojoj kući i dok se ne pokaje.*”

Rad

Uzvišeni je rekao: “*A od Allaha vam dolazi svjetlost i Knjiga jasna kojom Allah upućuje na puteve spasa one koji nastoje steći zadovoljstvo Njegovo i izvodi ih, po volji Svojoj, iz tmina na svjetlo i na Pravi put im ukazuje.*” *El-Māide*, 16.

“*Allah želi da vam oprost, a oni koji se za strastima svojim povode žele da daleko s Pravoga puta skrenete.*” *En-Nisā*, 27.

“*A njih smijeniše zli potomci, koji molitvu napustiše i za požu-*

³² Bilježi ga Bejheki.

dama pođoše; oni će sigurno zlo proći. “Merjem, 59.

“Kada Allah i Poslanik Njegov nešto odrede, onda ni vjernik ni vjernica nemaju pravo da po svom nahođenju postupe. A ko Allaha i Njegova Poslanika ne poslušaju, taj je sigurno skrenuo s Pravoga puta.” *El-Ahzab, 36.*

“Muškarci vode brigu o ženama zato što je Allah dao prednost jednima nad drugima i zato što oni troše imetke svoje.” *En-Nisā, 34.*³³

Po islamu, ženina primarna uloga i zadaća je da boravi u okviru svoje porodice i vodi brigu o svome mužu i svojoj djeci. To potvrđuju slijedeći dokazi:

-Poslanikova kćerka Fatima je radila kod svog muža Alije b. Ebu Taliba, r.a., toliko teške poslove da je na rukama od mljevenja žita na ručnom mlinu imala žuljeve. Jednoga dana došla je Allahovom Poslaniku, a.s., i zatražila da joj nabavi slugu, pa joj je Poslanik, a.s., rekao: „Nisi ga imala ni kod mene.” Potom joj je rekao: „Hoćeš li da te uputim na nešto što je bolje od sluge?! Prije spavanja reci: trideset i tri puta *subhanallah*, trideset i tri puta *elhamdulillah* i trideset i četiri puta *Allahu ekber*.”

U citiranom hadisu Poslanik neposredno savjetuje svoju kćer, a posredno i sve ostale žene muslimanke.

-Ebu Bekrova kćerka Esma, supruga Zubejra bin ‘Avama, radila je razne kućne poslove, kao i poslove izvan kuće. O tome i o svojoj odgovornosti rekla je slijedeće: “Zubejr me je oženio a da nije imao ništa osim jedne deve za napajanje usjeva i jednog konja. Hranila sam njegova konja, navodnjavala sam usjeve, krpila pokrivač konja i kuhala. Nisam dobro znala zamijesiti hljeb, pa su mi ga mijesile komšinice ensarijke. Bile su to zaista iskrene i divne žene.”

Allah nije obavezao i zadužio ženu muslimanku da radi da bi se izdržavala, nego je njenu egzistencijalnu brigu prepustio njenim

³³ Da bi se izbjeglo ponavljanje ajeta, preporučujem čitaocu da konsultuje ajete koji su navedeni u ovoj knjizi u poglavljima koja govore o pravu muslimanke na slobodu kretanja i njenom pravu na islamski način odijevanja.

starateljima, ocu ili mužu, i obavezao ih da je izdržavaju, bez obzira da li bila bogata ili siromašna. Ta milost, pored toga što je jedna vrsta počasti i poštovanja prema ženi, ona je u isto vrijeme i jedan vid njenog zbrinjavanja i osiguranja osnovnih životnih potreba, kako bi se ona u potpunosti mogla posvetiti svojoj kući, porodici, djeci i mužu, i bez ikakvih psihičkih opterećenja i svakodnevnih egzistencijskih briga u potpunosti bila u mogućnosti izvršiti svoju veličanstvenu životnu ulogu.

Pored toga, treba istaći da Uzvišeni Allah, u osnovi, nije zabranio ženi da radi, ako se za to ukaže neka potreba i nužda. U kazivanju o Musau, a.s., Uzvišeni je spomenuo dvije žene sa kojima se Musa, a.s., susreo kod medjenskih vrela. Pojile su svoju stoku, jer im je otac bio star i nemoćan i nije mogao obavljati taj posao. Musa je primijetio da su se izdvojile i nisu se gurale sa ostalim pastirima koji su napajali svoju stoku. Obavijestile su ga da ne napajaju sve dok ostali pastiri ne napoje i napuste pojilište. O tome Uzvišeni veli: *‘A kada stiže do vode medjenske, zateče oko nje mnoge ljude kako napajaju stoku, a malo podalje od njih ugleda dvije žene koje su je od vode odbijale. ‘Šta vi radite?’ – upita on. ‘Mi ne napajamo dok čobani ne odu’ – od govoriše one – ‘a otac nam je veoma star’.*“ *El-Kasas*, 23.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je zbog potrebe dozvolio Džabirovoj tetki da radi pa, čak, dok je bila u postbračnom čekanju iddetu. Džabir o tome veli: “Moja tetka se razvela, pa je htjela da sječe palme, ali joj muž nije dozvolio da izađe iz kuće. Došla je Poslaniku, a.s., i obavijestila ga o tome. Rekao joj je: ‘Normalno da ćeš ih sasjeći, jer možda ćeš na taj način podijeliti sadaku ili uraditi neko drugo dobro djelo.’”³⁴

Islam dozvoljava ženi da radi i kada se ukaže neka društvena potreba, poput potrebe za ženskim ljekarom, učiteljem, medicinskom sestrom, itd. Obnašanje tih funkcija se dozvoljava, pod uvjetom da pri njihovom vršenju ne prekrši neko islamsko pravilo bontona, poput osamljivanja sa muškarcem, nepotrebnog miješa-

³⁴ Bilježi ga Muslim, 2/1121.

nja sa suprotnim spolom, razgolićavanja i druge stvari koje je islam zabranio.

Islamski učenjaci su dozvolili rad muslimanki pod slijedećim uvjetima:

- da posao bude sam po sebi dozvoljen. Muslimanki nije dozvoljeno raditi u kafanama, barovima, da bude osobna sekretarica nekog službenika gdje dolazi u iskušenja da se osami sa njim kada god on to zaželi, kao ni ostale slične poslove i službe;

- da se pri izlasku iz kuće i odlasku na posao pridržava islamskog bontona ponašanja, odijevanja, itd. Uzvišeni je rekao: *"...i neka ne dozvole da se od ukrasa njihovih vidi išta osim onoga što je ionako spoljašnje.... i neka ne udaraju nogama svojim da bi se čuo zveket nakita njihova koji pokrivaju..." En-Nur, 31;*

- da njen posao ne ide na uštrb njenim drugim obavezama koje se ne smiju zanemariti, poput obaveza prema mužu, djeci, porodici, jer su to za nju prioriteta i koji se preferiraju nad svim ostalim.³⁵

Služavka i dadilja

Dijete je od samog svog rođenja u potpunosti ovisno od majke. Majka je i nakon njegova rođenja i dalje izvor njegova života i duhovnog zdravlja. Ona mu pruža prvu i pravu ljubav i samilost. Ona je ta koja je u stanju dijagnosticirati od čega njeno dijete pati i ima li problema. Kada dijete počne praviti prve korake i izgovarati prve riječi, nužno je da njegova majka bude pored njega kako bi ga bodrila i osmjeljivala da bi se osjećalo sigurnim.

U predškolskom dobu uloga majke nije manje važnija od one koju je imala i u prethodnim fazama njegova razvoja (fazi malog djeteta), jer se dijete u toj fazi života priprema da uđe u novi svijet i nova iskušenja. Zato je nužno da ono u potpunosti bude spremno suočiti se sa vanjskim svijetom i novim izazovima. Da bi to po-

³⁵ Jusuf el-Karadavi, *Kadaja islamijeh mu'asire*, str.75.

stiglo, nužno je da ga majka nauči šta je ispravno, a šta nije, šta je *haram* (zabranjeno), a šta *halal* (dozvoljeno).

Nakon tog perioda dolazi period adolescencije kada dijete doživljava velike fiziološke i psihičke promjene. U ovom periodu veoma je bitno da postoji iskrena veza između majke i njene djece, jer je ona najsposobnija i najpozvanija da odgovori na pitanja koja djeca u tom periodu postavljaju i traže odgovor na njih.

Prema tome, majka je glavna karika u odgoju svoje djece. Ali i uloga oca u tom procesu je nezamjenljiva, zbog toga što je to najosjetljivija faza razvoja.

Nažalost, uloga majke i njen odnos prema djetetu danas je uveliko otuđen i devalviran. Zapaža se da "savremena" majka vrlo malo vremena provodi u kući. Psiholozi tvrde da napuštanje djece u ranom djetinjstvu biva uzrokom mnogih duševnih bolesti, od kojih djeca u kasnijim fazama svog života pate i osjećaju njihove posljedice. Zato je nužno da se u toj kritičnoj fazi razvoja djeteta majka nađe pored njega. Tu ulogu majke ne može zamijeniti nijedna druga žena, niti bilo koja druga institucija, obdanište, jaslice, itd., ma kako bile opremljene i ma kakve metode, i naučna i pedagoška dostignuća primjenjivale.

Islam pri odgoju djeteta najveće pravo daje majci. To je sasvim logično i opravdano zbog toga što je ona najkompetentnija za tu misiju i najmilostivija prema njemu i što najviše ima strpljenja pri njegovu hranjenju, nošenju, uspavljivanju, tepanju...itd. A veza koja je postojala u maternici se nastavlja i poslije poroda. Te veze su najbitnije i biološki su neraskidive.

Allah je odredio da djetetu od samog njegovog rođenja bude potreban neko ko će se brinuti o njemu, ko će ga čuvati, štiti i starati se o svemu što mu je nužno i neophodno. To se proklamira u slijedećem ajetu: *"Majka ne smije da trpi štetu zbog djeteta svoga, a ni otac zbog svoga djeteta. I nasljednik je dužan sve to..." El-Bekare, 233.*

Islam je načelno muslimanki priznao pravo na kućnu pomoćnicu ili služavku radi pomoći u kućnim poslovima i obavezama. To se posebno dozvoljava onim ženama koje su iz imućnijih porodica i koje su imale poslugu i prije udaje. Kada se takve žene udaju, imaju pravo zahtijevati od svojih muževa, ako su u mogućnosti, da im to pravo i osiguraju. Kada je Poslanikova, a.s., kćerka Fatima došla kod njega i zatražila da joj nabavi služavku, Poslanik, a.s., joj to pravo nije porekao, nego ju je uputio samo na nešto što je bolje. U tome je, također, dokaz da žena, u slučaju kada njen muž nije u stanju osigurati joj to pravo, treba biti razumna i ugledati se na kćerku Allahova Poslanika, a.s.

U slučaju kada ima služavku, muslimanka ne smije dozvoliti da se desi da služavka preuzme mjesto i ulogu majke, a da majka sve vrijeme provodi izvan kuće i da ne vodi brigu o svom djetetu, ne interesirajući se za njegov odgoj i razvoj. Takvo ponašanje je vrlo opasno i može imati nesagledive posljedice, ne samo za dijete, nego i za užu i širu zajednicu.

Ako bi neko, umjesto majke, preuzeo ulogu odgoja njena djeteta, to bi, bez sumnje, na njega ostavilo duboke tragove, jer dijete slijedi i oponaša onog ko ga odgaja i ko s njim najviše provodi vremena.

O tome Poslanik, a.s., veli: *“Svako se dijete rađa u islamu, pa ga njegov otac učini židovom, kršćaninom ili vatropoklonikom.”*³⁶

Zbog toga je nužno, kada se muslimanka odluči nabaviti sebi služavku, da pazi na njene moralne osobine i ideološka uvjerenja i stremljenja. Muslimanka bi trebala sebi za služavku uzeti vjernicu koja je lijepog morala i ponašanja i koja je dobronamjerna. Dijete, koje se od najranijih dana odgaja u islamskoj sredini, će se, bez sumnje, razlikovati od djeteta koje nije odgajano u takvoj sredini, jer se u podsvijesti malog djeteta urezuju običaji, postupci i ponašanje onoga ko ga je odgajao. Ti postupci i maniri će ga tokom cijelog

³⁶ Bilježi ga Muslim.

života pratiti i imati, itekako, važnu i bitnu ulogu u njegovom ponašanju, usmjerenju i određenju.

Političko pravo muslimanke

Baviti se politikom je veoma težak i zahtjevan posao kog ne može svako upražnjavati niti obnašati. Zanimanje politikom zahtijeva posebnu prirodnu nadarenost, sposobnost i edukaciju, a pored toga i oštroomnost, inteligenciju i posjedovanje ostalih potrebnih predispozicija za snalaženje u datim okolnostima i situacijama.

Islam, kao i sve nebeske religije, zagovara očuvanje i zaštitu pet primarnih egzistencijalnih intencija: život, vjeru, čast, slobodu i imetak, bez kojih nema normalnog života za pojedinca, niti za zajednicu.

Politika, generalno gledajući, ne izlazi iz okvira slijedećih tri stvari:

- zakonodavstva koje uređuje društvo, a to je, ustvari, zakonodavna vlast;
- implementacije zakona i zakonskih propisa koje donesi zakonodavna vlast, a to je, ustvari, izvršna vlast;
- institucije koja prati rad i zakonodavne i izvršne vlasti, a to je, ustvari, sudska vlast.

Islam, u načelu, ne zabranjuje bilo kome da se zanima, bavi i angažira na spomenutim segmentima političkog života. Svako-me, ko poznaje i u potpunosti razumije islamsko učenje, dozvoljeno je da objašnjava i teoretizira njegove intencije, propise i postulate, svejedno kojeg spola bio. Svaki musliman koji je sposoban i kvalificiran za realizaciju i implementaciju zakona koje donese izvršna vlast, ima pravo, bez obzira na spol, aplicirati na to mjesto i raditi taj posao.

Što se tiče praćenja i kontroliranja zakonodavne i izvršne vlasti, to u islamu spada pod instituciju naređivanja dobra i odvrćanja od zla. Naređivati ono što je dobro, a boriti se protiv onoga što

je zlo, po islamu je obligatna dužnost (farz) svakog muslimana i muslimanke. Uzvišeni je rekao: *“Vjernici su prijatelji jedni drugima. Naređuju dobro i odvrćaju od zla.” Et-Tevebe, 71.*

Allahov Poslanik, a.s., je rekao: *“Svi ste vi pastiri i svi ste odgovorni za svoje stado. Vladar je pastir i odgovoran je za svoje stado. Čovjek je pastir svojoj porodici i odgovoran je za svoje stado. Žena je pastirica u kući svoga muža i odgovorna je za svoje stado. Rob je pastir imetka svog vlasnika i odgovoran je za svoje stado...”³⁷*

Musliman, u spomenutom značenju politike, treba učestvovati u njenom kreiranju, vođenju i implementaciji kada god se ukaže potreba i prilika za to. U tome imaju ista prava i musliman i muslimanka.

Međutim, savremena politika se uveliko razlikuje od politike o kojoj smo govorili. Ona, danas, u pravnim državama znači: učestvovanje u parlamentima ili obnašanje nekih državnih funkcija, poput ministra, ambasadora, konzula ili obnašanje funkcije prvog čovjeka u državi, tj. predsjednika države, itd.

Ako spomenuto odražava savremenu politiku, onda je logično da se postavi pitanje da li u svemu tome ima mjesta i za ženu muslimanku, ili da li žena muslimanka ima pravo, po islamskom učenju, baviti se savremenom politikom i obnašati neku od njenih funkcija?

Rekli smo da je žena po islamu zadužena vjerskim obavezama isto kao i muškarac. Od nje se, kao i od muškarca, traži da izvrši sve vjerske obaveze, da se pridržava svih Božijih zapovijedi, da naređuje dobro i sprječava zlo.

Sva Zakonodavčeva obraćanja, upućena Njegovim robovima, podjednako tretiraju žene i muškarce. Kada je Umm Seleme čula Poslanika da je rekao: *“O ljudi!”* - a bila je zauzeta nekim svojim poslovima, požurila je da se odazove na poziv. Neki su se začudili

³⁷ Muttefekun alejhi.

takvoj brzini njenog odazivanja, pa je rekla da je i ona persona koja pripada ljudima.

U pravilu su, po islamu, muškarac i žena, po pitanju ljudskih prava i dužnosti, izjednačeni, osim u nekim stvarima koje su izuzetak, i koje samo potvrđuju pravilo. Kur'an je zadužio i čovjeka i ženu da rade na uspostavljanju zdravog društva i zajednice, a to je, ustvari, institucija naređivanja dobra i borba protiv zla.

Slijedeći ajet to jasno tretira: *“A vjernici i vjernice su prijatelji jedni drugima: traže da se čine dobra djela a od nevaljalih odvrćaju, i molitvu obavljaju i zekat daju, i Allahu i Poslaniku Njegovu se pokoravaju. To su oni kojima će se Allah sigurno smilovati – Allah je, doista, silan i mudar.” Et-Teve, 71.*

Međutim, kada se govori o šerijatskom tretmanu bavljenja politikom od strane žene muslimanke, treba imati na umu slijedeće stvari:

- treba uvažavati, pridržavati se i slijediti samo potvrđene, jasne, nedvosmislene i vjerodostojne dokaze. Na osnovu slabih hadisa ili onih tekstova koji su spekulativnog karaktera, tj. koji podržavaju više značenja i tumačenja, poput tekstova koji se odnose na Poslanikove žene, niko nema pravo obavezati Ummet da prihvati jedno od njihovog značenja i poimanje, a zanemari drugo, posebno u stvarima koje se odnose na poznata općedruštvena pitanja u kojima se zahtijeva da se olakša, a ne oteža;

- treba znati, i imati na umu, da u islamskom vjerazakonu imamo propisa koje ne možemo i ne smijemo posmatrati odvojeno od vremena i prostora u kojem su donošeni i koji su podložni promjeni s promjenom vremena i uzroka koji su ih uvjetovali. Zbog toga su islamski pravni eksperti zaključili da se decizija mijenja s promjenom vremena, mjesta, stanja i običaja. Mnoge od takvih decizija tiču se i ženskih pitanja. Bilo je vremena u kojima se prema ženi odnosilo grubo i bezobzirno da joj se, čak, zabranjivao odlazak

i u džamiju, i pored toga što je to u očitoj kontradiktornosti sa jasnim dokazima islamskih izvora;

- treba imati na umu da agresivni sekularizam i njegovi sljedbenici trguju i obmanjuju svijet pitanjima koja se tiču ženske populacije. Njegovi sljedbenici svim silama nastoje optužiti islam za ono zašto je on apsolutno nevin. Svim snagama pokušavaju dokazati da je islam učinio nasilje ženi i devalvirao njene prirodne nadarenosti i sposobnosti. Svoje stavove argumentiraju praksom koja se primjenjivala u nekim periodima dekadencije islama i mišljenjima nekih savremenih ekstremista.

U okvirima navedenih stvari obavezno je promatrati i pitanje dozvoljenosti ili nedozvoljenosti muslimanki da se bavi politikom i obnašanjem političkih funkcija.

Neki to apsolutno zabranjuju, smatrajući taj čin neupitnim grijehom. Međutim, treba znati da se haram utvrđuje samo kategoričkim dokazima i da su, u osnovi, sve ovosvjetske stvari i postupci dozvoljeni, osim onih za koje postoje jasni i nedvosmisleni dokazi da su zabranjene.

Dokaz na osnovu kojeg oni zabranjuju ženi bavljenjem politikom, jeste ajet u kome se kaže: "... *i boravite u svojim kućama...*" Na osnovu ovog ajeta oni zabranjuju muslimanki da napusti svoju kuću, osim samo u prijekoj potrebi i nuždi.

Međutim, na osnovu spomenutog dokaza se ne može donijeti takav stav zbog slijedećih razloga:

a) ajet se odnosi na Poslanikove, a.s., žene, a što se jasno vidi iz samog konteksta. Poznato je da Poslanikove žene imaju poseban tretman. Za dobra djela se nagrađuju duplom nagradom, a za loša se kažnjavaju duplom kaznom;

b) što je Aiša, r.a., majka pravovjernih, izišla iz svoje kuće i prisustvovala "Bitki kod deve", izvršavajući na taj način ono što je smatrala svojom vjerskom dužnošću, tj. da uzme učešća i doprinese

da se izvrši odmazda nad Osmanovim ubicama, iako je pogriješila u svojoj procjeni i načinu na koji je to uradila;

c) što je žena danas, uistinu, izišla iz svoje kuće. Ušla je u školu i univerzitet. Počela je raditi u raznim segmentima ljudskog života: kao ljekar, nastavnik, službenik, odgajatelj, itd. A sve to niko od relevantnih islamskih učenjaka nije osudio. Taj njihov postupak, po pitanju legalnosti rada muslimanke, ima status prešutnog konsenzusa, ako se ispune i ostali uvjeti;

d) što savremeni život zahtijeva i nalaže muslimanki da se oproba i u političkom životu i suoči se sa savremenim izazovima i bude konkurentna i u politici i u svim ostalim segmentima djelovanja žene nemuslimanke. Društvene i političke potrebe ponekad mogu biti važnije i obaveznije od individualnih, pa zbog toga treba dozvoliti ženi da izađe iz kuće i zakorači u javni život;

e) zatvaranje žene je bilo poznato samo u nekim periodima historije islamskog prava, i to prije konačnog ozakonjenja Šerijata. Zatvaranje žena u kuće, u tom periodu, imalo je samo status sankcije za one koje bi počinile nemoral. *“Držite ih u kućama sve dok ih smrt ne umori ili dok Allah ne nađe izlaz neki.” En-Nisā, 15.*

Kako je onda moguće tvrditi da je zatvaranje žene u kuće nešto što je nužno za ženu muslimanku i u normalnim uvjetima?!

Prevenција

Neki zabranjuju ženi muslimanki bavljenje politikom na osnovu pravničke prevencije. Naime, oni tvrde da bavljenje politikom od strane žene neminovno povlači za sobom nelegalne konzekvence, poput miješanje sa muškarcima i osamljivanja sa njima. Općepoznato je da sve što vodi haramu je zabranjeno.

Princip pravničke prevencije u islamskom pravu je vrlo bitan, potreban i poželjan. Međutim, učenjaci smatraju da pretjerivanje u zatvaranju puteva pravničkoj prevenciji ima iste posljedice kao i

njihovo otvaranje. U oba slučaja može doći do neželjenih posljedica, poput nestanka i zanemarivanja mnogih interesa i koristi, i to u mnogo većem obimu od šteta koje se očekuju.

Na osnovu ovog pravnog principa, mnogi zabranjuju pravo muslimanki da izađe na glasanje zbog moguće smutnje i nemorala. Međutim, na taj način se indirektno i svjesno, ili nesvjesno, dozvoljava zanemarivanje islamskih glasova koji su itekakako potrebni islamskim aktivistima za trijumf nad onima koji se bore protiv vjere, a posebno kad se zna da nemuslimani i promotori ostalih ideja na izborima obično pobjeđuju na osnovu ženskih glasova koji ih podržavaju.

Neki učenjaci su čak bili protiv obrazovanja žene muslimanke, tj. protiv njena ulaska u školu i na univerzitet. Ovakav svoj stav su donosili upravo na osnovu principa pravničke prevencije. Čak su išli dotle da su tvrdili da je ženi dozvoljeno naučiti čitati, ali ne i pisati, jer bi navodno svoju olovku, ako nauči pisati, mogla iskoristiti za pisanje ljubavnih pisama. Ipak su oni, koji su imali suprotno mišljenje, pobijedili, nakon što je dokazano da edukacija, sama po sebi, nije zlo, nego naprotiv, ona je ženu izvela iz mnogih zabluda i uputila je ka spasu i otvorila joj mnoga vrata dobra.

Islam je naložio ženi koja se bavi politikom, ili obnaša neke javne funkcije, da se pri kontaktu s muškarcima kloni svega što joj je zabranjeno: nepristojnog oblačenja, osamljivanja sa muškarcima, bespotrebnog i nekontroliranog miješanja sa suprotnim spolom itd. Sve su te stvari općepoznate muslimanki i ona ih se i u svakodnevnom životu pridržava.

Neki smatraju da je ženi zabranjeno obnašati javne funkcije i baviti se politikom zbog toga što joj je zabranjeno da ima liderstvo nad muškarcima, jer Kur'an je decidan da su muškarci ti koji trebaju voditi žene, a ne obratno. Na osnovu toga, takvi pitaju: "Kako je dozvoljeno izmijeniti taj Allahov zakon?!"

Međutim, kada se govori o ovom problemu i kada se dokazuje spomenuti stav, treba objasniti slijedeće:

- broj žena koje se bave politikom i koje obnašaju javne funkcije veoma je ograničen, što znači da će muškarci na tim funkcijama i na tom polju djelovanja uvijek imati primat. Muškarci su u tom segmentu konstantna većina i oni posjeduju odluku, određuju politiku i donose zakone. To je jedan od dokaza da kandidiranje žena i njihovo bavljenje politikom ne znači da će one preuzeti primat nad muškarcima, kreirati im politički život i donositi zakone;

- ajet koji tretira liderstvo muškarca nad ženom se odnosi na bračni život, jer čovjek je glava porodice i on je odgovoran za nju. To se jasno vidi iz slijedećeg ajeta: *“Muškarci vode brigu o ženama zato što je Allah dao prednost jednima nad drugima i zato što troše imetke svoje.” En-Nisā, 34.*

Dio ajeta gdje se kaže *“da oni troše svoje imetke”*, jasno potvrđuje da se to liderstvo odnosi na porodicu. To je u isto vrijeme i prednost koja je data muškarcima nad ženama i koja se spominje u slijedećem ajetu: *“One imaju isto toliko pravo koliko i dužnosti prema zakonu, - samo, muževi imaju prednost pred njima za jedan stepen.” El-Bekare, 228.*

Pored toga što muž ima liderstvo nad porodicom, žena mora imati svoju ulogu u njoj i njeno mišljenje se mora uvažavati u stvarima koje se tiču porodice i ostalih bračnih pitanja. Na to Kur'an ukazuje u slijedećem ajetu: *“Ako njih dvoje na lijep način i sporazumno odluče da dijete odbiju, to nije grijeh.” El-Bekare, 233.*

Što se tiče liderstva žena nad muškarcima u drugim stvarima, tj. izvan porodice, ne postoji dokaz koji to zabranjuje, nego se ženi zabranjuje samo vrhovno liderstvo, tj. predsjedništvo (*imamet*).

Hadis, kog bilježi Buharija od Bekreta, r.a., i u kojem stoji da nijedan narod neće uspjeti ako izaberu ženu za svog vođu, aludira upravo na to vrhovno vodstvo, tj. upravljanje državom. To potvrđuje

činjenica da se u spomenutom hadisu kaže “*emrehum*“, tj. njihove stvari; vodstvo i upravljanje.

Međutim, obnašanje nekih drugih javnih funkcija, poput izdavanja fetvi, idžtihada, edukacije, administracije, je konsenzusom dozvoljeno ženi. Te funkcije su žene obnašale tokom cijele historije islama. Obnašanje funkcije sudije, ženi dozvoljava Ebu Hanife, i to u stvarima kojima ona obično može prisustvovati. Dok joj ne dozvoljava da bude sudija u sporovima koji se tiču šerijatskih fiksnih kazni (*hududa*) i odmazde (*kisasa*).

Ipak, treba istaći da neki klasični pravници dozvoljavaju ženi da svjedoči i u pitanjima šerijatskih fiksnih kazni i odmazde. Taj stav navodi Ibnu-l-Kajjim u svom djelu *Et-Turuku-l-hukmijje*. Taberi dozvoljava ženama čak i da obnašaju funkciju i predsjednika države. Ibn Hazm, i pored svoje bukvalnosti pri razumijevanju tekstova, dozvoljava ženi da obnaša funkciju sudije, što ukazuje da ne postoji jasan dokaz koji zabranjuje muslimanki obnašanje tih funkcija.

Sam povod izricanja spomenutog hadisa potvrđuje da se odnosi na obnašanje funkcije predsjednika države, jer je do Poslanika, a.s., doprlo da su Perzijanci, nakon smrti njihova imperatora, izabrali za njegova nasljednika njegovu kćerku, nakon čega je on rekao: “*Nijedan narod se neće spasiti i uspjeti ako izaberu ženu za svog vođu.*”

Kada se kaže da je muslimanki dozvoljeno baviti se politikom, to ne znači da joj se dozvoljava i kršenje islamskih propisa koji reguliraju njeno ponašanje izvan kuće, niti da se ponaša slobodno bez ikakvih ograničenja i granica. Također, to ne znači da joj se to dozvoljava na račun drugih obaveza: prema mužu, kući i porodici, niti joj se time daje opravdanje da se slobodno oblači, kreće i govori šta hoće. Sve to i ostalo se mora uvažiti i uskladiti sa učenjima islama. Tih propisa se žena mora pridržavati na svakom mjestu i vremenu, bez obzira koju funkciju obnašala.

Država bi morala, sukladno demokratskim principima i vjerskim slobodama, uvažavati ideološka opredjeljenja svojih službenika i onih koji zastupaju njenu politiku, osigurati im ponašanje i ekspanziju na način koji to zahtijevaju njihova vjerska i ideološka ubjeđenja. Npr., u parlamentu, ženama muslimankama bi trebalo osigurati posebno mjesto: red, kutak ili nešto slično, gdje bi im se osiguralo da, po propisima svoje vjere, mirno i opušteno vrše svoju zadaću, bez ikakvih napetosti i mogućih neželjenih ekscesa.

Pravo žene na traženje razvoda braka

Talak ili razvod znači prekidanje bračne veze i definitivno njeno okončanje. Islam je dozvolio razvod braka da bi supružnicima omogućio raskid bračne veze kada se oni uvjere da im je bračni život postao besmislen i da ga je nemoguće nastaviti. Nakon razvoda, svakom od bivših supružnika je dozvoljeno da slobodno, samostalno i svjesno pronađe drugu osobu i pokuša s njom ponovo saviti novo gnijezdo i pronaći novu sreću. Uzvišeni o tome veli: *“A ako se njih dvoje rastave, Allah će ih, iz obilja Svoga, neovisnim učiniti; – Allah je neizmjereno dobar i mudar.”* *En-Nisā*, 130.

Razvod braka

Brak je jedna od najvećih Allahovih blagodati koja je data ljudima. Nepriznavanje i negiranje Njegovih blagodati je haram. Zbog toga je razvod braka u islamu generalno zabranjen i dozvoljava se samo u nuždi. Ibn Omer, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, a.s., rekao: *“Najmrži halal Allahu je razvod braka.”*³⁸

Islam je razvod braka propisao kao posljednji lijek za okončanje bračnih problema kada se oni ni na koji drugi način ne mogu riješiti. O tome Kur'an jasno govori u slijedećem ajetu: *“Muškarci vode brigu o ženama zato što je Allah dao prednost jednima nad drugima i zato što oni troše imetke svoje. Zbog toga su čestite žene poslušne,*

³⁸ Bilježi ga Ebu Davud, 2/3, i Ibn Madže, 2/650.

i za vrijeme muževljeva odsustva vode brigu o onome o čemu trebaju brigu voditi, jer i Allah njih štiti. A one čijih se neposlušnosti pribojavate, vi ih posavjetujte, a onda se od njih u postelji rastavite, pa ih i udarite; kad vam postanu neposlušne, onda im zulum ne činite! Allah je, zaista, uzvišen i velik! A ako se bojite razdora između njih dvoje, onda pošaljite jednog pomiritelja iz njegove, a jednog pomiritelja iz njezine porodice. Ako oni žele izmirenje Allah će ih pomiriti, jer Allah sve zna i o svemu je obaviješten!“ En-Nisā, 34-35.

Legalnost razvoda braka u islamu je izuzetak, a ne pravilo. Na razvod braka islam gleda kao na nešto što prekida i iz temelja ruši bračni život i čije posljedice ne trpe samo muž i žena, nego i djeca, rodbina i uža i šira zajednica. Ali pored toga, islam ga, ipak, dozvoljava, a ponekad i naređuje, radi uklanjanja i anuliranja veće štete. Općepoznato je da se manja šteta zanemaruje radi uklanjanja i anuliranja veće.

Sklapanjem braka zasniva se nova ćelija u tijelu islamskog Ummeta. Da bi tijelo bilo zdravo, njegove ćelije moraju biti zdrave. Od zdravlja ćelija zavisi i zdravlje tijela. Ako se sklapanjem braka nova ćelija ne uspije integrirati u tijelo Ummeta i počne obolijevati i ne davati željene rezultate, u tom slučaju njeno neodstranjivanje može zaraziti ostale zdrave ćelije, tj. cijelo tijelo, što bi imalo za posljedice ono najgore, njegovu smrt. Zato je u medicini poznato “nožem do u zdravo”, tj. odstraniti odumrlo da bi se sačuvalo ostalo tkivo.

Zbog toga je islam, u ovakvim situacijama, preferirajući veću štetu nad manjom, dozvolio razvod braka. Na razvod braka supružnici se većinom odlučuju samo onda kada se počnu međusobno nepodnositi i mrziti. U takvoj situaciji, svako drugo rješenje, osim razvoda braka, bilo bi destruktivno, jer nastavkom bračnog života u takvoj bračnoj zajednici ne bi se mogle ostvariti i implementirati osnovne intencije braka, radi kojih je brak i propisan, pa bi, zbog toga, bio besmislen.

Ovdje je, također, bitno dotaći i pitanja: davanje prava na razvod muškarcu - a ne ženi, kakva se mudrost krije u tome i da li je islam i na taj način diskriminirao ženu u odnosu na muškarca.

Tačno je da je islam pravo na razvod braka prvenstveno i načelno dodijelio muškarcu, tj. mužu. Mnogi mu to zamjeraju i napadaju ga na račun ovoga, odvrćaju ljude od njega i zbunjuju one koji su u njemu. Međutim, ako se realno i temeljito sagleda to pitanje, lahko će se otkriti mudrost koja se krije iza toga.

Ženska priroda, u kojoj je ona stvorena, se razlikuje od muške. Mnoge osobine, poput pretjerane sentimentalnosti, osjećajnosti, temperamentnosti, itd., obično se ne mogu naći kod većine muškaraca. Većina žena se vrlo brzo iritiraju, naljute, a na njihove konačne, definitivne i sudbonosne životne odluke i postupke osjećaji imaju presudnu ulogu. Uznemiravaju se i uzrujavaju zbog najmanjih stvari i problema. Većina njih svoja djela i postupke ne mjere razumom i logikom u onolikoj mjeri, koliko ih posmatraju i uzimaju sentimentalno.

Muškarac, opet, ima sasvim suprotan temperament. U većini slučajeva, odluke i postupke donosi, na osnovu razuma i razboritosti, polahko i postepeno.

Zbog svega toga, Allah je odredio da muškarcu pripadne pravo razvoda braka, kako bi se, i na taj način, brak učinio jačim i stabilnijim i kako bi se taj, Allahu najmrži halal, koliko god je to moguće, sveo na minimum.

Pored toga, muž je taj koji snosi sve materijalne izdatke i troškove braka, poput vjenčanog dara, izdržavanja - i u braku i u postbračnom čekanju, itd., u čemu je jedan od presudnih faktora da se muž na razvod braka ne odlučuje brzo, nego nakon dugog razmišljanja i dvoumljenja.

Islam je i drugim propisima imao za cilj da spriječi, i na minimum svede, tu neminovnu pojavu, tj. razvod. Zabranio je da se razvod braka desi dok je žena u menstrualnom ciklusu, kao i u peri-

odu čistoće, u kojoj je muž imao bračni odnos sa njom, a propisao je i da žena, postbračno čekanje (*iddet*) provede u kući svog muža.

Islam je, također, ženi dao pravo da se obrati nadležnim organima za razvod braka u slučajevima i situacijama kada bračni život ne krene svojim normalnim tokovima, kao npr., kada se ustanovi da muž ima neke nedostatke i bolesti koje sprečavaju normalan bračni život. Žena, isto tako, ima pravo zatražiti razvod braka i kada njen muž ne bude u stanju da je izdržava ili to odbije izvršiti. Pravo na razvod braka žena ima i onda kada nastanu bračne nesuglasice, razdori i nanošenje štete od strane muža.

O tome se u Kur'anu kaže slijedeće: *“A ako se bojite razdora između njih dvoje, onda pošaljite jednog pomiritelja iz njegove i jednog pomiritelja iz njezine porodice. Ako oni žele izmirenje, Allah će ih pomiriti, jer Allah sve zna i o svemu je obaviješten!”* *En-Nisā, 35.*

Zadatak pomiritelja je da pomire supružnike i usaglasе njihove oprečne stavove i dileme. Ako u tome ne uspiju onda je neminovan razvod, jer bi, u protivnom, brak i bračni život bili samo patnja i teret za svakog od supružnika, što bi bilo nesnošljivo i kontraproduktivno.

Pravda i pravednost među supružnicima može se ostvariti kako putem pomirenja, tako i putem razvoda braka. Očuvanje braka u ovakvoj situaciji, i pored štete koja se nanosi i čini jednom od supružnika, a najčešće ženi, je zabranjeno u islamu. Uzvišeni je rekao: *“I ne zadržavajte ih da biste im učinili nasilje, a onaj ko tako postupi – ogriješio se prema sebi.”* *El-Bekare, 231.*

Razlozi na osnovu kojih je ženi dozvoljeno zatražiti razvod braka, mogu biti različite prirode, poput maltretiranja, prekidanja kontakata muža sa ženom, udaranja, ponižavanja, itd. Tu se ubraja neopravdano odsustvo muža, ili njegovo osuđivanje na višegodišnji zatvor. Sve su to razlozi čije posljedice direktno ili indirektno pogađaju ženu i radi kojih ona trpi i ispašta. Npr., u slučaju muževljeva odsustva i nestanka, žena, iako je udata, u biti, nema muža, jer ne

može iskoristiti svoje osnovno pravo koje joj pripada na osnovu braka.

Omer, r.a., i imam Ahmed smatraju da muž od žene može biti odsutan najviše četiri mjeseca, jer je to najduži period u kojem se žena može strpiti bez muža.

Islam je ženi, također, priznao pravo da, pri sklapanju braka, može zatražiti da pravo razvoda pripadne njoj, tj. da ima mogućnost razvesti se od svog muža kada osjeti potrebu za tim, i bez njegove saglasnosti. Muž, opet, ima pravo prepustiti ženi svoje pravo na razvod braka, čak, i nakon što se zaključi njihov brak.

Poslanikove, a.s., žene su se jednog dana požalile na mizernost alimentacije koju dobivaju od Poslanika, a.s., kao i na skromnost stana u kojem su živjele. Nakon toga, Uzvišeni Allah je objavio slijedeći ajet: *“O vjerovjesniče, reci ženama svojim: Ako želite život na ovom svijetu i njegov sjaj, onda se odlučite - dat ću vam pristojnu opremu i lijepo ću vas otpustiti. A ako želite Allaha, i Poslanika Njegova, i onaj svijet - pa, Allah je, doista, onima među vama koji čine dobra djela pripremio nagradu veliku.”* *El-Ahzab, 28-29.*

Aiša, r.a., je rekla: *“Allahov Poslanik, a.s., nam je dao pravo izbora, pa smo odabrale Allaha i Njegova Poslanika, i to nam nije ubrajao ni u što, tj. u razvod braka.”*³⁹

Citirani ajet i hadis ukazuju da bi odabiranje ovog svijeta za Poslanikove žene značilo razvod braka sa Poslanikom, a.s.

Znači, u osnovi, razvod braka u islamu isključivo je pravo supružnika, i niko nema pravo da se miješa u te stvari bez dozvole supružnika.

Pravo žene na sporazumni razvod braka

Islam dozvoljava i sporazumni razvod braka. Pod ovom vrstom misli se na raskid bračne veze na prijedlog i traženje supruge, tada se ona dobrovoljno obavezuje da plati, ili da da mužu određenu

³⁹ Bilježi ga Buharija, Fethu-l Bari, broj hadisa 5262.

nu sumu imovine na ime kompenzacije da bi se razvela od njega. Uzvišeni o tome veli: *“Puštanje može biti dva puta, pa ih ili velikodušno zadržati ili im na lijep način razvod dati. A vama nije dopušteno da im uzimate bilo šta od onoga što ste im darovali, osim ako se njih dvoje plaše da Allahove propise neće izvršavati. A ako se bojite da njih dvoje Allahove propise neće izvršavati, onda im nije grijeh da se ona otkupi.”* *El-Bekare, 229.*

“I draga srca ženama vjenčane darove njihove podajte; a ako vam one od svoje volje od toga što poklone, to s prijatnošću i ugodnošću uživajte.” *En-Nisā, 4.*

Dozvoljavanje razvoda braka

Islam je dao braku posebno mjesto. Radi njegove zaštite i održanja propisao je mnoge preventivne mjere, a njegov razvod sveo na minimum i dozvolio ga samo u nužnim situacijama. To implicira da je mužu i ženi, bez prijekne potrebe i opravdanog razloga, zabranjen razvod braka u moralnom, ali ne i pravnom smislu. U nekim hadisima se čak prijeti onim ženama koje bez razloga traže razvod. Prijeti im se da zbog takvog postupka neće mirisa džennetskog osjetiti, a koji se tako daleko osjeća i širi.

Žena ima pravo zatražiti sporazumni raskid braka zbog slijedećih razloga:

- kada prezire i ne voli svog muža zbog nekih vjerskih ili moralnih razloga,
- zbog ružnoće muževljeva izgleda,
- zbog starosti, slabosti, nemoći, itd.

Ženi je, znači, dozvoljeno, u situacijama kada se zbog neizvršavanja prava prema mužu boji grijeha, da zatraži sporazumni razvod braka i da mu plati ugovoreni iznos, kako bi joj dozvolio da se razvede od njega.

Ovakva vrsta braka, po islamu, je legalna, jer ga potvrđuju mnogobrojni dokazi, od kojih su:

Uzvišeni je rekao: *“A ako vam one od svoje volje od toga što poklone, to s prijatnošću i ugodnošću uživajte.”* *En-Nisā, 4.*

“A ako se bojite da njih dvojice Allahove propise neće izvršavati, onda im nije grebota da se otkupe.” *El-Bekare, 229.*

Citirani ajeti proklamiraju da je sporazumni razvod braka dozvoljen, kao i to da je mužu dozvoljeno, tj. halal mu je, uzeti protivrijednost koju mu žena plati na ime razvoda. Ženi je, također, dozvoljeno da se odrekne mehra u zamjenu za razvod.

Iz ajeta se, također, vidi da je sporazumni razvod braka dozvoljen samo onda kada se supružnici boje da neće moći ispoštovati međusobna prava. U protivnom će ona strana, koja bez razloga zahtijeva takvu vrstu braka, biti grješna. Poslanik, a.s., je u jednom hadisu rekao: *“Koja god žena zatraži od svog muža bezrazložni razvod braka, bit će joj zabranjen džennetski miris.”*⁴⁰

Treba istaći da će muž posebno biti grješan ako se bespravno rastavi od svoje žene ili je prisili na razvod putem raznih ucjena i tortura, s namjerom da bi unovčio taj razvod. Uzvišeni je rekao: *“O vjernici, zabranjuje vam se da žene kao stvari nasljeđujete, preko volje njihove, i da im teškoće pricinjavate, s namjerom da nešto od onoga što ste im darovali prisvojite, osim ako budu očito zgriješile. S njima lijepo živite!”* *En-Nisā, 19.*

“A vama nije dopušteno da uzimate bilo šta od onoga što ste im darovali, osim ako se za njih dvojice plaše da neće Allahove propise izvršavati.” *El-Bekare, 229.*

Pravo na korištenje sporazumnog razvoda braka ili njegova zloupotreba većinom zavisi od morala, vjere i bogobožnosti onoga ko to pravo koristi, jer skoro da niko ne može u potpunosti i precizno odrediti kada je po Šerijatu to pravo dozvoljeno iskoristiti, a kada nije.

Zbog svega toga, žena mora biti oprezna pri upotrebi ovog prava, a treba znati i da to pravo nije apsolutno, nego je ograničeno

⁴⁰ Bilježi ga Ibn Madže, 1/662 od Sevbanā.

i sputano. U ajetima koji govore o tom pravu naziru se ograničenja, koja treba uvažiti kada se odluči na sporazumni razvod braka. Uzvišeni je rekao: *“A vama nije dopušteno da im uzimate bilo šta od onoga što ste im darovali, osim ako se njih dvoje plaše da Allahove propise neće izvršavati. A ako se bojite da njih dvoje Allahove propise neće izvršavati, onda im nije grehota da se ona otkupi.”* El-Bekare, 229.

Citirani ajet aludira na slijedeće propise:

1. da je sporazumni razvod braka dozvoljen samo onda kada se supružnici boje da će prekršiti Allahove granice, jer sintagma ajeta – *onda im nije grijeh* – aludira da je sporazumna vrsta razvoda braka nešto što je nepoželjno, isto kao i obični razvod koji je Allahu najmrža dozvoljena stvar. Ipak, to se sve zanemaruje u situacijama kada postoji bojazan da se Allahovi propisi neće ispoštovati;

2. da je žena, koja se odluči na ovu vrstu razvoda braka, dužna materijalno se žrtvovati, isto kao i muž, kada se odluči na uobičajeni razvod. U normalnom razvodu braka muž nema pravo potraživati bilo šta od onoga što je dao ženi, dok će u sporazumnom razvodu, gdje je inicijator supruge, ona biti dužna vratiti sve ili dio onoga što joj je muž dao na ime vjenčanog dara i to sukladno njihovom sporazumu;

3. da se sporazumni razvod braka ne može realizirati na osnovu volje i želje jedne strane, u ovom slučaju žene, sve dok druga strana, tj. muž, to ne prihvati. To znači da žena nema pravo razvesti se od muža samim plaćanjem određenog iznosa mužu sve dok to on ne prihvati i ne odobri;

4. za validnost sporazumnog razvoda braka dovoljno je da žena vrati mužu sav ili dio vjenčanog dara, pod uvjetom da muž to prihvati i nakon toga joj dadne razvod braka. *“A ako se bojite da njih dvoje Allahove propise neće izvršavati, onda im nije grehota da se ona otkupi.”* El-Bekare, 229.

Iz ajeta se jasno vidi da validnost sporazumnog razvoda braka zavisi od obostrane saglasnosti i zadovoljstva supružnika. Prema

tome, oni koji uvjetuju da se sporazumni brak mora okončati sudskom presudom nisu u pravu, jer stvari koje se mogu riješiti unutar kuće islam ne voli da se javno otkrivaju i izlažu na sudovima;

5. u slučaju da muž ne prihvati ženinu kompenzaciju za razvod braka, žena se ima pravo obratiti nadležnim organima da joj omoguće uživanje tog prava. To se jasno vidi iz same forme ajeta gdje se kaže: *“A ako se bojite da njih dvoje...”*

Ajet se obraća vlastima muslimana, jer su one obavezne da štite Allahove granice (propise) i osigurati njihovu primjenu kada osjete i primijete da se krše i ne poštuju. Prema tome, dužnost je nadležnih organa da zaštite ovo pravo žene muslimanke, ukoliko postoji opasnost će se pogaziti i da se neće ispoštovati.

III

Planiranje porodice,
ograničenje potomstva i
rodbinska solidarnost

Planiranje porodice

Islam od svojih sljedbenika zahtijeva i traži da ga integralno prihvate i potpuno primjene, kako bi im, kao protuuslugu za to, dao svoje slatke plodove: usrećio ih i na ovom i budućem svijetu. Iako se njegove intencije ostvaruju u potpunosti tek onda kada se integralno primijeni, ni u kom slučaju to ne znači da je muslimanima zabranjeno tragati za parcijalnim rješenjima za svoje svakodnevne probleme.

Muslimani Bošnjaci imaju mnogo sudbonosnih neriješenih problema, koji su nastali kao posljedica prošlog rata i za koje islam ima "idealna" rješenja. Ali, i pored toga Bošnjaci ih nisu potražili u njemu. Ta pitanja nisu nimalo lahka, prosta i zanemariva, jer se direktno tiču našeg opstanka na ovim prostorima i odnose se na našu budućnost na ovome svijetu i spas na budućem. Svakom od nas je jasno da nam je biološki opstanak na ovim prostorima ugrožen, a budućnost neizvjesna. Ali, i pored toga, koliko nas se zapitalo kako nam islam u tome može pomoći i koja rješenja nudi. Koliko je naših državnika i odgovornih iz vjerskog i političkog života izašlo javno sa konkretnim rješenjima za ta pitanja, ili sa javnom deklaracijom u kojoj upozoravaju naciju na te probleme?!

Poznato nam je koliko se djece u ratu rodilo iz nezakonitih veza, silovanja, pa jesmo li se obratili islamu i zatražili od njega rješenje za to pitanje? Jesmo li izdali fetvu i objasnili našem narodu kako islam rješava pitanje nezbrinute djece, siročadi, a posebno, ka-

kav je njegov stav po pitanju usvajanja djece: da li je to dozvoljeno i konstruktivno ili nije, i kakva rješenja nudi?

Ostalo je mnogo udovica - žena naših šehida, pa kojim zakonom smo riješili njihov problem? Da li smo konsultirali islam i u njemu zatražili rješenja koja bi garantirala očuvanje morala i riješila njihova pitanja sa socijalnog i drugih aspekata, ili smo se zadovoljili samo sa izdavanjem fermana u kome se zabranjuje Allahov zakon i direktno, ili indirektno, podržava nemoral i prostitucija, ponižavanje i ucjenjivanje, u većini, časnih žena?

Sve statistike potvrđuju da nam se iz godine u godinu natalitet smanjuje i da se u mnogim našim osnovnim školama u prve razrede nema ko upisati. Je li nam jasno šta to znači i kolika se opasnost krije iza toga? Jesmo li u islamu potražili rješenje za taj problem i pokušali ga primijeniti i na vrijeme indirektno riješiti i osigurati sebi budućnost, ili smo potpali pod utjecaj onih koji nam ne žele dobro i povjerovali u njihove zanimljive propagande, putem kojih, na jedan podal i smišljen način, pozivaju naš narod na ograničenje potomstva, ali samo među muslimanskim življem? Da li smo, da li smo...?

U ovoj studiji ćemo, sa Allahovom dozvolom i pomoći, pokušati rasvijetliti stav islama po dva pitanja, koje većina muslimana ne poznaje ili se samo tako naivno ponašaju. Očito je da ih u praksi ne prakticiraju kako to islam nalaže, već na jedan "moderan" način, tj. na način koji je stran islamu. Govorit ćemo, znači, o planiranju porodice i ograničenju potomstva.

Pod planiranjem porodice se misli na obostrani dobrovoljni dogovor supružnika da upotrebljavaju sigurna i neštetna kontraceptivna sredstva radi privremenog odgađanja trudnoće ili njenog sprečavanja, onoliko vremena koliko to zahtijevaju njihovi zdravstveni, socijalni, ekonomski i drugi razlozi.

Pod ograničenjem potomstva se misli na izdavanje generalnog zakona od strane viših instanci vlasti, s ciljem ograničivanja potom-

stva na određeni broj djece, gdje se ne uzima u obzir volja supružnika, plodnost žena, njihovo zdravstveno i ekonomsko stanje, itd.⁴¹

Iz navedene dvije definicije se jasno uočava razlika između dva pitanja. Planiranje porodice je lična odluka supružnika, na koju se odlučuju radi privremenog sprečavanja rađanja djece, i to iz ličnih razloga koji su ih prisilili na to ili radi sistematiziranja rađanja djece, kako bi mogli posvetiti svakom djetetu dovoljno brige i pažnje radi odgoja zdravog, jakog i educiranog potomstva.

Međutim, ograničavanje potomstva je jedna opća politika na koju se odlučuju određene države, ili narodni pokreti, ili neke društvene asocijacije radi sprečavanja porasta nacionalnog nataliteta. To se manifestuje putem besplatnog obezbjeđenja kontraceptivnih sredstava, sterilizacijom građana ili donošenjem i usvajanjem državnih zakona po kojima se obavezuju svi građani da svoje potomstvo ograniče na određen broj djece. Oni koji se ogluše o te zakone bivaju sankcionirani raznim socijalnim, ekonomskim i drugim sankcijama, ucjenama i pritiscima.

Prema tome, spomenuta dva termina se razlikuju u načelima, metodama i posljedicama, pa će i njihov pravni status i tretman u islamu biti različit.⁴²

Planiranje porodice u svjetlu islama

Pitanjem planiranja porodice, kao individualnom socijalnom pojavom koju uvjetuju različiti uzroci, bavili su se i klasični i savremeni islamski pravници.

Ashabi, tabi'ini, četverica imama, ovu tematiku su tretirali kroz pitanje *azla*, tj. izbacivanje sjemena pri snošaju izvan rodnice radi sprečavanja začeća.

⁴¹ Mahmud Šeltut, *El-Fetava*, str. 294, Daru-š-šuruk.

⁴² El-Mevdudi, *Hareketu-t-tabdidi-n-nesli*, str. 167, Menšuratu dari-l-Kur'ani-l-kerim.

Azl (prekinuti snošaj) se, bez sumnje, može smatrati jednim vidom kontracepcije i planiranja porodice zbog slijedećih razloga:

a) što nije bio opća naredba upućena cijelom islamskom društvu, niti je to bila obavezna strategija tog društva. A da je azl imao takav status, Kur'an i Sunnet bi o njemu donijeli jasan stav, kao i za ostale društvene bolesti i probleme koje su bile općeg karaktera u tom društvu, poput alkohola, kamate, kocke, itd.;

b) što su hadisi, koji govore o azlu, međusobno kontradiktorni i nemaju jedinstven stav po pitanju statusa azla. Neki ga jasno dozvoljavaju, dok drugi aludiraju na njegovu pokuđenost. Sve to implicite ukazuje da se ti hadisi tiču individualne društvene problematike i da nisu imali za cilj donijeti jedno generalno i opće rješenje za taj problem.⁴³

Islamski pravnici po pitanju azla

Alija, Sa'd, Ebu Ejjub el-Ensari, Ibn Abbas i drugi ashabi, kao i Se'id b. Musejib, A'ta, En-Neha'i i ostali tabi'ini, kao i većina islamskih pravnika, smatraju da je azl dozvoljen ali nepoželjan, pa čak i onda kada ima potrebe za njim.⁴⁴

Neki islamski pravnici, poput imama Gazalije, smatraju da je azl apsolutno dozvoljen, a Nevevi u svom djelu *Revdatu-t-talibin* kaže da je to oficijelno mišljenje Šafijskog mezheba.⁴⁵

Imam Gazali je rekao: "Po našem mišljenju, azl je dozvoljen, a pokuđen je zbog toga što je veoma blizak haramu (*mekruh tabrim*), ili pokuđenosti (*mekruh tenzih*), ili zbog toga što se njegovom primjenom zanemaruje ono što je bolje (*el-fadile*). Smatramo da je azl, ipak, pokuđen radi trećeg značenja, tj. zanemarivanja onoga što je bolje."⁴⁶

⁴³ Subhi Salih, *Me'alimu-š-šeri'ati-l-islamijeti*, str. 216, Darul 'ulumi lil melajin, Bejrut, El-Mevdudi, citirano djelo, str. 168.

⁴⁴ Eš-Ševkani, *Nejlu-l-evtar*, 6/222, Nevevi, *Šerhu Sahihi Muslim*, 10/9Ibn Hummam, *Fethu-l-Kadir*, 3/400, Zerkani, *Šerhul Muvetta*, 4/155.

⁴⁵ Gazali, *El-Vedžiz*, str. 221, Nevevi, *Revdatu-t-talibin*, 7/205.

⁴⁶ Gazali, *Ihju 'ulumi-d-din*, 2/65.

A ima i pravnik koji smatraju da je azl apsolutno zabranjen. To je mezheb Ibn Hazma.⁴⁷

Iz gore navedenog se uočava da po pitanju azla postoje tri mišljenja kod islamskih pravnik: mišljenje koje ga potpuno dozvoljava, mišljenje koje ga smatra mekruhom i mišljenje koje ga apsolutno zabranjuje.

Dozvoljavanje kontraceptivnih sredstava

- Od Džabira, r.a., se prenosi da je rekao: *“Za vrijeme Poslanika, a.s., dok se Kur’an još objavljivao, mi smo primjenjivali azl.”*⁴⁸

Da azl nije bio dozvoljen, ne bi im se to prešutilo, nego bi im se jasno stavilo do znanja da je taj čin zabranjen. Također se od Džabira prenosi da je rekao: *“Za vrijeme Allahova Poslanika primjenjivali smo azl i o tome je on bio obaviješten, ali nam ga nije zabranio.”*⁴⁹

- Od Enesa, r.a., se prenosi da je neki čovjek upitao Poslanika, a.s., o azlu pa mu je Poslanik rekao: *“Kada bi voda (sperma) iz koje nastaje dijete, bila izbačena na stijenu, Allah bi iz nje stvorio dijete.”*⁵⁰

Ovaj hadis aludira na to da je azl dozvoljen, jer se implicite tvrdi da: ništa ne može spriječiti Allahovu volju da stvori.

Upotreba kontraceptivnih sredstava

- Džuzame, Vehbova kćerka, veli: *“Bila sam sa Allahovim Poslanikom, a.s., kada su ga upitali o azlu, pa je rekao: ‘To je tajno umorstvo’. A zatim je proučio ovaj ajet: ‘I kada živa sahranjena djevojčica bude upitana zbog kakve krivice je umorena...’”* Et-Tekvir, 7-9.⁵¹

⁴⁷ Ibn Hazm, El-Muhalla, 11/290.

⁴⁸ Muttefekun alejhi, Ell’ul’u vel merdžan, 2/101, hadis br. 915.

⁴⁹ Nevevi, Šerhu Sahihi Muslim, br. 10714.

⁵⁰ Prenosi ga Ahmed, Bezzar i Ibn Hibban i veli da je vjerodostojan. Pogledaj: Ševkani, Nejlul evtar, 6/221.

⁵¹ Sahihu Muslim, br.1017.

Azl je u ovom hadisu nazvan tajnim umorstvom zbog toga što se njim želi spriječiti začće. Umorstvo je u osnovi zabranjeno. Nazvano je *tajnim* zbog postojanja namjere za sprečavanjem nastanka djeteta i nepostojanju života u onome nad kim se taj zločin izvršava. Suprotno tajnom umorstvu je javno. U javnom umorstvu su objedinjeni i namjera i zločin. Nazivanjem azla tajnim umorstvom implicite aludira na njegovu pokuđenost, a ne na zabranu, zbog nepostojanja jednog elementa javnog umorstva, pa je, zbog toga, azl mekruh, a ne haram.

- Azl neminovno vodi smanjenju potomstva, a reprodukcija potomstva je osnovna intencija braka. Allah, dž.š., je rekao: "*A sad imajte odnos sa njima i tražite ono što vam je Allah odredi.*" Ovaj ajet eksplicite ukazuje da je svrha bračnog odnosa začće djeteta i rađanje potomstva, a ne samo seksualno uživanje. Prema tome, azl indirektno ima za posljedicu narušavanje spomenutih intencija, pa je zbog toga mekruh, pokuđen.

- Azlom se, također, uzurpiraju ženina prava, jer joj se na taj način zabranjuje potpuno doživljavanje seksualnog odnosa (orgazam).⁵²

Svi spomenuti argumenti su, bez sumnje, dovoljni da opću dozvolu o primjeni azla transformiraju u mekruh, tj. nešto što je pokuđeno.

Zabrana upotrebe kontraceptivnih sredstava

Oni koji smatraju da je upotreba kontraceptivnih sredstava zabranjena svoje mišljenje temelje na hadisu kojeg smo naprijed citirali, a prenosi ga Džuzame bint Vehb. U njemu se azl naziva tajnim umorstvom, a umorstvo je u islamu zabranjeno. Dalje, oni tvrde da ovaj hadis deregira sve hadise koji dozvoljavaju azl.⁵³

⁵² Tahavi, Šerhu me'ani-l-esar, 3/30, Ibn Kudame, *El-Mugni*, 7/23.

⁵³ Ibn Hazm, citirano djelo, 11/291.

- Ebu Se'id el Hudri prenosi da je Poslanik, a.s., kada je bio upitan o azlu, rekao: "*Ne, vi to ne radite.*"(14)

U ovom hadisu se uočavaju dvije stvari:

1. da je odgovor na njihovo pitanje izrečen riječju *ne*. To znači da je Poslanik, a.s., rekao: "Nemojte činiti azl, jer vi to ne trebate raditi." Znači da je Poslanik, a.s., riječju *a'lejkum* samo potvrdio zabranu azla;

2. da je Poslanik, a.s., ovim hadisom odbacio *haredž* (griješ) od onih koji azl ne primjenjuju, iz čega se razumije, na osnovu principa *argumento kontrario* (suprotnog zaključivanja), da su oni koji azl primjenjuju grješni. Riječ *haredž* u hadisu aludira na grijeh, a grijeh se dobiva samo zbog nečeg što je zabranjeno, što znači da je azl haram.⁵⁴

- Motiv azla je bojazan od trudnoće, tj. siromaštva. To je zabranjeno, jer je Poslanik, a.s., rekao: "*Ko napusti brak iz bojazni od siromaštva, nije od nas.*"⁵⁵

Isti tretman ima i onaj koji, zbog istog motiva, zanemari spolni odnos ili primjenjuje azl.

Iz izloženog se može uočiti slijedeće:

- da je mišljenje koje se odnosi na to da je azl mekruh - najprihvatljivije, zato što uzima u obzir sve hadise koji govore o njemu; i one koji ga dozvoljavaju, a i one koji ga zabranjuju. Zbog toga je Gazali, i pored toga što smatra azl apsolutno dozvoljenim, rekao da je u njegovoj primjeni ostavljanje prečeg ili boljeg, tj. da je azl mekruh.⁵⁶

Neki učenjaci su pokušali naći jedan kompromis između citiranih hadisa. Tako imam Nevevi veli: "Te hadise je moguće ura-

⁵⁴ Ševkani, citirano djelo, 6/222.

⁵⁵ U Muhtesaru je Fejruz Abadi rekao da je ovaj hadis slab ali ga druge verzije potvrđuju. Pogledaj: El-Fevaidu-l-medžmu'ati sil ehadisi-l-mevdu'ati od Ševkanija, br. 348.

⁵⁶ Gazali, *Ih'jau ulumi-d-din*, 2/53.

vnotežiti na taj način što će se oni hadisi, koji govore o zabrani azla, prihvatiti u smislu da aludiraju na mekruh-tenzih, a oni koji ga dozvoljavaju, prihvatiti u smislu da azl nije haram, ali da ne isključuju njegovu pokuđenost.⁵⁷ Slično usklađivanje naći ćemo i kod Ibnu-l-Arabija i Ibnu-l-Kajjima;⁵⁸

- da je azl jedan vid planiranja porodice a ne ograničenja potomstva, jer azl u prvo vrijeme islama nije bio opće društvena pojava ili trend tog društva, već samo jedan poseban lijek kojim su se liječili pojedinačni slučajevi.

I savremeni islamski pravници su se, također, bavili pitanjem planiranja porodice. Njihovi stavovi se bitno ne razlikuje od stavova klasičnih islamskih pravnika.

Većina njih smatra da je planiranje porodice generalno dozvoljeno pod određenim ograničenjima i uvjetima.⁵⁹

Uvjetno planiranje porodice

Savremeni islamski pravnici smatraju da je planiranje porodice uvjetovano slijedećim uvjetima:

- da se supružnici saglase i da budu zadovoljni planiranjem porodice, jer je sprečavanje trudnoće, ili njeno odgađanje, apsolutno pravo supružnika. Međutim, ako jedan od supružnika ne bude zadovoljan idejom planiranja porodice, drugom nije dozvoljeno primjenjivati bilo koju vrstu kontraceptivnih sredstava. U slučaju da se jedno od njih dvoje odluči na taj korak, taj njegov postupak bio bi kontradiktoran sa pravom supružnika koji to ne želi, jer oba supružnika imaju identična pravo na dijete i seksualno uživanje, i zato nije dozvoljeno nijednom supružniku, bez dozvole drugog, da

⁵⁷ Nevevi, Šerhu Sahihi Muslim, 10/9.

⁵⁸ Ibnu-l-Arabi, Šerhu Suneni Trimizi, 5/76, Ibnu-l-Kajjim, Zadu-l-me'ad, 4/24.

⁵⁹ Oni koji to dozvoljavaju su: Karadavi u svom djelu *El-Halal vel haram*, str. 191, Sejjid Sabik, u svom djelu. *Fikbu-s-suneh*, Ebu Zehre, u svom djelu: *Tezimu-l-usreti ve tenzimu-n-nesli* i drugi.

ne poštuje njegova prava;⁶⁰

- da planiranje porodice bude posljedica posebnih razloga i jedan vid izbjavljenja iz posebnih prilika i situacija.

Međutim, ako bi to bila opća politika i generalan trend jednog društva, to bi se smatralo ograničenjem potomstva, a ne planiranje porodice, i imalo bi drugi tretman u islamu;

- da planiranje bude vremenski ograničeno a ne stalno, jer se u većini slučajeva planiranje porodice primjenjuje na određeno vrijeme, osim u onim slučajevima kada je neophodno prekinuti rađanje ili ga apsolutno zabraniti;

- da za planiranje porodice postoji ozbiljan i stvaran razlog koji se tiče vjerske, zdravstvene i pedagoške odgovornosti prema porodici.

Dozvoljavanje planiranja porodice:

Planiranje porodice je dozvoljeno:

- radi očuvanja zdravlja žene i djeteta. Ako se pretpostavi da bi kontinuirana trudnoća, rađanje i sve ono što prati te pojave, vodili slabljenju i iznurenosti žene ili slabljenju i bolešljivosti djece, u tom slučaju bi bilo dozvoljeno, za neko vrijeme, planirati porodicu;

- ako jedan od supružnika ima neku neizlječivu nasljednu bolest koja je prenosiva i na djecu. U tom slučaju dužnost supružnika je da zaustave rađanje djece. U slučaju da se ogluše o tu naredbu, nadležni organi bi ih morali prisiliti na osnovu principa “zanemari vanja manje štete radi uklanjanja veće”, jer ako se u ovakvim situacijama ne zaustavi reprodukcija, njene posljedice bi se mogle prenijeti i na ostale članove društva, a zatim i na cijeli Ummet;

- kada kompetentni i povjerljivi ljekari utvrde da je trudnoća stvarno opasna po životno zdravlje majke. U tom slučaju je dozvoljen i abortus, iz medicinskih razloga, na osnovu principa “zanema-

⁶⁰ Ahmed Šelebi, *El-Hajatu-l-idžtima'ijjetu fi-l-islam*, str. 86, *Mektebetu nehdati-l-masrijjeti*.

rivanja manje štete radi uklanjanja veće“. Prema tome, ako je abortus u ovakvim situacijama dozvoljen, onda je preče da sprečavanje trudnoće bude dozvoljeno, jer je manji grijeh od abortusa;

- kada mnoštvo djece predstavlja potškoću i teret za roditelje. Siromaštvo i bijeda oca mnogočlane porodice mogu prisiliti da počini haram, krađu ili da pribjegne nedozvoljenim načinima stjecanja imetka, da bi prehranio svoju mnogobrojnu porodicu. Da se to ne bi desilo, neki učenjaci u takvom slučaju dozvoljavaju planiranje porodice. Ako čovjeku njegova materijalna situacija ne dozvoljava da ima mnogo djece, dozvoljeno mu je da na jedno određeno vrijeme zaustavi rađanje djece.

Ovaj momenat su neki islamski pravници naveli kao valjan razlog i dovoljan dokaz da je čovjeku bolji monogamni od poligamnog braka, jer velika porodica zahtijeva i mnogobrojne obaveze i materijalne izdatke, što bez sumnje uzrokuje težak život i veća iskušnja.

Imam Šafija je za dio trećeg ajeta sure En Nisā: “... *to vam je sigurnije da vam se porodica ne poveća*“, rekao da znači: “Ako se zadovoljite samo jednom ženom, smanjit će vam se porodica.” Imam Razi je rekao: “To vam je sigurnije da ne postanete siromašni, jer se kaže: *čovjek a'il - porodičan, tj. siromašan*”⁶¹;

- ako supružnici žive u mjestima gdje je teško odgojiti djecu islamskim odgojem zbog raširenosti nemorala itd., ili im je zbog siromaštva teško osigurati za djecu zdravstvenu njegu i obrazovanje.

Ibnu-l-Kajjim je rekao: “Kada musliman u neislamskoj sredini osjeti potrebu za brakom, a boji se za sebe da će počiniti zinaluk, u takvoj situaciji treba pribjeći azlu, tj. kontracepciji.”⁶² Također je rekao: “Zarobljenik musliman se ne treba ženiti, niti treba da uzima robinju muslimanku, osim ako se boji bluda. U slučaju da se oženi da bi se sačuvao bluda, neka ne namjerava rađanje djece.”⁶³

⁶¹ Razi, *Tefsiru-l-Razi*, 9/367.

⁶² Ibnu-l-Kajjim, *Igasetu-l-lehfan*, 1/367.

⁶³ Ibnu-l-Kajjim, *Abkamu ehli-z-zimmeti*, 1/431,

U fetvi, koju je izdala Azharska komisija za fetve, kaže se: “Upotreba kontraceptivnih sredstava za privremeno sprečavanje trudnoće je dozvoljena, posebno onda kada postoji bojazan da bi česte trudnoće ili rađanja narušili zdravlje majke. Međutim, konstantna upotreba tih sredstava je zabranjena, haram.”

Ovo je stav većine islamskih učenjaka. U slučaju da se spomenuti uvjeti i uzroci ne ispune, ili ako se planiranje porodice upražnjava iz razloga koje Šerijat ne priznaje, poput sprječavanja trudnoće radi bojazni da se ne rodi više ženske djece, ili iz želje da bi se moglo potpuno posvetiti uživanjima ovoga svijeta, ili da se objegne od odgovornosti koju podizanje potomstva traži i zahtijeva, i pored postojanja zdravstvene i materijalne mogućnosti za podizanja potomstva, korištenje kontracepcije radi spomenutih i sličnih razloga bilo bi, u najmanju ruku, pokuđeno (mekruh).

Mišljenje koje dozvoljava individualnu primjenu kontracepcije radi opravdanih, po Šerijatu, razloga je u potpunosti sukladno sa duhom i intencijama islama, jer se njegovom primjenom olakšava ljudima i uklanjaju od njih poteškoće i izbjegava haram.

Ono, u isto vrijeme, nije ni u kontradiktornosti sa hadisom u kojem se podstiče na rađanje i povećanje broja islamskog Ummeta, jer će se Poslanik, a.s., na Sudnjem danu ponositi mnogobrojnošću svog Ummeta.

Međutim, suština je u kvalitetu, a ne u kvantitetu. Kakvim će se to Ummetom Poslanik, a.s., ponositi?! Da li sa nepismenim, bolesnim, nakaradnim ili nemoćnim?! Poslanik, a.s., sigurno nije, spomenutim hadisom, aludirao samo na kvantitet, nego i na kvalitet. U slučaju kada se kvalitet i kvantitet u isto vrijeme ne mogu ostvariti, onda se, bez sumnje, preferira kvalitet.

Ograničenje potomstva

Po pitanju ograničenja potomstva - u značenju jedne generalne politike neke države ili društva, koja ima za cilj da strogo ogra-

niči rađanje potomstva na jedno ili, eventualno, dvoje djece, čija primjena bi bila obavezna zakonom i svako ko je ne bi primjenjivao bio bi sankcioniran, i to sve radi nekih ekonomskih obzira i interesa -islamski učenjaci nemaju jedinstven stav.

Ako promotrimo njihova mišljenja i stavove, zapaziti ćemo da većina smatra da ograničenje potomstava, u značenju koje smo naveli, nije dozvoljeno.⁶⁴

Međutim, treba napomenuti da ima i onih koji to odobravaju.⁶⁵

Dozvoljavanje ograničenja potomstva

- Uzvišeni je rekao: *“I neka se suzdrže oni koji nemaju mogućnosti da se ožene, dok im Allah iz Svog obilja ne pomogne!”* En Nur, 33.

Ajet eksplicite dozvoljava prolongiranje braka onome ko nema mogućnosti da podnese njegove troškove. Taj sami čin dozvole prolongiranja braka je, ustvari, jedan vid indirektnog smanjenja potomstva. Prema tome, smanjenje potomstva je dozvoljeno, kao i njegovo ograničenje.

- Oni koji dozvoljavaju ograničenje potomstva svoj stav dokazuju i ajetima koji devalviraju vrijednost djece i upozoravaju na njihovu opasnost, kao npr:

“Bogatstvo i sinovi su ukras u životu na ovome svijetu, a dobra djela, koja vječno ostaju, bit će od Gospodara tvoga bolje nagrađena i ono u što se čovjek može pouzdati.” El Kehf, 46.

⁶⁴ Pogledaj: Mevdudi, *Hareketu-t-tabdidi-n-nesli* str.70, Ibrahim Muslim, *El-Intihar et-tedridži*, Mustafa Abdul Vahid, *El-Usretu fil islam*, Sejjid Sabik, *El-Fikhu-s-sunnet*, El-Karadavi, *El-Halalu vel baramu*, Ahmed Sehnun, *El-Islamu ve tanzimu-l-usreti*, Muhammed Ebu Zehre, *Tenzimu-l-usreti ve tenzimu-n-nasli*, str.107.

⁶⁵ Pogledaj: Muhammed Ahmed Halefullah, *Dirasatu finnuzumi vettešri'ati el-islamijjeti*, str. 293-295, Nasiruddin Latif i drugi, *El-Islamu ve tenzimu-l-usreti*, Muhammed Medkur, *El-Islamu ve-l-usretu ve-l-mudžzeme'a*, El-Behi el-Havli, *El-Mer'etu fil fikri-l-islamijji*, str. 192.

“O vjernici, i među ženama vašim i djecom vašom doista imate neprijatelje, pa ih se pričuvajte.” Et-Tegabun, 14.

“Imanja vaša i djeca vaša su samo iskušenja.” Et-Tegabun, 15.

Prvi ajet ističe da su djeca samo ukras, a nasuprot tog ukrasa spomenuto je ono što je važnije i bolje, a to su dobra djela.

Druga dva ajeta upozoravaju vjernike da su djeca iskušenja i da čovjeku, uistinu, mogu biti neprijatelji i zato ih se treba pričuvati. Sve to potvrđuje da je dozvoljeno čovjeku ograničiti svoje potomstvo, kako bi bio sigurniji i manje izloženiji smutnji ovoga, a i budućeg svijeta.

- Svoj stav dokazuju i nekim hadisima i predajama u kojima se zagovara smanjenje potomstva, a njegovo uvećavanje smatra predznakom Sudnjeg dana. Od tih hadisa su:

“Neće nastupiti Sudnji dan sve dok dijete ne postane poteškoća.”

“Doći će vrijeme kada će čovjeka upropastiti njegova žena, dijete i roditelji. Prigovarat će mu zbog njegova siromaštva i zaduživat će ga preko njegovih mogućnosti. Zbog toga će on biti prisiljen da ode i na ona mjesta u kojima će izgubiti vjeru i tako će se upropastiti.”

Poslanik, a.s., je, također, rekao: *“Utječem se Allahu od najvećeg belaja (džehdu-l-bela).” Ashabi su upitali: “O Allahov Poslaniče, šta je to najveće iskušenje?” Rekao je: “Malo bogatstva, a mnogo potomstva.”⁶⁶*

- Ibn Abbas je rekao: “Mnogobrojna porodica je jedna vrsta siromaštva, a malobrojna porodica je jedna vrsta bogatstva.”

- Prenosi se da se Amr ibn As, nakon preuzimanja namjesništva nad Egiptom, obratio narodu i, između ostalog, rekao: “O ljudi, čuvajte se četiri svojstva, jer ona vode nelagodnosti nakon rahatlučka, neimaštini nakon bogatstva i poniženju nakon ugleda...” Od tih svojstava bilo je i: “Čuvajte se mnogobrojne porodice.”

⁶⁶ Pogledaj sve ove hadise u El-Islamu ve-t-tenzimu-l-usreti, 1/269.

El-Behi El-Havli, nakon što je naveo ovaj slučaj, rekao je: "Amr ibn As se u ovom slučaju odlikovao dvjema osobinama. Na prvom mjestu bio je državnik. Imao je zdravo rezoniranje stvari. Vidio je krajnje ciljeve politike koju je zagovarao, kao i potrebe društva i zajednice. Na drugom mjestu bio je imam pravnik koji se družio sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., i od njega učio. Svoju izreku je donio na osnovu poimanja suštine islama i razumijevanja, koje je naučio od Allahova Poslanika."⁶⁷

- Svoj stav dokazuju i ajetima koji potvrđuju da je islam vjera olakšavanja a ne otežavanja, od kojih su:

"Allah želi da vam olakša, a ne da poteškoće imate." El Bekare, 185.

"U vjeri vam nije ništa teško propisao." El Hadž, 78.

Poznato je da kontinuirano rađanje šteti zdravlju majke i djece i da povećava ekonomske probleme u porodici i društvu.

- Za dokaze koji zagovaraju uvećavanje potomstva, poput hadisa u kojem se veli da će se Poslanik, a.s., njime ponositi na Sudnjem danu, kažu da se time ne podstiče na uvećavanje potomstva radi samog njegova uvećavanja, nego se aludira na potomstvo kvaliteta i kvantiteta.

Ako će brojnost Ummeta donijeti dobro i prosperitet muslimanima, onda je ono poželjno i traženo, a ako će voditi slabosti, krizi i teškoćama Ummeta, onda ga, bez sumnje, treba zabraniti, jer sve što vodi haramu je haram, a što vodi obligatnim dužnostima je obligatna dužnost.

Sam Kur'an navodi primjere nepoželjnog i nezdravog mnoštva, jer je ono bilo izvor oholosti i nerazboritosti: *"I onoga dana na Hunejnu kada vas je mnoštvo vaše zanijelo, ali vam ono nije ni od kakve koristi bilo, nego vam je zemlja, koliko god da je bila prostrana, tijesna postala, pa ste se u bijeg dali."* Et-Teube, 25.

⁶⁷ El-Mer'etu fi-l-fikri-l-islamijji, str.192.

Na drugom mjestu Uzvišeni je rekao da je malobrojnost koja je naoružana imanom, razumijevanjem i znanjem, u biti, mnoštvo i mjerilo ponosa i snage. Uzvišeni kaže: *“Ako vas bude dvadesetak izdržljivih, pobijediće dvije stotine; a ako vas bude stotina, pobijediće hiljadu onih koji ne vjeruju, zato što su oni ljudi koji ne shvaćaju.”* *“El-Enfal, 65.*

- Oni koji dozvoljavaju ograničenje potomstva smatraju da nema proturječnosti između ograničenja potomstva i islamske doktrine o sudbini, jer sprečavanje trudnoće ne smatra se ubistvom ljudskog bića.

Imam Gazali, praveći komparaciju između kontracepcije, tajnog umorstva (el- v'ed) i abortusa, kaže: “Uistinu, i tajno umorstvo i abortus odvijaju se na nečemu što već postoji (fetus). Međutim, izbačeno sjeme izvan vagine nema takav status. Od same čovjekove sperme (vode) ne može nastati dijete, a također ni od ženine. Nastanak fetusa počinje tek nakon što se ove dvije vode spoje na poznati način. Prema tome, sprečavanje spajanja te dvije vode se ne smatra deliktom u odnosu na ono što bi se formiralo ili nastalo.”⁶⁸

- Sprječavanje trudnoće ne oponira ni vjerovanju u sudbinu. To potvrđuju riječi Poslanika, a.s., kada ga je neki čovjek upitao o upotrebi kontraceptivnih sredstava (azla). Rekao mu je: *“Ako hoćeš, upotrebljavaj kontracepciju (azl), jer će se njoj (robinji) desiti ono što joj je određeno.”*

Znači, sperma ne stvara i ne formira fetus. Ona je samo jedan od vanjskih uzroka nastanka djeteta, jer Uzvišeni Allah je stvorio Isaa, a.s., bez uzroka ili posrednika (sperme), tj. stvorio ga je bez oca.

Također, često se dešava da supružnici putem spolnog odnosa žele i traže trudnoću, ali i pored toga ona se ne desi. Ponekad, opet, poduzmu sve preventivne mjere da ne dođe do nje, ali i pored svega toga ona se desi.

⁶⁸ *Ih'jau u'lumi-d-din, 2/53.*

Ovu činjenicu potvrđuje i slučaj čovjeka koji je pitao Poslanika o propisu azla. Nakon izvjesnog vremena ponovo je došao kod Poslanika, a.s., i rekao mu da je i pored toga što je koristio kontraceptivna sredstva (*'azl*) njegova robinja opet zanjela. Na to mu je Poslanik, a.s., rekao: *"Rekao sam ti da primjenjuješ azl, jer će se njoj desiti ono što je i određeno."*

- Svoje mišljenja opravdavaju i time što tvrde da ograničavanje potomstva za državu i društvo ima velike koristi poput:

- a) što se njime kontrolira procenat nataliteta, čije posljedice se opet direktno odražavaju i na procenat ekonomskog razvoja;
- b) što omogućava državi da pruži državljanima medicinske, edukacione i socijalne usluge na jedan pristojan i odgovarajući način, jer visok natalitet vodi opadanju ovog nivoa usluga i čini Ummet zaostalim;
- c) što omogućava da se osiguraju radna mjesta i anulira nezaposlenost, koja danas ugrožava cijeli svijet.

Zabrana ograničenja potomstva

Oni koji zabranjuju ograničenje potomstva svoj stav dokazuju, na prvom mjestu, tradicionalnim dokazima koji podstiču na brak, poput:

"Udavajte neudate i ženite neoženjene." En-Nur, 32.

Poslanik, a.s., je rekao: *"Brak je moj sunnet (put), pa ko ga izbjegava - ne slijedi moj pravac."*

Islam podstiče na brak i traži od viših instanci vlasti da uzmu učešća i olakšaju put njegove realizacije. Brak sam sebi nije cilj, a niti mu je cilj puko seksualno uživanje. Ovu konstataciju potvrđuju kur'anski i hadiski tekstovi, poput:

"Žene vaše su njihove vaše." El-Bekare, 223.

U ajetu se govori o njivama, što implicite ukazuje da brak u islamu ima svoje ciljeve i intencije koje se manifestiraju kroz opstanak ljudske vrste, tj. u reprodukciji ljudskog roda.

“Zato se sada sastajete s njima u želji da dobijete ono što vam je Allah već odredio.” El-Bekare, 187.

Većina mufessira smatra da se pod riječima *“što vam je Allah već odredio”* misli na rađanje djece.

Poslanik a.s. je rekao: *“Ženite se i razmnožavajte se.”*

U ovom hadisu Poslanik, a.s., je povezoao brak sa mnoštvom potomstva, što implicite ukazuje da je to jedna od njegovih glavnih intencija i ciljeva.

Allah, dž.š., je rekao: *“Bogatstvo i sinovi su ukras u životu na ovome svijetu.” El-Kehf, 46.*

“Allah za vas stvara žene od vaše vrste, a od žena vaših daje vam sinove i unuke.” En-Nahl, 72.

Nakon ove konstatacije, Allah, dž.š., završava ovaj ajet riječima: *“Pa zašto u laž oni vjeruju, a Allahove blagodati poriču.”*

Citirani ajeti potvrđuju da je brak blagodat zbog rezultata koji nastaju iz njega, poput rađanja djece, ljubavi, samilosti, itd. To implicite ukazuje da je sprečavanje potomstva poricanje Allahovih blagodati, tj. da je to nešto što nije dozvoljeno.

- Allah dž.š. je rekao: *“Ne ubijajte djecu svoju iz straha od neimaštine.” El-Isrā, 31.*

Ograničenje potomstva se može smatrati jednim vidom ubistva djece, jer krajnji njegov ishod je sprečavanje njihovog rađanja.

Mijenjanje i iskrivljavanje Allahovih stvorenja u islamu je zabranjeno. To je jedna vrsta smutnje koju je šejtan uzeo kao sredstvo za zavođenje ljudi i rekao: *“I sigurno ću im narediti pa će stvorenja Allahova mijenjati.” En-Nisā, 119.*

Pod mijenjanjem Allahovih stvorenja se podrazumijeva njihova upotreba u one svrhe radi kojih nisu stvorena. Znači, ogra-

ničavanje potomstva je jedna vrsta mijenjanja i iskrivljavanja Allahovih zakona i stvorenja, čije su krajnje konzekvence pokornost šejtanu, a nepokornost Allahu.

Sprečavanje potomstva je u suprotnosti sa islamskim vjerovanjem. Ako je ograničenje potomstva posljedica straha od siromaštva - onda je zabranjeno, jer Allah dž.š. veli: *"A koliko ima životinja koje ne sakupljaju hranu sebi, Allah ih brani, a i vas."* *El-'Ankebut*, 60.

Ako se, pak, radi o bježanju od sučeljavanja sa odgovornošću i poteškoćama odgoja i brige za djecom, onda je to, također, zabranjeno, jer je to znak slabosti, nemoći i bježanje od obaveza, što islam svojim sljedbenicima, također, zabranjuje.

Roditeljski nagon je nešto što je urođeno kod čovjeka radi održanja ljudske vrste. Zbog toga je reprodukcija potomstva nešto što je samo po sebi naređeno radi udovoljenja tom urođenom nagonu i prirodi u kojoj je čovjek stvoren.

Islamski ummet je ummet od koga se kontinuirano traži da se trudi i da bude spreman za džihad, jer borba između dobra i zla ne prestaje. Neprijatelji istine i ljudskih vrijednosti su prisutni u svakom vremenu i prostoru. Borba između istine i neistine će trajati sve do Sudnjeg dana. U svakoj borbi ljudski faktor je nezaobilazan. Dozvoljavanje ograničenja potomstva uveliko bi oslabilo one koji se bore za istinu, a osnažilo suparnički tabor, i zato je taj proces zabranjen.

Islamski ummet je u stalnoj potrebi za novim generacijama muslimana, kako bi mogao udovoljiti svojim vitalnim potrebama, odbrani, politici, ekonomskom i društvenom prosperitetu. Povećanje potomstva je jedna od pet nužnih životnih intencija, bez čije realizacije bi život bio zaustavljen.⁶⁹ Zbog toga bi njegovo ograničenje bilo u kontradiktornosti spomenutim stvarima.

⁶⁹ Pogledaj: *La litahdidi-n-nesli* od dr. Izzeta Ebu-l-Fetuha , objavljeno u časopisu *El-V'aju-l-islami-* broj 240, str.40-43.

Odabrano mišljenje

Nakon elaboriranih mišljenja i dokaza na kojima se temelje, čini nam se, a Allah najbolje zna, da je ispravnije mišljenje ono koje smatra da je ograničenje potomstva načelno zabranjeno.

Preferirano mišljenje je u skladu sa islamskim vjerovanjem, po kome je Allah Taj koji stvara i određuje nafaku svakom stvorenju i to prije nego što se ono rodi. Svemir i sve blagodati koje je Allah stvorio u njemu, dovoljne su za sva Njegova stvorenja, pod uvjetom da se život uredi po Božijim zakonima.

Međutim, ako ljudi budu donosili zakone po svojim prohtjeva i nezajažljivim strastima, onda je sigurno da svi ljudi neće biti siti, zaposleni, niti će uživati primarna ljudska prava. Tada će Zemljom zavladatai zakon džungle, najjači će sebi prigrabiti sve, a nemoćnom će nešto udijeliti, ali ne iz ljudskih osjećaja i samilosti, nego radi svojih interesa. Dat će mu ono što je bezvrijedno i to u onolikoj mjeri da ne može ugroziti njihove interese.

Islam i njegova životna filozofija se ne mogu kriviti za probleme koje su napravili drugi sistemi i filozofije.

Mišljenje koje smo preferirali potvrđuje i stvarnost našeg Ummeta, koji je danas izložen najopasnijem i najpodlijem neprijatelju. Neprijatelju koji ga nastoji biološki uništiti, razoriti njegovu civilizaciju i identitet.

Narod, koji prolazi kroz ovako tešku situaciju, potrebno je da bude što mnogoljudniji. To mnoštvo nužno ne obavezuje i slabost, neznanje i siromaštvo njegovih pojedinaca. Muslimanski ummet danas posjeduje najveće svjetske resurse prirodnih bogatstava, koje treba samo racionalno i namjenski iskoristiti, usmjeriti i pravedno raspodijeliti, te na taj način siromaštvo bi se iskorijenilo, a Ummet ojačao i prebrodio slabosti koje ga pritišću.

Treba na kraju istaći da iza svih pokreta, organizacija i udruga, koje pozivaju kontracepciji i smanjenju potomstva, stoje neprijateljski raspoložene snage prema ovom Ummetu; cionističke i

druge. Sve one dubiozno rade, i to samo u muslimanskim sredinama, trošeći ogromna materijalna i druga sredstva, da bi muslimane nagovorili različitim podmlukim i primamljivim, ali, ustvari, lažnim i providnim metodama i propagandama, da smanje natalitet, dok, u isto vrijeme, njihove vlade i državne institucije motiviraju svoje građane raznim privilegijama i premijama na njegovo povećanje. Lijepo li je neko rekao: "Ako hoćeš da se spasiš od neprijatelja, postupi suprotno njegovim savjetima i naputama."

Mi u Bosni, također, moramo o ovome razmisliti. Mogu sa odgovornošću tvrditi da je naša budućnost prvenstveno u povećanju nataliteta, edukaciji i vezivanju svog uspjeha i spoznaje za našu vjeru islam. Jer sva nastojanja od strane onih koji nam žele "dobro" imaju za cilj da virus "bijeke kuge" prenesu i u naše društvo.

A da bi se ta strategija i politika sprovela, neophodno je imati svjesnu, dobronamjernu i odgovornu izvršnu vlast, tj. vladu, koja će motivirati narod na povećanje nataliteta i stvoriti mu uvjete za edukaciju i sve ostalo što bi zahtijevala realizacija ove strategije i politike.

Međutim, kod nas se to još nije desilo. Naše odgovorne - natalitet naše nacije apsolutno ne zanima. Svejedno im je da li neko imao jedno, desetero ili nijedno dijete, jer mu se isto piše. Država mu ne priznaje nikakve privilegije, pa, čak, ni besplatne udžbenike za đake osnovce, a da ne govorimo o studentskim stipendijama, dječjim dodacima, prikladnim stanovima, zaposlenju, oslobađanju od režija, itd.

Posljedice primjene ograničenja potomstva

Ebul A'ala el-Mevdudi u svom vrijednom djelu pod naslovom *Hareketu tahdidi-n-nesli (Pokret za ograničenje potomstva)*, naveo je sve štetne posljedice koje mogu nastati ako se ova ideja primjeni. Navest ćemo ovdje samo dio njih, i to one koje su zadesile zemlje koje su u praksi primjenile ovu ideju:

- Primjena ove ideje uzrokovala je društvenu nestabilnost i narušila stalešku ravnomjernost, zbog toga što se ona većinom primjenjivala među bogatim i srednjim staležima, dok je sasvim bila zanemarena među siromašnim populacijama stanovništva. To zbog toga što su te populacije načelno zadovoljne sa minimalnim životnim standardima i zbog toga nemaju nekih posebnih ambicija da dostignu neki bolji standard života. U siromašnom staležu stanovništva vlada patrijarhalni oblik porodice. Žena je zadužena za odgoj djece i kućne poslove, dok je obaveza muža da pribavi opskrbu.

Primjenom ove ideje neminovno dolazi do smanjenja broja ljudske populacije kod prva dva staleža, a do njenog povećanja kod trećeg, što će za krajnji ishod imati kobne konzekvence.

- Primjena ove ideje doprinijela je širenju nemorala i spolno prenosivih bolesti. Ženu od nemorala većinom odvraća samo strah od Allaha, ili prirodni stid, ili trudnoća. Prve dvije stvari "savremena" civilizacija je skoro iskorijenila, a za treću se pobrinula i naša lijek - kontracepciju. Danas više nema nikakvih prepreka da se ne čini nemoral. Nakon otkrića kontraceptivnih sredstava prostitucija se uveliko proširila, a u isto vrijeme se smanjio broj brakova. Uporedo, povećanjem prostitucije raširile su se i spolne bolesti i karcinom ženskih genitalnih organa.

- Primjena ove ideje, dovela je do smanjenje nataliteta, što je prisililo zapadne zemlje da se ozbiljno pozabave i porade na promoviranju nataliteta odobravanjem različitih olakšica, privilegija i premija onima koji se odluče na to.

- Ograničenje potomstva imalo je za posljedicu i pogoršanje zdravlja žena, jer sprečavanje trudnoće i nerađanje imaju za posljedice razne poremećaje u osnovnim funkcijama ženskog tijela. Na taj način žene uskraćuju svom tijelu njegovu osnovnu funkciju za koju je prirodno pripremljeno. Primjena kontracepcije ima i drugih štetnih posljedica, poput nervoze, neizvjesnosti, sloma živaca, nerazboritosti, slabljenja srca, proširenja spolnih prenosivih bolesti,

nastanka karcinoma genitalnih organa, smanjenja fertibilnosti reprodukcije i nemogućnosti zanošenja, rađanje prije vremena i povećanje djece ometenih u razvoju i rađanja mentalno rizične djece...

- Ograničenje potomstva uzrokuje i neke negativne bračne posljedice, poput hladnih bračnih odnosa, nepostojanje istinske ljubavi, seksualne nakaradnosti, nepodnošljivosti, itd. Brak u kojem se primjenjuje ograničenje potomstva, sliči animalnoj spolnoj vezi, jer se od njega odstranila duhovna veza, koja se manifestira putem zajedničke brige o odgoju djece i zajedničkih osjećanja supružnika, da putem rađanja djece izvršavaju svoju vjersku, socijalnu i domovinsku dužnost.

- Primjena ove ideje uzrokovala je i neke ekonomske i nacionalne štete. Nizak natalitet vodi slaboj ekonomiji, jer mali broj potrošača u odnosu na veliki broj proizvođača uzrokuje pojavu nezaposlenosti.

- Primjena ove ideje u jednom narodu uništava mogućnost i priliku da se rode veliki ljudi, jer među spermatozoidima kojima se zabranjuje oplodnja moguće je da bude neki veliki vojskovođa, mislilac, učenjak, genij, itd.

- Rađanjem se, također, nadomješćuje ljudstvo izgubljeno u ratu, a njegovom zabranom se to sprječava.⁷⁰

I na kraju, umjesto zaključka, parafrazirat ćemo jednu studiju od doktora Abdul Halima Uvejsa, koja se bavi ovim problemom. Objavljena je u saudijskom časopisu *Ed-D'ava* pod naslovom "Opasna tajna se krije iza poziva ka uništenju muslimana".

U toj studiji autor, između ostalog, veli: "Opasna tajna iza poziva - ka uništenju muslimana - krije se u tome što je napredni svijet već nekoliko stoljeća ugrožen smanjenjem nataliteta, tj. svojim biološkim nestankom. Pitanje nataliteta za njih je postao veliki problem.

⁷⁰ *Hareketu-t- tahdidi-n-nesli* str.15.-52.

Na putu stimulacije njegova obnavljanja koriste sva raspoloživa sredstva. Međutim, najveće sredstvo u kojeg polažu nade, je poziv ka uništenju muslimana i trećeg svijeta, kako bi se zaštitili i bili sigurni da neće biti po natalitetu nadvladani i, “na posljertku, totalno zanemareni i uništeni.”

Nakon što je naveo strepnje od kojih su uznemirene i od kojih strahuju sve evropske države, a to je pad nataliteta, naveo je preporuke Komisije za proučavanje ovog opasnog problema, koju je formirala Velika Britanija. Između ostalog, komisija je, za stimulaciju obnavljanja nataliteta; preporučila i ovo:

- da se svakoj porodici da novčana nagrada, s razmjerno djeci koju rodi,
- da se izvrši izmjena zakona o porezu na dohodak na taj način da se on smanji onima koji su oženjeni i koji imaju djecu, a povećao neženjama,
- da se naveliko prave prostrane kuće i stanovi sa više od tri spavaće sobe,
- da se daju povlastice porodicama koje imaju djecu kako bi im se olakšala ekonomska egzistencija,
- da se formiraju komisije koje će ispitati uzroke koji su doveli do smanjenja nataliteta i da se daju smjernice na koji način da se prevlada ovaj problem.

Doktor je završio svoju studiju slijedećim riječima: “Smiješno je i žalosno, a u isto vrijeme i čudno, šta se sve dešava u našem islamskom svijetu. Dok francuski predsjednik kruniše i naziva “idealnom majkom” ženu Francuskinju koja nije otkrila nikakvo naučno otkriće, ali jest uspjela roditi desetero djece i na taj način ojačati i osnažiti francusko društvo, nažalost, u isto vrijeme u našim islamskim sredinama se dižu glasovi koji pozivaju da se trećem djetetu, i svakom onom koje će doći poslije njega, zabrani besplatno školovanje i sve druge povlastice. Koliko li je, o Arapi, čovjek ponižen kod vas, i koliko li je devlavirana njegova vrijednost i koliko je postao

bezvrijedan?! Ali, to je sasvim normalno kad se to pitanje posmatra i poima logikom koja je daleko od islamske.”

I nas u Bosni ovi kompleksi nisu zaobišli. I kod nas je već odavno sramota imati nekoliko djece, jer većini naših žena djeca oduzimaju vrijeme “potrebno” za šminkanje, bespotrebna i duga sjela i obimne televizijske programe.⁷¹

U posljednje vrijeme je uočljivo da su se neke ženske organizacije, pod raznim parolama, počele zavlačiti i u ono malo poluzdravih sredina koje su još ostale kod nas. U tim susretima savjetuju se naše majke, supruge, sestre, kćerke, kako će najbrže postati kulturne i biti ravnopravne sa svojim muževima i na taj način ući u Evropu, a poslije nje i u Ameriku, koja će ih potom na bombarderima vratiti u Afganistan, Irak ili *Gvatenamo*. Izgleda da je najbrži način da to postignu - upotreba kontraceptivnih sredstava i neposlušnost Bogu, a zatim i mužu. Čak im se dijele i brojevi telefona da mogu, ako bi ih slučajno muž pogledao poprijeko, nazvati policiju da ga odvedu i preodgoje.

Možda, ipak, ne bi trebalo kritizirati običan svijet, jer je Alija, r.a., rekao: “Ne treba pitati neznalice zašto ne znaju dok se učenjaci ne upitaju zašto nisu podučavali.”

Rodbinska solidarnost

Danas, u vrijeme dominacije zapadnjačko-materijalističke kulture i civilizacije, koja je skoro zanemarila sve moralne vrijednosti koje proklamiraju nebeske objave i skoro zbrisala sve lijepe ljudske i moralne odlike insanske civilizacije, malo se govori o islamskim rješenjima izbjavljenja čovječanstva iz moralno-duhovne

⁷¹ U anketama, naše žene muslimanke navode da je rađanje više od troje djece: opterećenje (bez obrazloženja), oštećenje majke (gubitak elasticiteta dojki, seksualnosti, eliminiranje orgazma), što je očit znak utjecaja zapadnjačkih medija, ekonomsko podrivanje porodice... Svi ti navodu su znak loše ili nikakve islamske naobrazbe kod naših muslimana, o čemu bi trebali oni, koji su na sebe preuzeli brigu o biološkom i duhovnom opstanku muslimana na ovim prostorima, ozbiljno porazmisлити.

krize, do koje ga je dovela ova materijalističko-zapadna civilizacija. Muslimani su odavno prihvatili, svjesno ili nesvjesno, da budu u optuženičkom kavezu, zajedno sa islamom.

I umjesto da vjeruju da nose sa sobom univerzalnu poruku i svjetsku religiju koju su dužni od Allaha proklamirati svijetu, prihvatili su da se brane od neosnovanih potvora i da svim svojim snagama pokušaju dokazati da je njihova vjera i njeno učenje u skladu sa tom većinom neljudskom i nakaradnom civilizacijom.

Današnji muslimani, u svijetu općenito, a posebno ovdje kod nas u Bosni i Hercegovini, pate od kompleksa manje vrijednosti. On je došao do izražaja posebno nakon pada komunizma i prodora kapitalizma.

Nestalo je stida i srama, kao najvećih naših moralnih vrijednosti, među našim Bošnjacima, dok se u isto vrijeme pojavila druga vrsta stida: kompleks manje vrijednosti zbog onoga što je od naše kulture i tradicije. Naši muslimani su počeli osjećati stid i sram prema onome čime se trebaju ponositi, i ka njemu pozivati one koji su nam donijeli nešto što je strano našoj tradiciji, običajima i vjeri, i što nas, bez sumnje, vodi ka propasti.

Osjetilo se jedno, neuobičajeno i strano za našu tradiciju, za-hlađenje u rodbinskim odnosima i nebriga prema bližnjima. Sve se počelo gledati i mjeriti preko novca i interesa. Nestalo je i u našem narodu stalnih i nedodirljivih vrijednosti, veza i prijatelja, a stalan je postao samo interes, dobit, profit i konvertibilna marka. Sve su to, bez sumnje, rani vjesnici i produkti zapadnjačke civilizacije, koja polahko, ali sigurno, kuca na naša vrata i osvaja i naše podneblje.

Musliman, ma gdje bio i živio, treba znati da i on ima svoju kulturu i civilizaciju, koju mora poznavati, vjerovati u njenu idealnost i neupitnost i ravnati se u svom životu po njenim mjerilima i vrijednostima. Ne samo to, nego mora i pozitivno djelovati i s tom civilizacijom se ponositi i nuditi je cijelom svijetu na jedan dostojan, napredan i civilizacijski način. Na taj način će dostojno izvršiti

emanet koji je preuzeo na sebe sa samim prihvatanjem ove vjere, i u isto vrijeme će se sutra na Sudnjem danu spasiti optužbi od strane onih koji nisu imali priliku izbliza da se upoznaju sa islamom.

Zato je vjerska dužnost svakog muslimana i muslimanke da mudrim i lijepim metodama djeluju na nemuslimane, kako bi se oni istinski upoznali sa islamom i eventualno ga prihvatili, ili da se, u najmanju ruku, ne bi svrstali u tabor onih koji se slijepo, i bez ikakvih opravdanih razloga, otvoreno i tajno bore protiv svega što ima bilo kakve veze sa islamom i njegovim učenjima.

Čovječanstvo danas istinski vapi za nečim što ga, uistinu, može izvesti iz ćorsokaka u kojem se našlo, i spasiti ga i izbaviti iz beznađa, besmislenosti i besciljnosti, do čega ga je dovela ova materijalistička civilizacija.

Ovaj rad će biti samo jedan mali pokušaj da upozna ili podsjeti muslimane na ono što nisu znali, ili što su zaboravili, od svoje vjere. Pokušat ćemo na jedan najjednostavniji i "novinski" način prezentirati osnovne dužnosti i prava koja islamsko pravo garantira bližoj i daljoj rodbini u njihovim međusobnim odnosima.

Danas nije rijedak slučaj čuti, vidjeti ili pročitati, da u našem društvu postoji određena kategorija ljudi koji nemaju gdje živjeti, nemaju šta jesti, obući, itd., jer su jednostavno izbačeni na ulicu i prepušteni sami sebi. Nemaju gdje živjeti i pored mnogobrojne rođene djece, rodbine, prijatelja i društva. Sve više se i u muslimanskim sredinama otvaraju starački domovi za nezbrinute i nemoćne starce i djecu, koji se u novije vrijeme, a što nije bilo poznato prije u takvim društvima, sve više nastanjuju i pune muslimanskom populacijom.

Starački domovi i beskućnici su bez sumnje odlika i karakteristika zapadnjačke civilizacije. Zato se postavlja pitanje: zar islam, kao posljednja Allahova vjera, nije donio rješenje za tu društvenu pojavu, nego su muslimani, zbog nepostojanja takvog rješenja, pri-

siljeni za taj problem rješenje preuzeti od Zapada? Ili ga ima ali ga muslimani ne poznaju, ili ga se stide primijeniti i ponuditi svijetu?!

Rodbinsko-solidarni islamski sistem⁷²

Svaki musliman bi trebao vjerovati da islam posjeduje načelna rješenja za sva tekuća pitanja i situacije, kao i za ona koja će u budućnosti iskrsnuti, jer u protivnom bi značilo da se vjeruje i smatra da je naša vjera prevaziđena i da njene norme i propisi nisu primjenjivi i vitalni do Sudnjega dana.

Islam, bez sumnje, u potpunosti ima razrađen i primjenljiv sistem rodbinske solidarnosti, koji je u isto vrijeme i idealan i realan. Taj sistem nije zasnovan na samim moralnim preporukama, nego na moralno-pravnim normama, čije neizvršenje se sankcionira.

Islam gradi svoje društvo na međusobnom potpomaganju, u kojem jači pomaže slabijeg, zdravi bolesnog, pismeni nepismenog, bogati izdržava siromašnog, a siromašni to uzvraća zahvalom i ljubavlju, a ne zavidnošću i mržnjom prema imućnim i bogatim.

Međutim, da sve to ne bi bila puka teorija i načelna konstatacija, neophodno je istražiti koja rodbina po islamu ima pravo na izdržavanje od strane svojih bližnjih, koja su mjerila na osnovu kojih se to regulira i koliki je iznos te alimentacije? Ova studija će pokušati dati odgovore na postavljena pitanja.

Rodbinsko izdržavanje

Po ovom pitanju islamski pravnici imaju četiri mišljenja.

- Prvo mišljenje:

Malikijska pravna škola smatra da samo roditelji i djeca od rodbine imaju pravo na rodbinsku solidarnost i izdržavanje.

⁷² Ovaj dio studije je preuzet skoro u cijelosti iz djela šejha Muhammeda Ebu Zehre pod naslovom: *Tenzimul islami lil mudžteme'i*, uz neznatne korekcije i prilagođavanja koja je bilo neophodno poduzeti da bi se ukomponirao u ovu studiju.

Po ovom mišljenju, roditelji su dužni izdržavati svoju siromašnu djecu koja nisu u mogućnosti pribaviti sebi osnovne životne potrebe, a i djeci je dužnost izdržavati svoje roditelje ako su imućna a roditelji siromašni.

Primjećuje se da ovo mišljenje ne podržava zbrinjavanje i izdržavanje daljnje rodbine, i pored toga što to islam načelno zagovara i preporučuje.

- Drugo mišljenje:

Drugo mišljenje zastupaju šafijski pravници. Prema tom mišljenju, uzlazna rodbinska linija (očevi, djedovi, pradjedovi, majke, nane i pranane) je dužna izdržavati silaznu rodbinsku liniju (djecu, unuke, praunuke, itd.), kao što je, u isto vrijeme, i dužnost silazne rodbinske linije da izdržava uzlaznu rodbinsku liniju.

Primjećuje se da je ovo mišljenje malo opširnije od prethodnog, ali i pored toga smatramo da ono, kao i prethodno, u potpunosti ne odslikava intencije islamske rodbinske solidarnosti, jer je rodbinski lanac materijalne solidarnosti u islamu mnogo opširniji od ovog na kog se ovo mišljenje odnosi.

- Treće mišljenje:

Treće mišljenje zastupaju hanefijski pravници. Oni smatraju da se rodbina koju je dužnost izdržavati mjeri po *mahremijjetu*, tj. po zabrani stupanja u brak.

Na osnovu toga, svaki musliman je, znači, dužan izdržavati rodbinu s kojom ne može i ne smije sklopiti brak, dok daljnju rodbinu, s kojom može i smije stupiti u brak, nije dužan izdržavati, ali je dužan da je pazi i pomaže u granicama svojih mogućnosti, kao i sve ostale muslimane i ljude općenito.

Po ovom mišljenju, svaki musliman je dužan izdržavati, pored uzlazne i silazne rodbinske linije, i pobočnu (amidže, tetke i sestre). Međutim, nije dužan izdržavati amidžice, tečice i daljnju rodbinu.

Ovo mišljenje je, kako se primjećuje, opširnije od prethodna dva, i ono se danas primjenjuje u porodičnom pozitivnom pravu

većine islamskih zemalja. Ali i pored toga, ni ono u potpunosti ne održava intencije islamskog sistema rodbinske solidarnosti.

- Četvrto mišljenje:

Četvrto mišljenje zastupaju hanbelijski pravници. Po njemu, obaveza je izdržavati svu daljnju i bližnju rodbinu kada se za to stvore uvjeti. Svako ko je nasljednik nemoćnog i siromašnog muslimana, svejedno bio on bližnja ili daljnja njegova rodbina, dužnost mu ga je izdržavati, jer su prava i dužnosti u islamu međusobno uzajamna, kao i zbog toga što uz dobit ide i šteta (*el-gurmu bil gunmi*) i što u krajnjem slučaju nasljedni islamski sistem obuhvata svu rodbinu općenito.

I pored toga što se po ovom pitanju u većini islamskih zemalja primjenjuje hanefijski mezheb, a hanbelijski samo u Saudijskoj Arabiji, predloženo je na okruglom stolu o društveno-socijalnim pitanjima, koji je održan 1952. god. u Damasku, da se po ovom pitanju prihvati i primjeni hanbelijski mezheb. Izuzetak je napravljen samo po pitanju izdržavanja uzlazne linije od strane silazne i obratno.

Tu inicijativu je potakla činjenica što hanbelijski mezheb, po mišljenju kojeg zastupa po ovom pitanju, obuhvata svu rodbinu: bližnju i daljnju. Ta sveobuhvatnost se primjenjuje i važi unutar jedne islamske porodice, pa bi analogno tome bilo da se primijeni i na svu širu rodbinu.

Razlog zbog čega se tražilo izuzimanje uzlazne i silazne linije, po mišljenju hanbelijskog mezheba je taj što po tom mezhebu nije obaveza da se izdržava uzlazna i silazna linija, ako onaj ko izdržava i ko se izdržava nisu iste vjere.

Tako, npr., ocu muslimanu nije dužnost da izdržava siromašna sina nemuslimana, kao što ni sinu muslimanu nije dužnost izdržavati siromašna oca nemuslimana.

Međutim, po hanefijskoj pravnoj školi, različitost vjere u tome ne igra nikakvu ulogu. Što znači da je sinu muslimanu dužnost

izdržavati oca nemuslimana, kao što je i ocu muslimanu dužnost izdržavati siromašna sina nemuslimana.

Upravo je to bio razlog da se predloži da se hanefijski mezheb primijeni u ovom segmentu porodičnog sistema solidarnosti, jer pruža veće mogućnosti realizacije ljudskih i vjerskih prava i vjerske tolerancije koju islam zagovara i čvrsto stoji iza nje.

Uvjeti za rodbinsko izdržavanje i pomoć

Da bi neko imao pravo na spomenuti vid solidarnosti, mora ispuniti slijedeće uvjete:

- da mu bude istinski potrebna pomoć, jer u protivnom neće imati pravo na tu privilegiju. Sve dok čovjek posjeduje nužne i neophodne životne potrebe, nema pravo tražiti opskrbu i pomoć od svog bližnjeg, jer je rodbinsko potpomaganje naređeno da bi se uklonila teškoća i nevolja od bližnjeg.

Npr., ako bi dijete posjedovalo određen imetak, niko ne bi bio obavezan izdržavati ga, pa čak ni otac. Troškovi i izdaci njegova života i odgoja išli bi na račun njegovog ličnog imetka;

- da onaj koji traži pomoć i izdržavanje bude istinski nemoćan za rad i stjecanje nafake. Ovo pravilo važi za sve kategorije rodbine, osim za silaznu liniju u odnosu na uzlaznu. Zbog toga je sin dužan izdržavati svog oca sve dok je potrebno, zbog siromašnosti, pa čak i kada bi bio sposoban da radi i stječe nafaku, a takvu privilegiju ima i ostala uzlazna linija.

Ovaj uvjet ima za cilj da potakne na rad, jer rad, na prvom mjestu, koristi onom ko radi, a potom i užoj i široj zajednici. Potpomaganje i izdržavanje onoga koji je sposoban da radi - značilo bi diskvalifikaciju jedne proizvodne snage, čime se bez sumnje nanosi šteta, ne samo onome ko ne radi, nego i cijelom društvu i zajednici. Zato je, po islamu, strogo zabranjeno diskvalificirati i staviti van upotrebe bilo koju proizvodnu snagu, ili neki resurs koji koristi pojedincu ili cijelom islamskom društvu. Takav postupak, po

islamu, ima status nasilja i nepravde i zbog toga se smatra apsolutno zabranjenim.

Prosjačenje u islamu se, također, smatra zabranjenim i sramotnim djelom, dok pošten i častan rad ima status ibadeta. Poslanik, a.s., je rekao: *“Bolje je svakom od vas da ode u šumu da nasječe drva i proda ih, nego da traži od ljudi koji će mu, možda, dati, ili ne dati.”*

Sva korisna zanatska zanimanja, po islamu, su veoma pohvalna i tražena. Poslanik, a.s., je rekao: *“Najhalalnija zarada koju čovjek može zaraditi je ona koju zaradi svojim rukama. Allahov Poslanik, Davud, a.s., je jeo plodove rada svojih ruku.”*

Roditelji i ostala uzlazna linije su izuzeti iz ovog uvjeta zbog toga što je u islamu dobročinstvo prema roditeljima stroga vjerska dužnost. A bez sumnje je najveće dobročinstvo da djeca osiguraju svojim roditeljima sve što im je potrebno i ono što će im olakšati život, koliko god je to moguće.

To je učinjeno i zbog toga što roditelji, obično, kad im djeca stasaju, bivaju već ostarjeli i nesposobni za rad. Radi toga je, od općedruštvenog interesa društva, države i zajednice, da se omladini osigura posao kako bi bila u mogućnosti materijalno zbrinuti i osigurati i sebe i svoje roditelje.

Siromašna i bogata rodbina

Islamski pravници su naveli razloge koji se smatraju zaprekama stjecanja nafake, i zbog toga, kada se nađu, obavezuju bogatu rodbinu da izdržava i pomaže siromašnu.

Od tih razloga su: razne vrste bolesti i invalidnosti, maloljetnost, sljepoća, ludilo, nemogućnost ženskoj osobi da nađe sebi, po islamu, dozvoljen posao, itd.

Hanefijski pravници u zapreke stjecanja nafake ubrajaju i bavljenje korisnom naukom, pod uvjetom da taj koji se bavi naukom bude uspješan, jer u protivnom neće imati pravo na to.

Podržavanje neuspješnog u nauci i trošenje imetka na njega bi, u stvari, bilo uzaludno trošenje i bacanje para, jer je interes društva i zajednice da omogući i osigura uvjete za naučno usavršavanje i specijaliziranje samo onima koji su uspješni i od kojih će koristiti imati svi članovi društva, pa i cijelo čovječanstvo. Onima kojima nauka ne ide od ruke najbolje je da se okrenu poslu, tj. onome što im ide, jer će samo na taj način koristiti društvu u kojem žive, i sebi i svojoj porodici, na pošten i dostojan način osigurati dostojan život i osloboditi se parazitskog života na račun drugih.

Kao opravdan razlog kojim se stječe pravo na rodbinsku solidarnost je opća nezaposlenost, koja je danas kao počast raširena i hara cijelim svijetom.

Mnogi ljudi bi rado radili i prihvatili bilo koji halal posao, ali ga ne mogu naći, jer berza rada ne nudi ništa ili nudi dosta manje posla od njegove potražnje.

U ovakvim prilikama, kada je nemoguće ili vrlo teško doći do posla, onaj ko je u mogućnosti da radi i istinski se zalaže da nađe posao, ali i pored svih njegovih napora ga ne nalazi, ima puno pravo na rodbinsku solidarnost. Njegova rodbina je dužna izdržavati ga i osigurati mu osnovne životne potrebe, kako ne bi bio prisiljen na nešto što bi ga nagnalo da se ponizi i dođe u situaciju koja ne dolikuje jednom čovjeku, a kamoli muslimanu, sve dok se ne snađe.

Prema tome, rodbina je dužna pomoći i izdržavati svoje bližnje koji nemaju posla, a sposobni su za rad i žele raditi. Ako tako ne postupe, bit će grješni i biće pitani za to kod Allaha, dž.š., na Sudnjem danu.

Čovjek, od koga se traži da izdržava svoga bližnjeg, treba da bude u mogućnosti da to uradi. Ovaj uvjet se postavlja za svu rodbinu, osim uzlazne i silazne, jer se, u izdržavanju roditelja od strane njihove djece i u izdržavanju djece od strane njihovih roditelja, ne traži i ne uvjetuje bogatstvo i mogućnost. Djeca i roditelji, po islamu, su dužni dijeliti ono što posjeduju.

Npr., ako bi otac bio sposoban da privređuje, ali je siromašan i nema mogućnosti da izdržava svoju djecu, nadležne institucije su dužne na ime oca uzeti dug da se njegova djeca zbrinu. Otac će, s druge strane, biti dužan vratiti taj dug kada bude u mogućnosti.

Međutim, ako se ne bi imalo od koga uzeti dug, izdržavanje te djece će preći u dužnost onoga ko, po rodbinskoj hijerarhiji, slijedi oca, tj. na djeda, pradjeda, itd., s tim što će se ti troškovi, koje potroši djed ili neko drugi, računati kao očev dug.

Ako otac ili sin, zbog opravdanih razloga, ne budu u mogućnosti ispuniti spomenutu obavezu, briga o njihovom izdržavanju će preći na one koji slijede po rodbinskoj hijerarhiji - oca ili sina.

Iz izloženog se primjećuje da se kod izdržavanja djece ili roditelja ne uvjetuje imućnost i bogatstvo, nego sposobnost za privređivanje.

Imućnim se smatra svaki čovjek koji ima stalni posao, pod uvjetom da mu on donosi toliku zaradu koja prelazi njegove potrebe. Iz tog viška on je dužan izdržavati svoju siromašnu rodbinu.

Prioriteti pri izdržavanju siromašne rodbine

U slučaju da siromah ima samo jednog imućnog rođaka, njemu bi bila dužnost izdržavati tog svog bližnjeg rođaka siromaha.

Ako siromah imadne dvojicu ili više bogatih rođaka koji su na istom stepenu i jačini rodbinske veze, kao npr., da ima dvojicu ili više imućne rođene braće, svi bi oni u istoj mjeri bili dužni izdržavati svog rođaka siromaha.

Međutim, ako bogati rođaci ne budu na istom stepenu i jačini rodbinske veze, oko toga ko bi od njih bio najpozvaniji da se brine o svom rođaku, islamski pravnici nemaju jedinstven stav.

Hanbelijska pravna škola smatra da se u tome treba ravnati po pravu na nasljedstvo. Ona rodbina koja bi ga nakon smrti naslijedila, bila bi dužna da ga i za vrijeme njegova života izdržava. Ako bi imućni rođaci svi bili njegovi legalni nasljednici, ali sa nejednakim

nasljednim dijelovima, visina njegova izdržavanja mjerila bi se prema omjeru i visini njihova nasljedstva.

Hanefijska pravna škola zastupa mišljenje hanbelijskih pravnika, ali samo po pitanju pobočne rodbinske veze, tj. braće, amidža, daidža, itd. Dok kod uzlazne i silazne linije uzimaju se u obzir blizina i jačina rodbinske veze, ne osvrćući se na nasljedstvo. Što se tiče uzlazne linije, oni i tu u osnovi uzimaju samo jačinu i blizinu rodbinske veze, a nasljedstvo samo onda kada trebaju da preferiraju bližnjeg nad bližnjim, i to u onim situacijama kada bližnji budu na istom stepenu rodbinske veze. Tada veličina naslijedenog imetka određuje i visinu obaveze prema bližnjem siromahu.

Hanefijski pravnici smatraju da obaveznost izdržavanja uzlazne i silazne linije ne zavisi od različitosti religije.

Npr., ako bi neki kršćanin imao dva sina, od kojih je jedan musliman a drugi nemusliman, u takvom slučaju će njih obadvojica biti dužna, i to u istoj mjeri, izdržavati svog siromašnog oca.

Isto tako, ako bi nemoćni i siromašni otac imao kćerku i sina, i kćerka i sin, u istoj mjeri, bili bi dužni izdržavati svog siromašnog oca, jer su na istom stepenu rodbinske veze, bez obzira na veličinu nasljednog dijela.

Ako bi siromah imao oca i sina, njegovo izdržavanje bi bila obaveza sina, i to na osnovu hadisa u kom Poslanik, a.s., kaže: *“Ti i tvoj imetak pripadate tvome ocu.”* Dijete je očev produkt i zbog toga njegova zarada treba da pripada njegovu ocu ili, u najmanju ruku, da ima udjela u njoj.

Hanefijski pravnici smatraju da – za realizaciju plaćanja alimentacije od strane bogate rodbine za izdržavanje siromašne, i obratno, nije potrebna nikakva posebna dozvola ili sudsko rješenje.

Ako bi siromašan otac imao bogata sina, i od njega, bez dozvole, uzeo onoliko koliko mu je potrebno, otac se ne bi smatrao uzurpatorom niti kradljivcem, jer je uzeo samo svoje pravo koje mu pripada.

Također, kada bi sin bio siromašan i imao bogata oca, on i njegova majka imali bi pravo, bez dozvole oca, uzeti iz njegova imetka onoliko koliko im je potrebno. Ovaj stav hanefijski pravnici potkrepljuju slučajem kada se Hinda, Sufjanova žena, požalila Poslaniku, a.s., na muževljevu škrtost i obavijestila ga da od Sufjana uzima za sebe i svoju djecu onoliko koliko im je potrebno, ali bez njegove dozvole. Poslanik, a.s., joj je na to rekao: *“Uzmi od Sufjanova imetka onoliko koliko je potrebno tebi i tvojoj djeci, ali bez pretjerivanja.”*

Međutim, što se tiče pobočne rodbinske linije, tj. daidža, amidža, braće, sestara, bratića, sestrića, itd., njihovo izdržavanje, od strane bogatih bližnjih, se mora odrediti i legalizirati samo putem nadležnih organa. To znači, da čovjeku siromahu nije dozvoljeno uzeti nešto od svog bogatog rođaka bez sudskog rješenja i dozvole, jer, u protivnom, smatrao bi se nasilnikom i kradljivcem. Njemu bi to bilo dozvoljeno samo u nuždi, jer u nuždi su dozvoljene i zabranjene stvari, s tim što se nužda mora ograničiti na svoje granice koje se ne smiju prekoračiti.

Iznos rodbinske alimentacije

Iznos rodbinske alimentacije se mjeri prema potrebi siromašnih rođaka, pod uvjetom da se imućni rođak ne dovede u nezavisan položaj i ne zaduži iznad njegovih mogućnosti.

Rodbinsko izdržavanje se mora određivati iz viška imovine bogatog rođaka, tj. iz onoga dijela njegove imovine koji ostane nakon što imućni zadovolji svoje potrebe i potrebe svoje porodice. To se jasno vidi iz hadisa u kom Poslanik, a.s., kaže: *“Počni od sebe, a zatim od onih koje izdržavaš.”*

Islamski pravnici su saglasni da: izdržavanje nemoćnih i siromašnih državljana islamske države koji nemaju imućne bližnje ni daljnje rodbine, mora preuzeti država, i to se treba regulirati putem sudstva.

Hanefijski pravници dodaju još da, ako neki od državnih službenika to ne prihvati i ne primijeni, specijalni sud za te sporove bi ga prisilio da to realizira iz onog dijela državnog budžeta koji je određen za takve kategorije ljudi.

Poznato je da se budžet islamske države dijeli na četiri kategorije:

prva: budžet koji se puni od glavarina (*džizja*) i poreza na zemlju (*haradž*). Iz ovoga budžeta islamska država troši na infrastrukturu i na siromašne nemuslimane;

druga: budžet koji se puni od ratnog plijena. Iz ovog budžeta se, također, finansira infrastruktura i troši na siromašne muslimane;

treća: budžet koji se puni od zekata, iz kojeg se troši na kategorije ljudi koje je Kur'an definirao i koje ispunjavaju uvjete za primanje zekata;

četvrta: budžet koji se puni od imetka koji nema svog vlasnika i od zaostavština koje nemaju nasljednika. Ovaj budžet je namijenjen samo za siromahe (*fukaru*).

O ovom budžetu, autor djela *El-Babru-r-raik* je rekao: "Iz ovog budžeta se daje siromašnim i nemoćnim za njihovo izdržavanje, lijekove i za čefine njihovih umrlih."

El-Kasani u svom kapitalnom djelu *El-Bedai'u-s-sanai'* je rekao: "Četvrti budžet se troši za lijekove siromašnih i bolesnih, za ukop umrlih koji nemaju imetka, za izdržavanje nezbrinutih i onih koji nemaju imućne ni bližnje, niti daljnje rodbine. Dužnost vladara islamske države je da da ta prava onima kojima i pripadaju."

Iz izloženog jasno se vidi da je država dužna izdržavati siromašne i nemoćne svoje građane koji nemaju rodbine, a čija bi obaveza, inače, bila da ih izdržava.

S obzirom da danas nema islamske države koja bi imala ovakav reguliran državni budžet, islamska zajednica bi to sve trebala

imati na umu i u granicama svojih mogućnosti misliti na spomenu-tu kategoriju muslimana.

Trebala bi se malo više posvetiti ekonomskom islamskom sistemu i na osnovu njega ubirati i trošiti prihode koji stižu u islamsku zajednicu, tj. bejtu-l-mal. Našem običnom svijetu moralo bi se više pojasniti važnost institucija bejtu-l-mala i pokazati mu stvarne rezultate i napredak koji je postignut od sredstava zekata, vitara, donacija, vakufskih prihoda, itd., koja se svake godine ubiru i daju islamskoj zajednici, da bi im savjest bila čista i kako bi se motivirali na još veća i konstantnija ulaganja.

Islamska zajednica bi morala razmišljati i o projektima koji bi joj omogućili da, ako ne može druge pomagati, onda, u najmanju ruku, da bude u mogućnosti sama sebe finansirati, jer mnogo je novca uloženo u nju, ali se moglo puno više i bolje.

Ovo bi ukratko bio samo rezime ovog važnog islamskog sistema, koji je skoro totalno zaboravljen i zanemaren u našem svakodnevnom životu i međusobnim odnosima.

Cilj ove studije bio je i da se muslimani podsjetu da islam posjeduje za sve probleme i situacije rješenja, koja su u isto vrijeme idealna i realna. Zato, ako želimo sebi spas, istinski napredak, sreću i blagostanje na ovom svijetu i spas na budućem, očuvanje našeg identiteta, integriteta i suvereniteta i rješenje naših socijalnih problema, onda nam je nužno tražiti izlaza za sve te probleme u našoj vjeri, a ne u nečemu drugom koje nam je tuđe i strano, a niti kod drugog koji nam ne želi dobro, već nas vodi i gura u provaliju i propast.

IV

Abortus, sterilnost, vještačka
oplodnja, plastične operacije,
mijenjanje spolova i obnavljanje
djevičanske opne (himena)

Abortus

Jedan od produkata zapadnjačke civilizacije je i raširenost abortusa i njegova sveopća primjena u svijetu. Abortus je danas u savremenoj civilizaciji postao nešto što je nezaobilazno i sastavni dio života kod većine ljudske populacije. Na njega se gleda sasvim normalno, kao i na svako drugo individualno i elementarno pravo pojedinca.

Međutim, svjesna manjina, koja stvari posmatra realno i objektivno, nastoji i trudi se svim silama upozoriti i skrenuti pažnju na tu opaku pojavu i epidemiju koja prijeti uništenju i nestanku cijelog ljudskog roda. Statistike pokazuju da se svake godine putem abortusa ubije na milijone nevinih ljudi. Taj "izum" zapadnjačke civilizacije uveliko se počeo koristiti i na našem tržištu. Ako se nešto pod hitno ne poduzme na putu njegova sprečavanja, ubrzo ćemo imati problem u natalitetu kao i ostale zapadne zemlje koje su ga izumile.

Polazeći od općeg kur'anskog pravila da *Allah ne zadužuje nikoga iznad njegovih mogućnosti*, a moje trenutne mogućnosti su da perom javno ustanem protiv ove pojave, ja ću zbog toga u ovoj studiji ukratko elaborirati stav islama po pitanju abortusa i pravo muslimanke na njega, i to kroz različite situacije i prilike u kojima se može naći žena ili bračni par.

Abortus u islamskom pravu

Da bismo imali zaokruženu sliku i bili sasvim objektivni po pitanju pravnog statusa abortusa u islamu, neophodno je ukratko elaborirati najpoznatija mišljenja i pravce koje involviraju četiri velike islamske pravne škole ili mezhebi.

Hanefijska pravna škola

Primjećuje se da hanefijski pravници, po pitanju pravnog statusa abortusa, zastupaju tri pravca⁷³:

- pravac koji smatra abortus zabranjenim od samog začeća;
- pravac koji smatra da je abortus dozvoljen sve do sto-dvadeset dana trudnoće, tj. da je dozvoljen sve dok se fetus ne počne pokretati i dok se u njega ne udahne duša;
- da je abortus dozvoljen sve do četrdeset dana trudnoće.

Ibn Abidin navodi da je neki od hanefijskih pravnih autoriteta upitan: “Je li dozvoljeno učiniti abortus poslije začeća?” Rekao je: “Dozvoljeno je ako se fetus nije počeo oblikovati, a to se dešava tek poslije sto dvadeset dana.”

Ibn Abidin se na to osvrnuo i rekao: “Iz citata se razumije da se pod *oblikovanjem* misli na udahnjivanje duše, jer bi, u protivnom, spomenuta konstatacija bila pogrešna, zbog toga što je poznato da fetus počinje dobivati konture mnogo ranije.”

U poznatom pravnom djelu hanefijske škole *El-Ihtijaru*, kaže se. “Žena neće biti grješna ako učini abortus prije nego što se mognu uočiti bilo kakve konture fetusa.”⁷⁴

U djelu *El-Hanije*, poglavlje Kerahe, stoji: “Ja ne tvrdim da je to (tj. abortus) dozvoljen. U slučaju da *muhrim* (onaj ko je u ihramima) razbije jaje lovne životinje treba ga kompenzirati, jer je ono osnova iz koga ta životinja nastaje. Prema tome, ako je on obavezan

⁷³ Ibn Abidin, *Hašijetu Ibn Abidin*, 2/389-390, 1/310, Musuli, *El-Ihtijar li t'alili-l-muhtar*, 4/168.

⁷⁴ Ibid.

kompenzirati razbijeno jaje iz kog nastaje životinja, onda, u najmanju ruku, onaj ko počini abortus smatra se grješnikom ako to uradi bez razloga.”⁷⁵

Na drugom mjestu Ibn Abidin veli: “Abortus je apsolutno mekruh, svejedno desio se prije ili poslije udahnuća duše u fetus, ali njegov grijeh nije isti kao grijeh za ubistvo.”⁷⁶

Još treba istaći da, većina hanefijskih pravnika smatra da je abortus dozvoljen prije nego što se fetus počne oblikovati. Oko vremena otpočinjanja oblikovanja fetusa, hanefijski pravnici nemaju jedinstven stav.

Većina ih smatra da je to sto-dvadeset dana, dok neki smatraju da je to četrdeset-pet dana. Hanefijski pravnici koji smatraju da je abortus zabranjen, čak, i prije oblikovanja fetusa, aludiraju na period poslije sto-dvadeset dana, jer to, ustvari, nije vrijeme kada se fetus počinje oblikovati, nego je fetus u tom periodu već u potpunosti oblikovan i tada mu se udahnuje duša.⁷⁷

Malikijska pravna škola

Malikijski pravnici su najrigorozniji po pitanju dozvole abortusa. Oni smatraju abortus zabranjenim čak i prije četrdeset dana trudnoće. Dovoljno je, po njima, samo da se oplodena ćelija ustabili u maternici pa da abortus bude zabranjen.

U djelu *Šerhu Derdir* se kaže: “Nije dozvoljeno vaditi oplodenu ćeliju iz maternice, pa makar to bilo i prije četrdeset dana od njene oplodnje. A kada se u fetus udahne duša, onda je abortus konsenzusom zabranjen.”

Desuki je to prokomentarirao i rekao: “Ovo je oficijelno mišljenje mezheba, a rečeno je i da je *mekruh* (pokuđeno) vaditi oplodenu ćeliju iz maternice prije četrdeset dana.”⁷⁸

⁷⁵ *Hašijetu Ibn Abidin*, 2/389-390.

⁷⁶ *Ibid*, 2/384-385.

⁷⁷ Buti, *Mes'èletu-t-tahdidi-n-nesli*, str. 78.

⁷⁸ *Šerhu-d-Derdir me'a Hašijeti-d-Desuki*, 2/237.

Džuzzi je rekao: “Kada maternica prihvati oplodenu ćeliju, nije dozvoljeno dirati je. Još je veća zabrana kada se ona oblikuje. A najveća zabrana je kada se u nju udahne duša, jer se abortus u tom vremenu, konsenzusom, smatra ubistvom ljudskog bića.”⁷⁹

Šafijska pravna škola

Šafijski pravnici smatraju da je abortus *mekruh tenzih* i da nije haram, pod uvjetom da se uradi do četrdeset dana od začeca, uz saglasnost supružnika i uz garanciju povjerljivih ljekara da neće ostaviti štetne posljedice po zdravlje žene. Međutim, poslije četrdeset dana abortus je, po mišljenjima šafijskih pravnika, apsolutno zabranjen, svejedno da li se u njega udahnula duša ili ne.

Na osnovu toga može se konstatirati da je abortus, po šafijskim pravnicima, dozvoljen pod spomenutim uvjetima, ali prije nego što se fetus počne oblikovati. Nakon tog perioda, abortus postaje zabranjen i zabrana se povećava proporcionalno sa razvojem fetusa sve do njegova konačna oblikovanja.

Fetus, po njima, počinje da se oblikuje nakon četrdeset dana od začeca i to na osnovu hadisa koji to eksplicite naglašava.

Imam Remli u svom djelu *Nihajetu-l-muhtadž* navodi slijedeći citat imama Zerkešija: “U osvrtu nekih eminentnih učenjaka, Kerablisi je rekao: ‘Pitao sam Ebu Bekra b. Ebu Se’ida el-Feratija o čovjeku koji svojoj robinji dadne neki napitak da pobaci, pa je rekao: - Sve dok je oplodena ćelija ili zakvačak, inšallah, može se tolerisati. Potom je rekao: - Ali treba istaći da je od vremena od kada se udahne duša u njega, i poslije toga, zabranjeno (haram). I nemoguće je ovdje reći da se radi o preferiranju, jer ta stvar podržava i zabranu i pokuđenost; na zabranu se preferira ako se abortus izvrši bliže udahnuću duše, jer kada se udahne duša, abortus bi se tada smatrao zločinom.’”⁸⁰

⁷⁹ *El-Kavaninu-l-fikhiyyetu*, str. 235.

⁸⁰ *Nihajetu-l-muhtadž*, 8/416.

Ibn Hadžer el-Hejtemi u svom djelu *Tuhfetu-l-muhtadž* veli: “Pravnici nemaju jedinstven stav oko dozvole abortusa prije udahnuća duše, tj. nakon što se navrši sto-dvadeset dana. Oni koji se povode za Ibn ‘Imadom i drugim smatraju da je to zabranjeno. Kod njih pitanja dozvole *‘azla* (sprečavanja trudnoće) nije diskutabilno zbog očite razlike između te dvije stvari, tj. *azla* i abortusa. Sperma je prije ubacivanja u vaginu obična materija, koja ni u kom obliku nije pripremljena za bilo koju vrstu života. Ali ona nema takav status nakon što se oplodi, pa se oplodena ćelija ustabilji u materici i počne oblikovati. To se može uočiti i prepoznati putem različitih znakova i metoda. U hadisu, kojeg bilježi Muslim, stoji da se to dešava poslije četrdeset-dvije noći.”⁸¹

Gazalijevo mišljenje o dozvoli abortusa

Imam Gazali u svome *Ihjau* smatra da je abortus u svakoj fazi trudnoće zabranjen. Abortus smatra zločinom i ne pravi nikakve razlike u njegovom pravnom tretmanu između faza koje su navedene u hadisu.⁸²

O tome veli: “*Azl* nije kao abortus i umorstvo, jer se abortus smatra zločinom nad onim što već postoji. Ali i taj zločin u svim fazama trudnoće nema identičan tretman, nego zavisi od stepena razvoja fetusa.

Prvi stepen je kada sperma uđe u vaginu i pomiješa se sa ženinim sokom, oplodi se i oživi. Uništenje oplodene ćelije smatra se zločinom. Uništenje oplodene ćelije, nakon što postane komadom mesa (*el-mudga*) i zakvačkom (*el-‘aleka*), se smatra još većim zločinom. Uništenje zakvačka, nakon što se u njega udahne duša i nakon što se oblikuje, smatra se još većim zločinom. A najveći zločin je kada se dijete živo rodi i ubije se (umorstvo).”⁸³ Imam Gazali, znači, smatra da je abortus zabranjen od kada se jajna ćelija oplodi u jajo-

⁸¹ *Tuhfetu-l-muhtadž*, 8/241.

⁸² *Ihjau ‘ulumu-d-din*, 2/51.

⁸³ *Ibid.*

vodu i dođe u maternicu, a da je prije toga dozvoljen.

Svoj stav o abortusu slikovito je predstavio na slijedeći način:

“Kako god bilo, sok žene je sastavni dio oplodnje. Dvije vode (muška i ženska) su pravno kao ponuda i prihvatanje pri sklapanju ugovora. Onaj ko ponudi ponudu, pa je povuče prije nego što je druga strana prihvati, ne smatra se prekršiocem ugovora. Na bilo koji način da se usaglase ponuda i prihvatanje, odustajanje nakon toga smatrat će se kršenjem, poništenjem i prekidom ugovora. Isti je slučaj i sa spermom. Od sperme koja je u kičmi, ne nastaje dijete, kao ni od one koja izađe iz muškog organa, sve dok se ne pomiješa sa ženinom vodom. Ovo je jasna analogija (*kijas*).”⁸⁴

Hanbelijska pravna škola

Hanbelijski pravници su saglasni da je abortus zabranjen poslije sto-dvadeset dana trudnoće, jer se u tom periodu u fetus udahnuje duša.

Međutim, oni nemaju jedinstven stav po pitanju dozvole abortusa prije tog perioda. Neki ga dozvoljavaju prije nego što se oplodena jajna ćelija počne oblikovati, a to je period do četrdeset dana trudnoće. Nakon što prođe četrdeset dana od začeca, abortus, po njihovom mišljenju, postaje zabranjen.

Drugi, pak, smatraju da je abortus dozvoljen sve dok dijete ne oživi, tj. sve do četiri mjeseca trudnoće.

U *Insafu* stoji: “Dozvoljeno je piti lijekove da se pobaci.” To isto se navodi u *Vedžizu*... Ibn Dževzi u djelu *Ahkamu-n-Nisā* veli da je to zabranjeno. U *Furu’u* se kaže: “Ibn Akilov govor u Fenunu je jasan da je abortus dozvoljen prije udahnuća duše.”⁸⁵

U djelu *Muntehe-l-iradat* se kaže: “Čovjeku je dozvoljeno popiti lijek za sprečavanje seksualnog odnosa, a i ženi radi pobačaja i dobivanje menstruacije.”⁸⁶

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ El-Merdavi, *El-Insaf*, 1/387.

⁸⁶ Ibn Nedždžar, *Muntehe-l-iradat*, 1/286.

Odabrano mišljenje

Mišljenje koje u sebi sadrži stav da je abortus do četrdeset dana trudnoće dozvoljen - je najispravnije, a zastupaju ga hanefijski i šafijski pravnici.

Međutim, da bi abortus u tom periodu bio dozvoljen, zastupnici ovog mišljenja smatraju da se moraju ispuniti slijedeći uvjeti:

- da trudnoća bude posljedica validnog braka,
- da se abortus desi uz dozvolu muža,
- da se utvrdi da on neće biti štetan po zdravlje žene.

Islamski pravnici dozvoljavaju abortus prije udahnuća duše zbog toga što se oplodena jajna ćelija prije tog vremena ne naziva fetusom, nego embrijem, i niti se smatra ljudskim bićem.

Imam Mizeni prenosi od imama Šafija da je rekao: "Najmanji period u kom oplodena jajna ćelija postaje fetusom je od kada se transformiše u komad mesa (*mudga*) ili u zakvačak (*'alek*), tj. kada se na njoj počnu nazirati neki dijelovi ljudskog tijela, poput prsta, nokta, oka ili slično tome."⁸⁷

Abortus iz nužde

Pravni status abortusa, o kome se govorilo, odnosio se na abortus koji se izvrši u normalnim uvjetima, tj. kada je trudnoća normalna i kada ne prijete zdravlju trudnice, a niti zdravlju fetusa.

Ovdje ćemo se ukratko osvrnuti na status preventivnog abortusa. Preventivni ili nužni abortus mogu zahtijevati slijedeće situacije:

1. kada trudnoća zaprijeti životu trudnice ako se ne prekine;
2. kada će trudnoća, po mišljenju stručnjaka, ako se ne prekine, ostaviti jasne deformacije i sakatost na tijelu trudnice, tj. buduće majke;
3. kada nova trudnoća ugrožava život već rođenom dojenčetu;

⁸⁷ El-Umm, 1/143.

4. kada ljekari, na osnovu svojih istraživanja i pretraga, ustanove da će se dijete, ako se trudnoća ne prekine, roditi nenormalno ili defektno;

5. kada trudnica bude uvjerena da će joj trudnoća ostaviti teške zdravstvene posljedice i da će je prisiliti da rodi na neprirodan način: prije vremena ili na carski rez.

Osnovni elementi šerijatske nužde

Da bi neko djelo u islamu dobilo status nužde, neophodno je da ispuni slijedeće uvjete:

1. da uzroci nužde već postoje a ne da se očekuju, tj. da se bojazan od nekih opasnosti oslanja na činjenice a ne na pretpostavke;

2. da posljedice tih uzroka budu stvarne i istinske, a ne očekujuće, i da budu utvrđene na osnovu naučnih dokaza i činjenica, a ne na pretpostavkama i nagađanjima;

3. da šteta koja će proisteći od apstiniranja zabranjene stvari bude veća od štete koja će proisteći od primjene te zabrane, tj. da interes koji proizlazi od dozvoljavanja zabranjene stvari iz nužde bude veći i važniji od interesa koji proizlazi od apstiniranja te stvari i zanemarivanja uzroka nužde.

U svjetlu ovih elemenata šerijatske nužde, osvrnut ćemo se na pravni status abortusa kojeg može nalagati i zahtijevati jedna od spomenutih situacija.

Za četvrtu situaciju, tj. kada ljekar na osnovu svojih pretraga i mišljenja ustanovi da će se dijete roditi nenormalno ili sa nekom nasljednom bolesti, može se reći da ne potpada pod stanje nužde, pa prema tome, ne može ni imati njen status. Rekli smo da nužda zahtijeva da posljedice i rezultati, radi kojih se dozvoljava zabranjena stvar, moraju biti kategorični, ili skoro kategorični, a odluka o tome treba biti donesena na osnovu naučnih dokaza i činjenica, a ne na pretpostavkama i očekivanjima, a toga u ovom slučaju nema.

Zbog toga što ova situacija ne ispunjava jedan od osnovnih

elemenata šerijatske nužde, ona ne može imati ni njen pravni status. Sva ljekarska predviđanja, ma kakva bila, a na osnovu kojih se pretpostavlja da će se fetus roditi nenormalan, su samo nagađanja i, ni u kom slučaju, se ne mogu prihvatiti kao stopostotne činjenice koje bi dozvolile nešto što je zabranjeno, u ovom slučaju abortus.

Za petu situaciju se, također, može reći da ne ispunjava osnovne elemente nužde, pa prema tome ne može ni dobiti njen status, jer jedan od osnovnih elemenata nužde je da šteta koja proističe od apstiniranja zabranjene stvari, bude veća i opasnija od štete koja proističe od činjenja te zabranjene stvari.

Zdravstvene tegobe trudnice, poput iznurenosti, slabosti i ostalog što može pratiti trudnoću, je, u svakom slučaju, manja šteta od posljedica koje uzrokuje abortus, pod uvjetom da direktno ne prijetite i ne ugrožavaju život trudnice.

Islam, u ovom slučaju, ne dozvoljava abortus zbog toga što se oplodena jajna ćelija, nakon što se počne oblikovati, smatra, u pravom smislu, ljudskim bićem, jer je u nju udahnuta ljudska duša. Ubistvo takvog bića bila bi, bez ikakve dileme, veća šteta od iznurenosti i iscrpljenosti majke, jer su to uobičajene pojave koje obično prate svaku trudnoću. A može se s pravom i konstatirati da je u abortusu veća šteta od svih prirodnih napora i pojava koje mogu zadesiti majku zbog trudnoće i poroda.

O tome imam El-'Izz b. Abdusselam veli: "Ista je stvar i sa otvaranjem ženina stomaka radi izbavljenja djeteta za koga se pretpostavlja da je živo, jer u tome je veća korist od štete narušavanja nepovredivosti majčinog tijela."⁸⁸

Što se tiče ostalih situacija, tj. prve, druge i treće, postoje određeni slučajevi u kojima se dozvoljava nužni abortus, dok se u ostalim to ne dozvoljava.

⁸⁸ El-'Izz Abdusselam, *Kav'idu-l-ahkam fi mesalibi-l-enam*, 1/87.

Glavni faktori koji određuju u kojim slučajevima je dozvoljen takav abortus a u kojima nije, je sam stepen trudnoće, tj. da li je trudnoća dostigla stepen u kome se udahnuća duša ili nije.

Abortus prije udahnuća duše

Ako se desi jedna od spomenute tri situacije, tj. prva, druga i treća, a trudnoća ne pređe četiri mjeseca, moguće je da abortus bude dozvoljen, pod uvjetom da se ispune tri spomenuta elementa šerijatske nužde.

Abortus će, u tom slučaju, biti dozvoljen ako se, na osnovu nalaza i mišljenja povjerljivih i iskusnih ljekara, ustanovi da će nastavak nečije trudnoće uzrokovati smrt majke, ili jasne i vidljive deformacije na njenom tijelu, ili da će dijete, nakon što se rodi, biti izloženo smrti.

Na to implicate ukazuju izreke mnogih klasičnih islamskih pravnika.

Šafijski pravnici smatraju da je čovjeku u nuždi dozvoljeno otkinuti dio tijela i pojesti ga radi spašavanja svog života, pod uvjetom da je uvjeren da mu to neće ugroziti život.⁸⁹

Hanefijski pravnici u nuždi dozvoljavaju da žena prekine trudnoću, ali samo prije udahnjivanja duše u fetus. A jedan od razloga za dozvolu takvog abortusa navode i nestanak mlijeka kod majke u slučaju da zatrudni, a njen muž ne bude u mogućnosti unajmiti dojilju i zbog toga život djeteta postane ugrožen.⁹⁰

Abortus poslije udahnuća duše

Po mišljenju većine islamskih pravnika, duša se u tijelo fetusa udahnuje poslije četiri mjeseca trudnoće. Nakon tog perioda trudnoće, fetus postaje pravim ljudskim bićem koje uživa sve privilegije

⁸⁹ Zekerija el-Ensari, *Esna metalib*, 1/571.

⁹⁰ Hašijetu Ibn Abidin, 2/390.

je kao i svaki normalan čovjek. Od tih privilegija su: nepovredivosti života, ličnog integriteta i uživanje pravne sposobnosti.

A postojanje razlika između krvarine koja se plaća za uništeno fetus i ubistva čovjeka je samo zbog toga što zločin protiv fetusa nije direktno izvršen na njega, nego na njegovu majku, dok je nad ubijenim čovjekom direktno izvršen.

Zbog postojanja izvjesne doze sumnje oko uzroka smrti fetusa, tj. to što se tačno ne zna da li je njegovu smrt uzrokovalo nešto drugo ili samo agresija na njegovu majku, nastala je razlika u iznosu te dvije krvarine.⁹¹

Spomenutu konstataciju potvrđuje činjenica da, kada se dijete rodi živo pa potom umre od posljedica agresije na njegovu majku, i to se utvrdi sa jasnim i nedvosmislenim dokazima, za njega je u tom slučaju obavezno platiti cijelu krvarinu kao i za svakog odraslog čovjeka.⁹²

Da bi se precizno odgovorilo na pitanje - kakav pravni status abortus ima u ovoj fazi trudnoće - nužno je napraviti razliku između dvije situacije:

- kada trudnoća još ne dostigne svoju potpunu kulminaciju, a trudnica bude zdrava i sasvim normalne trudnoće;
- kada trudnoća dostigne svoju potpunu kulminaciju i zakomplicira se, pa porod ne krene prirodnim tokom.

Prva situacija

Nemoguće je u njoj čak i zamisliti bilo kakav slučaj koji bi mogao uzeti status nužde, pa da se abortus radi njega dozvoli. Zbog toga što u tom periodu fetus posjeduje ljudski život u pravom smislu, koji je, po Šerijatu, isto vrijedan kao i majčin, ili bilo kog drugog čovjeka.

⁹¹ *Esna metalib*, 1/571.

⁹² *Mugni-l-muhtadž*, 4/104, *El-Mugni*, 8/400, *Hašijetu-d-Desuki*, 4/267, *Hašijetu Ibn Abidin*, 5/389.

Ali, ovdje se nameće slijedeće pitanje: Da li islam u slučaju kontradiktornosti održivosti dva života preferira jedan ljudski život nad drugim i na osnovu toga dozvoljava uništenje nečijeg života, tj. abortus?

Zabrana abortusa

Prvi razlog:

Islamski učenjaci su saglasni da životi svih ljudi imaju istu vrijednost i svetost, osim onih čija je vrijednost potpuno devalvirana zbog činjenja određenih šerijatskih delikata koji se sankcioniraju smrtnom kaznom.

Prema tome, ne može se smatrati nuždom zaštita i očuvanje nečijeg života na uštrb tuđeg života. Kada se neko nađe u nuždi ili kada bude prisiljen da ubije drugog čovjeka radi spašavanja sebe, po islamu za njega ne važi propis nužde, niti mu je dozvoljeno počinuti spomenuto djelo. Ako ga, pak, počini, bit će sankcioniran odgovarajućom kaznom.

Isti slučaj je i kada život trudnice dođe u kontradiktornost sa životom njenog fetusa. Abortus u ovom periodu trudnoće se ne može dozvoliti samo zbog nekih opasnosti koje prijete životu trudnice, jer njen život nije vredniji od života fetusa kojeg nosi u svojoj utrobi. I bilo koje pretpostavke i mišljenja ljekara o nužnosti spašavanja njenog života na uštrb života njenog djeteta, ne mogu se smatrati, po Šerijatu, nuždom radi koje bi bilo dozvoljeno izvršiti abortus.⁹³

Drugi razlog:

Jedan od spomenuta tri elementa “šerijatske nužde“ nije prisutan kod ove situacije, tj. uzroci koji uvjetuju primjenu propisa nužde treba da budu istinski prisutni, a ne da se njihovo dešavanje pretpostavlja. Tog elementa ovdje nema.

⁹³ Buti, *Tahdidu-n-nesli vikajeten ve iladžen*, str. 96.

Već smo rekli da trudnoća u ovoj fazi još nije doživjela svoju potpunu kulminaciju, te da je trudnoća sasvim prirodna, da je trudnica potpuno zdrava i da ne postoji nijedan razlog koji bi zahtijevao njeno prekidanje putem abortusa.

Ovdje je problem samo u tome što postoji bojazan i strah ljekara da trudnicu zbog trudnoće ne zadesi velika mršavost i iznemoglost ili neke druge deformacije srca i ostalih vitalnih organa, pa da zbog toga ne može podnijeti porodiljske bolove. Na osnovu tih ljekarskih predviđanja, donosi se zaključak da porod neće proći normalno i da postoji opasnost po zdravlje porodilje.

Znači, "pretpostavka nužde" se ovdje zasniva samo na ljekarskim nagovještajima i nagađanjima budućnosti, utemeljenim na ljekarskim iskustvima, a ne na opasnostima koje su se već desile i koje postoje.

Ljekar, ma koliko bio stručan i moralan i ma koliko mu se činilo da će život trudnice u budućnosti biti ugrožen, ipak, ne može otkriti vrijeme smrti i odrediti kraj života. To su samo pretpostavke koje se ne mogu prihvatiti kao konačne činjenice da bi se, na osnovu njih, dozvolio abortus.

Iz izloženog se zaključuje da islam ne dozvoljava da se radi dva spomenuta razloga, koji se temelje na pretpostavkama, uništi jedan život, čija prisutnost je ustanovljena apsolutno kategoričnim dokazima.

Druga situacija

Druga situacija je: kada trudnicu zadese iznenadni bolovi i komplikacije, ili bolest, ili kada trudnoća doživi svoju kulminaciju, pa se porod zakomplicira i nastane takvo stanje da stručan i povjerljiv ljekar ustanovi da je u svakom slučaju moguće spasiti samo jedan život: majčin ili djetetov.

Ova situacija, bez sumnje, razlikuje se od prethodne, jer su njene posljedice već prisutne i vidljive, a ne pretpostavljaju se i ne očekuju kao u prvoj situaciji.

U ovoj situaciji, ljekar je obavezan, po prirodi svoga posla, spasiti ono što se može spasiti. Takav postupak u islamu ima status kolektivnog vadžiba (*fardu-l-kifaje*) koji se može transformirati, u određenim prilikama, u individualni. Ako se desi da u jednom mjestu, ili bolnici, postoji samo jedan ljekar koji spomenuti slučaj može odraditi, i spasiti ono što se može spasiti, tom ljekaru to postaje individualna vjerska obaveza (*fardu-l-ajn*).

Ako se ova situacija podrobnije promotri, zapaziti će se da ona ne potpada pod instituciju nužde, nego pod pravilo kontradiktornosti i preferiranja interesa.⁹⁴

U ovom slučaju došlo je do kontradiktornosti između dva interesa, koji su na istom stepenu i iste važnosti, a u isto vrijeme se ne mogu i ne smiju ni zanemariti.

U ovakvoj situaciji, ljekar je dužan spasiti što se može spasiti, tj. majku ili njeno dijete, zbog toga što je nemoguće spasiti oba života - u opstanku: život jednog od njih je smrt drugog.

Prema tome, ovdje se radi o situaciji koju metodolozi islamskog prava nazivaju situacijom kada se pravni adresat nađe između vadžiba i harama, koji su na istom stepenu i važnosti, a koje, u isto vrijeme, zajedno nije moguće uraditi i apstinirati, jer ako bi se uradio vadžib - počinio bi se haram, a ako bi se apstinirao haram - zanemario bi se vadžib.

Šerijatsko rješenje

U ovakvoj situaciji dužnost je preferirati jednu od mogućnosti. U slučaju da se ne nađe dovoljno argumenata za preferiranje, odabrace se jedna od ponuđenih mogućnosti.

⁹⁴ Ibid, str. 99.

O tome imam Gazali veli: “Kada obliĝatnost i zabrana dođu u kontradiktornost, to će imati za posljedice apsolutnu izbornost. Npr., kada staratelj novorođenčeta imadne mlijeka koje je dovoljno samo za jedno novorođenče i, ako ga podijeli na dvoje novorođenčadi, ili im ga uskrati, umrijet će obadvoje. Ili, ako ga dadne jednom, umrijet će drugo. U ovakvom slučaju, hranjenje jednog od njih je obliĝatna dužnost (*vadžib*), jer od toga zavisi njegov život.

U isto vrijeme, takav postupak je i haram, jer se putem njega uništava život drugog novorođenčeta. Zbog toga smo rekli da staratelj ima pravo u takvoj situaciji izbora nahraniti koje hoće i zanemariti koje hoće i ostaviti ga da umre, jer je nemoguće drugačije postupiti.”⁹⁵

El-'Izz b. Abdusselam je rekao: “Kada se, po važnosti, izjednače interesi i bude ih nemoguće pomiriti, u tom slučaju imamo pravo izbora, tj. preferirati jedan od njih a zanemariti drugi, zbog kontradiktornosti među dva identična, po važnosti, interesa. Za to postoje mnogi primjeri.

Prvi je, kada vidimo agresora da je napao dva muslimana čiji su životi isto vrijedni, a u isto vrijeme smo nemoćni da ih zaštitimo. Tada ćemo od njih dvojice odabrati jednog i zaštititi ga.

Drugi je, kada vidimo nekog da moralno napada dvije žene, a u isto vrijeme smo nemoćni da ih obje zaštitimo. U tom slučaju ćemo odabrati od njih koju ćemo zaštititi.”⁹⁶

Isti je slučaj i sa ljekarom u pomenutom primjeru. On se ovdje našao između dvije mogućnosti: da spasi trudnicu, a da zanemari novorođenče, ili da spasi novorođenče, a da zanemari majku. Svaka od njih je sama po sebi *vadžib*, jer spašavanje njihovih života je *vadžib*, ali, u isto vrijeme je i haram, jer je u spašavanju jednog od njih smrt drugog.

⁹⁵ *El-Mustesfa*, 2/381.

⁹⁶ *Kavā'idu-l-ahkami fi mesa'ili-l-enami*, 1/57, 76.

Međutim, treba istaknuti da ljekar selekciju ovdje ne treba vršiti proizvoljno, nego na osnovu ispitivanja i uvažavanja činjenica.

U ovom slučaju, spašavanje života trudnice je, bez sumnje, preče od spašavanja života novorođenčeta koje će odmah, po rođenju, ostati bez majke, i zbog toga će mu život odmah, u startu, biti ugrožen.

Abortiranje vanbračne djece

Pravni status abortusa djece koja su nastala iz bluda razlikuje se od statusa abortusa u legalnom braku.

U dostupnoj pravnoj literaturi nisam našao jasno definiran pravni status abortusa trudnoće nastale od bluda, osim što je šafijski pravnik Remli u svome djelu *Nihajetu-l-muhtadž* napravio razliku između trudnoće od bluda i trudnoće od legalnog braka. Ali nije pojasnio pravni status prekida trudnoće nastale od legalnog i nelegalnog spolnog odnosa.

Ostali pravници su općenito govorili o pravnom statusu abortusa, ne osvrćući se na vrste trudnoće, njene uzroke i razliku između načina njihova nastanka. Iz toga se razumije da oni u svojim studijama aludiraju na prekid trudnoće nastale iz legalnog, ali ne i nelegalnog braka.

Bez obzira na to, mi posjedujemo nekoliko dokaza koji nedvosmisleno zabranjuju abortus trudnoće nastale od bluda, bez obzira u kojem stadiju ona bila i da li se u fetus duša udahnula ili nije.

Ti dokazi su:

1. Uzvišeni je rekao: “...i nijedan grešnik tuđe grijehe neće nositi.“ *El-Isrā*, 15. Ajet jasno ukazuje da niko ničije grijehe neće nositi ako u njima nije imao nikakva udjela i ako ih nije uzrokovao.

Većina bludnica pribjegavaju abortusu da bi se oslobodile posljedica svog grješnog čina, i na taj način sakrile svoj zločin i zaštitile se od sramote, uništavajući tako bezgrješno i nevino dijete. Islam kategorički zabranjuje da se žrtvuje nevin život zbog grijeha kojeg

je neko počinio i u kojem nosilac nevinog života nije imao nikakvog udjela;

2. slučaj sa Gamidijom kojeg bilježi imam Muslim od Burejde, r.a. U toj predaji stoji: *“Gamidija je došla Allahovom Poslaniku, a.s., i rekla: ‘Allahov Poslaniče, počinila sam blud pa me očisti.’ Međutim, Poslanik, a.s., ju je vratio. Sutradan je ponovo došla i rekla: ‘Allahov Poslaniče, zašto me vraćaš?! Možda me želiš vratiti kao što si vratio i Ma’iza. Tako mi Allaha, ja sam u drugom stanju.’ Poslanik, a.s., je rekao: ‘Ako insistiraš na tome, onda se vrati i sačekaj dok se ne porodiš.’ Kada se porodila donijela je dijete u pelenama i rekla: ‘Evo, porodila sam se.’ Poslanik, a.s., je rekao: ‘Idi i doji ga sve dok ne mogne jesti običnu hranu.’ Kada je odbila dijete, donijela ga je, a u ruci je držalo komad hljeba. Rekla je: ‘Allahov Poslaniče, odbila sam ga i počelo je jesti hranu.’ Poslanik, a.s., je dao dijete jednom muslimanu, a potom je naredio da joj se iskopa rupa do prsa i naredio ljudima da je kamenuju.*

Halid b. Velid joj je prišao i udario je kamenom u glavu. Njena krv ga je poprskala po licu pa ju je psovao. Poslanik, a.s., je to čuo i rekao: ‘Polahko Halide! Tako mi Onoga u čijoj ruci je moj život, pokajala se toliko da, kada bi se toliko pokajao onaj koji bespravno uzima porez - bilo bi mu oprosteno.’”

Citirani hadis jasno ukazuje da se trudnoća nastala na bludni način mora ostaviti i sačuvati. Takvu trudnoću je zabranjeno abortirati, bez obzira da li to bilo prije ili poslije četrdeset dana, jer da starost trudnoće nastale na spomenuti način ima nekog značaja, Poslanik, a.s., bi Gamidiju, prije nego što joj je naredio da se vrati, upitao o starosti njene trudnoće;

3. dozvola abortusa za vrijeme prvih četrdeset dana trudnoće u legalnom braku je olakšica, a općeprihvaćeno pravilo kod metodologa islamskog prava je da olakšice ne važe i ne odnose se na one koji grijehe čine.⁹⁷

⁹⁷ Međutim, hanefijski pravници se ne slažu po tom pitanju sa većinom pravnikā i smatraju da je institucija olakšica općenita i odnosi se na sve pravne adresate i zbog toga grijeh, po njima, ne može biti zapreka da olakšicu ne iskoristi i grješnik.

Međutim, treba napraviti razliku između olakšice kojoj se naknadno priključi grijeh i one koja je, u osnovi, utemeljena na grijehu.

Primjer za prvu vrstu je kada neko krene, npr., na, po Šerijatu dozvoljeno, putovanje radi trgovine, studiranja, posla, itd., pa nakon toga učini neki grijeh, napije se, počini blud i slično. Spomenuti grijesi mu neće biti zapreka da koristi olakšice putovanja; skraćivanja namaza, mršenja ramazana, itd., jer oni nisu bili osnova i uzrok njegova putovanja, već su se usput desili.

Ili, kada žena ostane u drugom stanju od svog muža, pa nakon toga počini blud za vrijeme te trudnoće – u ovom slučaju blud nije uzrok trudnoće i zbog toga je ženi dozvoljeno počiniti abortus, pod uvjetima koji su naprijed spomenuti.

Primjer za drugu vrstu je kada neko odmah u startu krene na putovanje radi nekog grijeha, poput zabranjene trgovine, da nekoga ubije ili počini blud.

Takva vrsta putovanja ne dozvoljava putniku da koristi putničke olakšice.

Isti je slučaj i sa predmetnim pitanjem kada žena počini blud i ostane u drugom stanju i nakon toga želi da iskoristi olakšicu, tj. učini abortus. Ona, po Šerijatu, nema pravo na takvu olakšicu,⁹⁸

4. generalno pravno pravilo je da se postupci islamskog vladara moraju donositi i zasnivati na općem interesu za podanike.

Od osnovnih uvjeta koji se moraju ispuniti da bi se prekinula i abortirala trudnoća je i obostrana saglasnost supružnika. Dijete rođeno iz nelegalnog bračnog odnosa, po islamu, se pripisuje majci a ne ocu. Prema tome, ono *de jure* nema legalnog oca i brigu o njemu preuzimaju nadležni organi, tj. njegov staratelj. Osnovna zadaća njegovog staratelja je da vodi brigu o njegovim interesima. Interesi djeteta nalažu njegovu staratelju da ne dozvoli abortus.

Međutim, da dijete ima legalnog oca otac bi imao pravo dozvoliti abortus, jer je njegovo pravo jače od prava nadležnog organa

⁹⁸ Karafi, *El-Furuk*, 2/33.

koji ima samo generalno starateljstvo nad njim;

5. dozvola prekida trudnoće nastale iz bluda bila bi potpuno kontradiktorna sa principom pravničke prevencije. Najviše što sprečava ženu od bluda je trudnoća i sve što je prati. Vanbračna trudnoća, u stvari, otkriva sve ono što se tajilo i skrivalo, i ona je ta koja nanosi ženi doživotnu ljagu i sramotu. Prema tome, ako ženu od bluda neće odvratiti bojazan od Allaha, onda će je odvratiti spomenute posljedice.

Znači, ako bi se putem abortusa dozvolio prekid bludne trudnoće, time bi se indirektno uklonila prepreka koja sprečava žene od činjenja bluda, i na taj način bi se širom otvorila vrata nemoralu i bludu. Takav propis bi bio i suprotan osnovnim islamskim intencijama i pravnim pravilima, poput: "Od čega zavisi vadžib i ono je vadžib", ili: "Sredstva imaju status ciljeva", itd.⁹⁹

Prekid bludne trudnoće u nuždi

Svi propisi abortusa, o kojima smo do sada govorili, odnose se na obične situacije i prilike u kojima se abortus izvršava po ličnoj želji ili volji bludnice. Međutim, ako bludnica dođe u situaciju nužde, gdje od prekida trudnoće ovisi njen život, u tom slučaju se mogu zamisliti dvije situacije:

1. da se blud, koji je počinila, dokazao pred nadležnim organima, a bludnica je prije njega bila udavana i dobrovoljno ga počinila.

U ovom slučaju, nužda koja priziva abortus ne igra nikakvu ulogu, jer se takva žena, po Šerijatu, ubija, pa prema tome, njen život nema nikakve vrijednosti u odnosu na život ploda kog nosi, a stadij trudnoće, u kome se nalazi, ne bi igrao nikakvu ulogu;

2. da se pred nadležnim organima ne dokaže da je počinila blud.

U tom slučaju, bludnica ima pravo uvažiti sve propise koji se odnose na trudnicu u legalnom braku, kao i propise nužde.

⁹⁹ Pogledaj opširnije: Buti, citirano djelo, str.136.-139.

Bludnici čiji blud nije dokazan pred sudom, a počinila ga je, dužnost joj je da to prekrije i da se ne izlaže kazni. Dovoljno joj je da se iskreno pokaje i zatraži oprost od Allaha. Ako bi za vrijeme trudnoće došla u situaciju nužde, tj. da joj život bude ovisio od prekida trudnoće, po Šerijatu ima pravo na abortus jer je njen život nepovrediv i zaštićen isto kao i život trudnica u legalnom braku.¹⁰⁰

Tretman abortusa silovanih žena

Isti tretman imaju i žene koje su prisiljene na blud i iz takvog odnosa ostale u drugom stanju. Generalno, islam ni takvim ženama ne dozvoljava abortus. Međutim, u nuždi kada im život bude ugrožen i počne ovisiti od prekida trudnoće, dozvoljeno im je učiniti abortus da bi zaštitile svoje živote.

Šerijatske sankcije za počinjen abortus

Pod abortusom koji se sankcionira po islamu mislimo na svaki postupak ili djelo koje je imalo za cilj prekinuti trudnoću i odvojiti fetus od majke prije prirodnog poroda, svejedno bilo to od strane same trudnice ili nekog drugog, ili se to desilo nekim udarcem, od straha, konzumiranjem nekih medikamenata, hirurškim zahvatom ili bilo kojim drugim sredstvom. Na slijedećim stranicama osvrnut ćemo se na sankcije koje je islam propisao za uzrokovanje i činjenje abortusa.

Narušavanje prava putem abortusa

Samim abortusom mogu biti narušena slijedeća prava: pravo fetusa, pravo društva i pravo jednog ili oba roditelja, a može da ne bude narušeno ni jedno od spomenutih prava.

Abortus putem kojeg se narušava jedno ili sva od spomenutih prava smatra se zabranjenim, dok onaj putem kojega se ne naruši nijedno od tih prava, je dozvoljen. Dozvoljeni abortus je onaj

¹⁰⁰ Buṭi, citirano djelo, str. 142.

koji se uradi u prvim danima trudnoće nastale legalnim putem, pod uvjetom da se učini uz obostrani pristanak supružnika i da ne bude štetan po trudnicu.

U svim ostalim vrstama abortusa narušava se jedno ili sva spomenuta prava.

Pravni status abortusa, pravo zajednice i roditelja

Abortus kojim se narušava pravo zajednice je abortus putem kojeg se prekida trudnoća nastala bludom, kao i onaj koji se počini prije četrdeset dana, tj. prije nego što se oplodena ćelija počne oblikovati i koga nije uvjetovala nužda.

Ova vrsta abortusa je zabranjena i pored toga što se fetus još nije počeo oblikovati. Njime se nanosi šteta društvu, jer se putem nje ga potiče i stimulira širenje nemoralna u društvu i zajednici.

Abortus kojim se narušava pravo jednog od roditelja je kada trudnica u prvim danima trudnoće odluči učiniti abortus bez saglasnosti svog muža ili obratno, tj. kada je muž u prvim danima trudnoće prisili na abortus.

I ova vrsta abortusa je, također, zabranjena, jer se njime narušava, u prvom slučaju - pravo muža, a u drugom - žene.

Sankcije kojima se sankcionira počinitelj abortusa kojim se narušava pravo zajednice i roditelja

Islam za počiniocima ove vrste abortusa nije propisao fiksnu kaznu (*hadd*), ali je dozvolio nadležnim organima da za njegove počiniocima odrede i propišu odgovarajuću kaznu, tj. *t'azir*. Počinioci ove vrste abortusa mogu se sankcionirati zatvorom ili drugim odgovarajućim kaznama, pod uvjetom da te kazne ne dostignu minimalnu šerijatsku fiksnu kaznu (*hadd*).

Treba još istaći da nema nikakvih šerijatskih zapreka da se takva kazna i oficijelno ozakoni i konstantno primjenjuje nad onima koji počine spomenuti zločin.

Pravni status abortusa i fetusa

Pod pravom fetusa misli se na očuvanje njegova života. Vršenje abortusa prije četrdeset dana trudnoće se ne smatra agresijom na fetus. Abortus u tom periodu može biti pokuđen, ali je dozvoljen, ako se pritom ne naruši pravo zajednice ili jednog od njegovih roditelja. A može biti i haram (zabranjen) ako se putem njega naruši pravo zajednice ili jednog roditelja.

I u ovom slučaju, nadležne vlasti počinioce ovakvog zločina su dužne sankcionirati *t'azirom*.

Međutim, ako se abortus uradi poslije četrdeset dana trudnoće, u tom slučaju se narušava pravo fetusa. One koje počine abortus u ovom periodu, islam sankcionira sa jednom od dvije sankcije: plaćanjem *gurre* (krvarine), koja iznosi pet deva, ili plaćanjem cijele krvarine.

Gurre

Pod *gurrom* se misli na određeni postotak od cijele krvarine koji, po mišljenju većine islamskih pravnika, iznosi dvadeseti njen dio, tj. pet deva.

Kada se plaća gurre?

Gurre se mora platiti kada se izvrši agresija na fetus i ispune slijedeći uvjeti:

1. da se utvrdi postupak (djelo) koji ima status zločina i koji obično uzrokuje abortus.

Ne uvjetuje se da to bude neko posebno djelo, poput određenih riječi, djela, udaraca, nego je mjerodavno sve što može uzrokovati abortus. Također, ne uvjetuje se ni postojanje namjere da se učini ili uzrokuje abortus.¹⁰¹

¹⁰¹ Abdu-l-Kadir 'Avde, 2/293, Buti, citirano djelo, str. 180.

Dokaz koji potvrđuje spomenutu konstataciju da nema razlika između materijalnih i nematerijalnih postupaka, je predaja koju bilježi Bejheki u kojoj stoji da je Omer, r.a., jednom prilikom pozvao na razgovor neku ženu sumnjiva morala.

Kada je saznala za to rekla je: “Teško meni, zašto li me Omer zove?!” Kada je krenula da se odazove na poziv, putem ju je uhvatio neki strah. Dobila je porođajne bolove i pobacila. Samo je uzviknula dva puta, a potom umrla. Omer je, kada je saznao za to o njenom statusu, konsultirao ashabe. Neki su mu rekli da zbog toga on ne snosi nikakve odgovornosti, jer je njegova dužnost i obaveza da se brine o moralu svojih podanika.

Alija na to ništa nije rekao. Omer mu je prišao i upitao ga: “Šta ti veliš, oče Hasanov?” “Ako su ostali donijeli svoj stav na osnovu mišljenja, pogriješili su, a ako su to rekli da bi ti ugodili, onda te nisu posavjetovali. Smatram da si dužan platiti krvarinu, jer si je ti uplašio i zbog tebe je pobacila”, odgovorio je.

Omer na to reče: “Zaklinjem te da ne ideš dok *gurru* ne podijelimo među tvojim narodom.”

Svejedno je, također, ko i na koji način je uzrokovao abortus, tj. da li ga je uzrokovala sama trudnica ili neko drugi, te da li je to bilo dobrovoljno ili pod prisilom.

Npr., ako bi trudnica bez nužde popila neki lijek ili postila ramazan, znajući da će joj post štetiti trudnoći, pa je zbog toga pobacila, smatrala bi se odgovornom za abortus i morala bi platiti *gurru*,¹⁰²

2. da abortus bude posljedica udarca, riječi ili djela za koga se pretpostavlja da ga je uzrokovao. To se može ustanoviti na jedan od dva načina: da se pobačaj desi neposredno iza spomenutih uzroka ili da trudnica zbog njih osjeća kontinuirane bolove sve dok ne pobaci;

3. da se pobačeno dijete rodi mrtvo. Ako bi se rodilo živo, pa nakon poroda poživi neko određeno vrijeme u zdravom stanju i

¹⁰² *Mugni-l-muhtadž*, 4/103, El-Mugni, 8/405.

umre, u tom slučaju uzročnik abortusa neće biti dužan platiti *gurru*, zbog postojanja osnovane sumnja da smrt djeteta nije nastala od udarca ili nekog drugog razloga koji ga je uzrokovao. Ovo je stav većine islamskih pravnika.¹⁰³

Svejedno je, također, da li se dijete spasilo a majka umrla zbog agresije ili obratno. Najbitnije u svemu tome je da se pobačaj desi neposredno nakon uzroka koji je doveo do njega.¹⁰⁴

Međutim, hanefijski pravници smatraju da agresija koja se izvrši na majku i prouzrokuje njenu smrt, a njeno dijete se iz nje izvadi mrtvo, obavezuje agresora da plati samo krvarinu za majku.

U *Reddu-l-muhtar* stoji: "Ako majke podlegne i pobaci dijete mrtvo, platit će se samo krvarina (*dijje*) za majku."¹⁰⁵

Većina islamskih učenjaka smatra da je *gurru* obavezno platiti za uzrokovanje abortusa pod spomenutim uvjetima, svejedno u kojoj fazi trudnoće se desio abortus; prije ili poslije šest mjeseci.

Hanbelijski pravnici uvjetuju obavezno plaćanje *gurru* samo ako se pobačaj desi do šest mjeseci trudnoće, a ako se desi poslije tog perioda, onda je obavezno platiti cijelu krvarinu;¹⁰⁶

4. da se pobačaj desi kao posljedica udarca koji se zada u periodu trudnoće od kada oplođena ćelija pređe fazu komada mesa (*mudge*) i počne se oblikovati. A to trebaju dokazati i ustanoviti dva povjerljiva i stručna ljekara.

Prema tome, ako bi neko uzrokovao pobačaj prije spomenutog perioda, ne bi bio obavezan platiti *gurru*. Ovo je stav većine islamskih pravnika.

Međutim, imam Malik, r.a., smatra da uzročnik pobačaja mora platiti *gurru*, bez obzira u kojoj fazi trudnoće se ona desila.

¹⁰³ *El-Bedai'u*, 7/325, *Bidajetu-l-mudžtehid*, 2/408, *Mugni-l-muhtadž*, 4/103, *El-Mugni*, 8/389.

¹⁰⁴ *El-Muballa 'alale-l-minbadž*, 4/160.

¹⁰⁵ Ibn Abdin, 5/360.

¹⁰⁶ Ibn Kudame, *El-Mugni*, 8/401.

Ibn Rušd veli: “Malik je rekao da pobačaj, ma kada se desio: u periodu kad oplodjena ćelija postane komadom mesa (*mudga*), ili zakvačkom (*‘alek*) ili..., i svejedno je da li su se na njoj ukazale kon-ture ljudskog tijela ili ne, dužnost je platiti *gurru*.”¹⁰⁷

Koje dužan platiti gurru?

Hanefijski i šafijski pravnici smatraju da *gurru* plaća pleme onoga ko je uzrokovao pobačaj a ne on, jer se abortus smatra nena-mjernim ili ubistvom bez prodomišljaja i to zbog dva razloga:

a) što se kategorički ne može utvrditi da je smrt fetusa u abor-tusu direktno uzrokovana agresijom na majku, jer je moguće da je nastupila i zbog nekog drugog razloga;

b) što ne postoji, u procesu abortusa, direktna agresija na fe-tus, nego na majku, bez obzira o kakvom se sredstvu radilo.

Po ovom mišljenju, ma ko bio agresor na fetus, trudnica ili neko drugi, *gurru* je obavezno platiti pleme uzročnika pobačaja, a ne uzročnik.

Hanbelijski pravnici smatraju da, ako fetus umre zajedno sa svojom majkom zbog nenamjerne agresije koja je pri abortusu izvr-šena na majku, u tom slučaj *gurru* treba platiti pleme onog ko je uzrokovao pobačaj.

Međutim, ako se na majku izvrši namjerna agresija, ili se uni-šti samo fetus, u tom slučaju pleme agresora nije dužno platiti *gur-ru*, nego sam agresor.¹⁰⁸

Malikijski pravnici smatraju da *gurru*, u svakom slučaju, treba platiti samo agresor, isto kao i kod namjernog ubistva.¹⁰⁹

¹⁰⁷ *Bidajetu-l-mudžtehid*, 2/408, *El-Mudevvene*, 6/399.

¹⁰⁸ *El-Mugni*, 8/396.

¹⁰⁹ *Bidajetu-l-mudžtehid*, 2/408. Ibn Džuzzi, *El-Kavaninu-l-fikhijetu*, str. 262.

Kome se plaća gurre?

Većina islamskih pravnika smatra da je fetus potpuno samostalno ljudsko biće koje uživa sva ljudska prava kao i svi ostali ljudi i pored toga što njegov život u potpunosti ovisi od njegove majke, jer živi u njoj.

Ako fetus u islamu ima takav tretman, onda se postavlja pitanje kome se plaća *gurre* za njegovo uništenje?

Gurra pripada onome kome pripada i krvarina. Pošto krvarina pravno pripada ubijenom i dijeli se među njegovim nasljednicima, analogno tome i *gurra* će pripasti fetusu i podijelit će se među njegovim nasljednicima. To je stav pravnika četiri mezheba.¹¹⁰

Lejs i Rebi'a smatraju da se *gurre* plaća majci fetusa, jer oni tvrde da je fetus samo dio svoje majke, a ne samostalno ljudsko biće.¹¹¹

U slučaju da uzročnik abortusa bude jedan od fetusovih nasljednika, dio *gurre* koji mu pripada neće mu se dodijeliti zbog toga što se smatra njegovim ubicom.

A ako bi pobačaj uzrokovala sama trudnica, ona bi u tom slučaju bila dužna platiti *gurru* nasljednicima fetusa i smatrala bi se ubicom te zbog toga joj ne bi pripao udio od *gurre*.

Kada se za abortus mora platiti cijela krvarina?

Rečeno je da većina islamskih pravnika smatra da je fetus samostalno ljudsko biće kojem pripadaju sva ljudska prava kao i svim ostalim ljudima. Smatra se da fetus dobiva takav tretman odmah nakon četrdeset dana začeca pa sve do četiri mjeseca trudnoće.

¹¹⁰ *Bedai'i-s-sanai'*, 7/326, *Bidajetu-l-mudžtehid*, 2/408, *El-Muhalla 'ale-l-minhadž*, 4/161, *El-Mugni*, 8/295.

¹¹¹ *El-Mugni*, 8/395, *Bidajetu-l-mudžtehid*, 2/408, *El-Kavani-l-fikhijetu*, str. 267, *Mugni-l-Muhtadže*, 4/103.

Kada trudnoća pređe četiri mjeseca, fetus postaje ljudskim bićem u pravom smislu i onaj ko bi na njega izvršio agresiju morao bi platiti cijeli iznos krvarine, a ne samo njen dvadeseti dio.

Postoje dva glavna razloga zbog čega se za uništenje fetusa pribjegli plaćanju određenog postotka krvarine, a ne njenog cijelog iznosa. Ti razlozi su:

1. zbog postojanja mogućnosti, bez obzira kakvog intenziteta ona bila, da je njegovu smrt uzrokovalo i nešto drugo, a ne samo izvršilac agresije;

2. zbog posrednosti zločina u odnosu na fetus i njegove neposrednost u odnosu na majku, jer fetus ispašta samo njegove posljedice.

Međutim, ako se dijete pobaci zbog neke agresije i rodi se živo, a zatim umre od posljedica te agresije, te to potvrde i dokažu dva povjerljiva i stručna lica, u tom slučaju se zanemaruju sve spomenute mogućnosti i olakšavajuće okolnosti zbog kojih se smanjio iznos krvarine na određen procenat *gurrū* i plaća se cijeli njen iznos, tj. sto, a ne pet deva.

Islamski pravници o ovom slučaju imaju jedinstven stav i smatraju da se mora platiti cijela krvarina. Ibn Kudame o tome navodi čak i konsenzus islamskih učenjaka.¹¹²

¹¹² *El-Mugni*, 8/395.

Muslimanke i neplodnost

Liječenje ženske sterilnosti

U ovom poglavlju ćemo se ukratko osvrnuti na stav islama o liječenju ženske neplodnosti. Danas su mnoge muslimanske porodice pogođene tim iskušenjem pa će odgovor na njega, sa islamskog stanovišta, itekako pomoći onima kojima je stalo do svoje vjere i koji nastoje, kako to od njih islam i traži, da prije nego što se odluče na neki korak konsultiraju svoju vjeru.

Takvo ponašanje je bez sumnje dokaz imana, jer Allah, dž.š., to jasno potvrđuje u slijedećem ajetu: *“I tako mi Gospodara tvoga, oni neće biti vjernici dok za sudiju u sporovima međusobnim tebe ne prihvate i da onda zbog presude tvoje u dušama svojim nimalo tegobe ne osjete i dok se sasvim ne pokore.”* En-Nisā, 65.

Poslanik, a.s., o tome također veli: *“Niko od vas neće upotpuniti iman dok mu njegove želje i prohtjevi ne budu u skladu sa onim sa čime sam došao.”*

Ovdje ćemo se fokusirati na liječenje ženske neplodnosti putem različitih medicinskih lijekova, te vještačkom unutrašnjom i vanjskom oplodnjom.

Liječenja ženske neplodnosti

Pored mnogobrojnih uzroka ženske neplodnosti, postoje i uzroci koji se mogu otkloniti putem nekih posebnih lijekova. Ako

je to činjenica, a jest, onda se postavlja pitanje: Da li islam dozvoljava liječenje ženske neplodnosti ili to smatra sudbinom u koju nije dozvoljeno dirati?!

Islam na neplodnost gleda kao i na sve ostale bolesti. On podstiče i traži od svojih sljedbenika da se liječe od neplodnost i traži lijeka kao i za sve ostale bolesti od kojih obolijevaju. Jedan od glavnih ciljeva islama je da zaštititi i očuva ljudski život i da osigura reprodukciju ljudskog roda, kako ne bi nestao, pa da nema na Zemlji ko Allaha obožavati.

Osnovna filozofija, na kojoj počiva cijelo islamsko pravo, je da se propisima i normama islama pribavi i osigura ljudima dobrobit i korist, a otklone i udalje štete i neugodnosti.

Prema tome, nema nikakve šerijatske zapreke koja bi zabranjivala muslimanki liječenje od ženske neplodnosti.

Tu konstataciju potvrđuju i tradicionalni dokazi koji općenito podstiču na liječenje, od kojih su:

- Uzvišeni je rekao: *“Isami sebe u propast ne dovodite.” El-Bekare, 195.*

Ajet eksplicito zabranjuje bilo kome da sebe na bilo koji način dovodi u propast.

Zanemarivanje liječenja ženske neplodnosti vodi nestanku ljudskog roda, čije se očuvanje i zaštita smatra osnovnom intencijom radi koje je i objavljen Šerijat, jer bez ljudskog roda život na ovoj planeti bi bio besmislen.

Prema tome, ako je u liječenju ženske neplodnosti opstanak ili očuvanje ove osnovne intencije, onda je liječenje ženske neplodnosti obligatna dužnost (*vadžib*) sukladno općeprihvaćenim pravilima da sve što vodi *vadžibu* je *vadžib*, kao i to da sredstva dobivaju status ciljeva kojima vode.

- Prenosi se od Usame ibn Šerika da je rekao: *“Došao sam Poslaniku, a.s., i zatekao ashabe da sjede oko njega tako skrušeno kao da su im na glavama ptice. Nazvao sam selam i sjeo. Nakon toga su došli*

*neki beduini i upitali: 'Allahov Poslaniče, da li nam je dozvoljeno da se liječimo?' Poslanik, a.s., je odgovorio: 'Liječite se, jer Allah nije stvorio bolest, a da joj nije odredio i lijek, osim starosti.'*¹¹³

U hadisu je naredba o dozvoli liječenja došla u općoj formi, čime se aludira na opću dozvolu liječenja od svih bolesti, a ne samo od nekih.

Pri liječenju neplodnosti, kao i pri liječenju od ostalih bolesti, žena treba imati na umu sljedeće:

a) da se liječenje odvija u granicama bontona i ponašanja koje je islam odredio i postavio;

b) da se liječenje po mogućnosti odvija pod kontrolom liječnice muslimanke koja je specijalista za ženske bolesti, ili pod nadzorom nekog drugog ako nema ženskog ljekara.

Pri tom treba uvažavati i slijediti upute koje su islamski učenjaci postavili po tom pitanju. Liječenje ženske neplodnosti je veoma precizno i opasno i zbog toga zahtijeva veliko znanje i stručnost pri samom određivanju vrste sterilnosti i propisivanja odgovarajućih lijekova i terapija. Zato bi i najmanja pogreška mogla imati kobne posljedice po bolesnika.¹¹⁴

Liječenje ženske sterilnosti putem vještačke unutrašnje oplodnje (arteficijalna insaminacija)

Pod vještačkom unutrašnjom oplodnjom se podrazumijeva uzimanje sperme muža i njeno ubrizgavanje (stavljanje) na odgovarajuće mjesto, tj. unutar vaginalnog otvora ili maternice supruge. Kod ovog liječenja se mogu pretpostaviti tri slučaja:

1. da se žena oplodi spermom svog supruga;
2. da se oplodi spermom nekog drugog;
3. da se oplodi kombiniranom spermom, tj. spermom njenog muža

¹¹³ Bilježi ga Muslim, 1/193.

¹¹⁴ Fahuri, *El-'Ukm 'inde-r-ridžali ve-n-nisai*, str.348.

i nekog drugog.¹¹⁵

Unutrašnja vještačka oplodnja spermom muža

Po ovom pitanju savremeni islamski pravnici imaju dva stava.

Prvi stav:

Učenjaci koji zastupaju ovaj stav, smatraju da je ovakva vrsta oplodnje dozvoljena ako se izvede u okvirima šerijatskih pravila i ograničenja.

Zastupa ga većina savremenih islamskih pravnika: Mahmud Šeltut, Džadul Hakk Ali Džadul Hakk, Mustafa Zerka, Jusuf Karadavi, Abdul Kerim Zejdan, Vehbe Zuhajli.¹¹⁶

Ovaj stav je usvojilo i Vijeće instituta za islamsko pravo u Mekki,¹¹⁷ kao i Jordanska stalna komisija za fikhsko-medicinska pitanja u Jordanu, koja je proistekla iz Udruženja jordanskih medicinskih nauka, a koju čine: Ibrahim Zejd Kilani, Muhammed Ne'im Jasin, Omer El-Eškar, Ali Es-Savva, Muhammed Šubejr i Mahmud Sartavi.¹¹⁸

Zastupnici ovog mišljenja svoj stav opravdavaju slijedećim dokazima:

1. analogijom vještačke unutrašnje oplodnje na prirodnu oplodnju (seksualni odnos) radi postojanja istog motiva, tj. da se dobije potomstvo na jedan, po islamu, legalan način;¹¹⁹

¹¹⁵ El-Džabiri, *El-Džedidu fil fetava e-š-šeri'je*, str. 45.

¹¹⁶ Šeltut, *El-Fetava*, str. 328, osmo izdanje, *Daru-š-šuruk*, Kairo 1975, *Džadul-Hakk* i drugi, *El-Fetava el-islamijje*, 9/3213, Egipatsko ministarstvo vakufa, 1981, Karadavi, *El-Halalu ve-l-haramu*, str.219, sedmo izdanje, *El-Mekteb el-islamijj*, 1973., Zejdan, *El-Mufessalu fi ahkamil mer'eti*, 10/390, prvo izdanje, *Muessetu-r-risaleti*, 1993., Zuhajli, *El-Fikhul islamijju ve edilletuhu*, 3/595, treće izdanje, *Darul fikr*, Damask, 1984.

¹¹⁷ *Kararatu-l-medžme'il fikhi-l-islamijj*, str.141-155., Mekka.

¹¹⁸ El-Džabiri, *El-Džedidu fi-l-fetava eššeri'ijeh*, str.111.

¹¹⁹ Abdu-l-Aziz El-Hajjat, *Hukmu-l-'ukmi fil islam*, str. 28, Ministarstvo za vakufe, islamska pitanja i svetinja, Jordan, 1981.

2. od osnovnih intencija islamskog prava je očuvanje i zaštita potomstva. Islam je odredio brak, tj. legalan bračni odnos kao jedino legalno sredstvo za očuvanje i zaštitu ove intencije. Međutim, kada se ona ne mogne realizirati tim putem, onda se pribjegava vještačkim metodama, tj. vještačkoj oplodnji pod uvjetima i ograničenjima koje je Šerijat postavio;¹²⁰

3. od osnovnih intencija Šerijata je i očuvanje ljudskog života i zdravlja. Liječenje je dozvoljeno upravo da bi se očuvale i zaštitile te intencije. Liječenje ženske neplodnosti je, također, jedna vrsta liječenja koja, ako se ne uzme u obzir, može ugroziti potomstvo i zdravlje velikog broja ljudske populacije.

Znači, općim dokazima koji naređuju ili podstiču muslimane da se liječe, je obuhvaćeno i liječenje ženske neplodnosti, jer se na taj način štite i čuvaju dvije šerijatske intencije: očuvanje života i očuvanje potomstva.

Prilikom liječenja ženske neplodnosti neminovno je da dođe do otkrivanja dijelova tijela koji se u normalnim uvjetima ne smiju otkriti. Međutim, ako je liječenje ženske sterilnosti nužda, ili velika potreba koja ima status nužde, onda tu nema harama, jer u nuždi nema harama, niti ima vadžiba u nemogućnosti. A poznato je i da se manja šteta zanemaruje radi uklanjanja veće.

Drugi stav:

Zastupnici ovog stava smatraju da unutrašnja vještačka oplodnja supruge sa spermom njenog muža nije dozvoljena.¹²¹

Zastupnici ovog mišljenja svoj stava zasnivaju na slijedećim dokazima:

1. Osnovna intencija radi koje je Allah, dž.š., dozvolio supružnicima spolni odnos, ogleda se u dva cilja: primarnog - koji se manifestira kroz ljubav i duhovnu smirenosti kao posljedice nastale

¹²⁰ Džadul Hakk, *El-Fetava el-islamijje*, 9/3219.

¹²¹ El-Hadždži, *Fi-t-telkihi-l-istina'ijji, Medžellul v'aji-l-islamijji*, str. 73., broj: 83., decembar, 1971.

od tjelesnog i sentimentalnog uživanja, te sekundarnog - koji se ogleda u rađanju djece, tj. reprodukciji potomstva i garanciji opstanka ljudske vrste.

Putem vještačke unutrašnje oplodnje ostvaruje se samo sekundarni cilj braka ali ne i primarni, a poznato je da se sekundarni cilj ne može ostvariti bez primarnog. Kur'an to jasno podvlači: "*On je taj koji vas od jednog čovjeka stvara - a od njega je drugu njegovu stvorio da se uz nju smiri.*" *El-E'araf* 189. "*One su odjeća vaša, a vi ste njihova odjeća.*" *El-Bekare*, 187.

Prema tome, ako se vještačkom oplodnjom ne realizuje primarni cilj braka, tj. duhovna smirenost, onda će takva oplodnja biti zabranjena (*haram*).¹²²

2. Svoj stav zasnivaju i na pravnom pravilu koje kaže da su spolni organi, po pravilu, zabranjeni sve dok se ne dokaže suprotno.¹²³

Međutim, ovim dokazima se može prigovoriti slijedeće:

a) što se ne može prihvatiti da je osnovni cilj braka zadovoljenje seksualnih i duhovnih potreba, jer je općeprihvaćeno da je njegov primarni cilj zaštita i očuvanje ljudskog roda. Također se ne može prihvatiti da su smirenost i ljubav uvjetovani spolnim odnosom, jer je moguće da se one nađu i bez upražnjavanja spolnog odnosa. Naprotiv, s pravom se može reći da vještačka oplodnja može biti važan faktor za postizanje smirenosti i ljubavi u porodičnoj atmosferi, jer supružnici se, bez sumnje, smiruju i raduju i njihova međusobna ljubav se neminovno povećava iščekivanjem bebe;

b) na osnovu fikshskog pravila, i pored toga što je općeprihvaćeno od strane pravника, ipak se ne može dokazati zabrana vještačke oplodnje.

¹²² Ibid str.74.

¹²³ Es-Sujuti, *El-Ešbabu ve-n-nazairu*, str.74, Ibn Nudžejm, *El-Ešbabu ve-n-nazairu*, str. 67.

To zato što se ono prvenstveno odnosi na situaciju kada bi se oplodnja izvršila sa tuđom, a ne spermom muža. Međutim, mi ovdje govorimo o sasvim drugom pitanju, tj. o vještačkoj oplodnji žene spermom njenog muža.

3. Oni tvrde da vještačka oplodnja ne dolikuje ljudskom dostojanstvu, jer se, na taj način, ono narušava i ponižava. Uzvišeni je rekao: "*Mi smo sinove Ademove, doista, odlikovali.*" *El-Isrā*, 70.

Allah je zbog toga zabranio i prostituciju, jer se njome narušava čast i ugled novorođenčeta. Takva bi ista situacija bila i sa djetetom koje se rodi putem vještačke oplodnje, tj. njegov ugled, čast i dostojanstvo bi bili devalvirani samim načinom njegovog nastanka.¹²⁴

Ovom dokazu se može replicirati na slijedeći način:

Analogija, tj. izjednačavanje djeteta koje je nastalo putem vještačke oplodnje sa djetetom koje je nastalo putem prostitucije, je neispravna. I to iz prostog razloga što se dijete, koje nastane putem vještačke oplodnje, pripisuje mužu, tj. ocu, dok se dijete, koje je nastalo putem bluda, ne pripisuje ocu, nego majci bludnici.

Također, ne može se prihvatiti da vještački način nastanka nekog djeteta umanjuje njegovo dostojanstvo i ugled, jer za takvu tvrdnju ne posjedujemo nikakve validne dokaze.

Čak se ni za vanbračno dijete ne može reći da je poniženo i prezreno zbog svoga nastanka. Po islamu, ono ima status kao i svako drugo dijete; priznata su mu sva prava kao i svakom drugom čovjeku.

Islam, u pravilu, zagovora individualnu odgovornost i zbog čega bi onda vanbračno dijete snosilo odgovornost svojih roditelja i bilo krivo za način na koji se rodilo?! Po islamu niko neće snositi posljedice tuđih grijeha. Onaj ko ih počini jedino će on snositi njihove posljedice.

¹²⁴ El-Hadždži, *Fi-t-telkibi-l-istina'ijji*, str.73.

Preferirano mišljenje

Mišljenje koje dozvoljava vještačku unutrašnju oplodnju sa muževljevom spermom, pod određenim uvjetima i ograničenjima, je ispravnije.

Ono se preferira zbog slijedećih činjenica:

prvo: zbog neupitnih argumenata na kojima je postavljeno, poput ispravne analogije i uvažavanje osnovnih intencija Šerijata, a posebno onih koje se odnose na očuvanje i zaštitu ljudskog roda;

drugo: zbog toga što se zasniva na općim dokazima koji dozvoljavaju i podstiču liječenje. A rečeno je da je i neplodnost jedna vrsta bolesti, pa prema tome i na nju se primjenjuju i odnose ti dokazi;

treće: zbog toga što islam u svim svojim propisima i normama zagovara jedno generalno načelo, načelo olakšavanja a ne otežavanja pravnim adresatima.

U dozvoljavanju vještačke oplodnje je bez sumnje olakšanje i uklanjanje štete i nedaća od supružnika, a donošenje radosti i realizacija potpune blagodati braka.

Važno je ovdje istaći da se, pri liječenju ženske sterilnosti putem unutrašnje vještačke oplodnje, moraju ispuniti slijedeći uvjeti:

a) da se istinski ustanovi da žena jedino putem vještačke oplodnje može zanijeti;¹²⁵

b) da se uvažavaju šerijatski propisi koji se primjenjuju prilikom ljekarskih pregleda, gdje se samo u nuždi dozvoljava otkrivanje ženskog tijela i gdje se propisi nužde moraju locirati na njene granice.

Također, na prvom mjestu, liječenje te bolesti treba potražiti kod doktorice muslimanke, zatim kod povjerljive doktorice nemuslimanke, zatim kod povjerljiva doktora muslimana, zatim kod povjerljiva doktora nemuslimana.

¹²⁵ Džadul Hakk, *El-Fetava el-islamijje*, 9/3224, *Kararatu-l-medžme'i-l-fikhi-l-islami*, str.141.

Također treba imati na umu da islam zabranjuje muslimanki osamljivanje sa muškarcima sa kojima može sklopiti brak;¹²⁶

c) da se utvrdi legalna bračna veza između onog od koga se uzima sperma i žene koja se oplođuje s tom spermom;¹²⁷

d) da ljekar bude skoro sto posto ubijeđen da će proces oplodnje dati pozitivne rezultate. Treba istaći da je ljekaru po islamu dozvoljeno ponoviti taj proces više puta, ako ne bi uspio od prvog pokušaja;

e) da se proces oplodnje obavi odmah, bez odlaganja i pred mužem, a ostatak njegovih spermatozoida se mora uništiti¹²⁸

Kome se pripisuje dijete rođeno na ovakav način?

Dijete, koje se rodi putem vještačke oplodnje u kojoj se jajna ćelija žene oplodila spermatozoidima njenog muža, pripisuje se i pripada vlasniku sperme, tj. mužu, jer se dijete, po islamu, pripisuje postelji, tj. mužu, a zabranjuje se pripisati bludniku, sukladno hadisu u kojem je Poslanik, a.s. rekao: *“Dijete pripada postelji, a zabranjuje se bludniku.”*¹²⁹

Ovaj stav zastupa i Institut za islamsko pravo u Mekki.¹³⁰

Stav islama po pitanju unutrašnje vještačke oplodnje sa tuđom spermom, ili spermom kombiniranom od sperme muža i tuđe sperme

Ovakvu vrstu oplodnje islam zabranjuje zbog slijedećih razloga:

1. što je Uzvišeni u Kur'anu rekao: *“Otac djeteta je dužan da ih prema svojoj mogućnosti brani i odijeva.”* *El-Bekare, 233.* *“Zovite ih*

¹²⁶ *Kararatu-l-medžme'i-l-fikbijji*, str. 140-141.

¹²⁷ *Džadu-l-Hakk, El-Fetava el-islamije*, str. 32.

¹²⁸ -Džabiri, *El-Džedidu fi-l-fetava e-š-šer'ijje*, str. 113., Es-Siba'i i ostali, *Et-Tabibu edebuhu ve fikhubu*, str. 340.

¹²⁹ Bilježi ga Buharija i Muslim.

¹³⁰ *Kararatu-l-medžme'i-l-fikbi-l-islami*, str. 141., *Džadu-l-Hakk, El-Fetava el-islamije*, 9/32.

po očevima njihovim, to je kod Allaha ispravnije.“ El-Abzab, 5.

U prvom ajetu se jasno kaže da je otac onaj iz čije sperme nastane dijete i da se ono njemu pripisuje.

Vještačkom oplodnjom na spomenuta dva načina, sperme bivaju pomiješane i teško je nakon toga odrediti ko je otac djetetu. Prema tome, dijete nastalo vještačkom oplodnjom na taj način, pripisalo bi se mužu žene koja je oplodena s tuđom spermom i pored toga što ono nije formirano od njegove sperme;¹³¹

2. što ova dva načina oplodnje u suštini imaju status bluda, jer je njihova bit i filozofija ista, a ogleda se u svjesnom i namjernom stavljanju sperme tuđeg čovjeka u matericu žene koja nije u legalnoj bračnoj vezi sa njim. Ali se propisi bluda, posebno kad se tiče sankcije, zbog postojanja određenih nedostataka ne primjenjuju, jer, u protivnom, bi se primjenjivale te sankcije. Međutim, to ni u kom slučaju ne znači da nadležni organi nemaju pravo odrediti za počinioc tog delikta odgovarajuće kazne iz domena t'azira;¹³²

3. što je osnovni razlog zbog kojeg je islam zabranio usvajanje djece i blud zaštita i očuvanje krvnog srodstva i potomstva.

Ako se to ima u vidu, onda se s pravom može konstatirati da su predmetni načini vještačke oplodnje, po islamu, zabranjeniji od bluda i usvajanja djece, zbog toga što se kod usvajanja djece zna da je usvojeno dijete tuđe i da nije potomak onog ko ga je usvojio.

Međutim, pri nastanku djeteta putem ovih načina vještačke oplodnje, postoje dva zla: zlo uvođenja tuđeg faktora (djeteta) u porodicu i posljedice bluda, tj. vanbračno dijete nastalo putem savremenog bluda.¹³³

¹³¹ Ez-Zerka, *Et-Telkibu-s-sina'ijju*, str.

¹³² Šeltut, *El-Fetava*, str.328, *Džadul-Hakk El-Fetava el-islamije*, 9/32.

¹³³ Ibid.

Kome se pripisuje dijete nastalo putem ovakve vrste vještačke oplodnje?

Na osnovu općeg šerijatskog pravila, po kom dijete pripada bračnoj postelji, tj. mužu a ne bludniku, dijete nastalo na ovakav način se pripisuje mužu žene koja ga je rodila, jer je rođeno na njegovoj bračnoj postelji. Dijete koje je rođeno na ovakav način ima status djeteta rođenog iz bluda i to bluda kojeg je počinila supruga.

Ono se, u ovom slučaju, pripisuje mužu zbog toga što je bračna postelja (veza između supružnika) veoma jaka i radi toga se potomstvo djeteta ne može zaniijekati samo na osnovu njegova nepriznavanja od strane muža.

Da bi muž u ovom slučaju mogao zaniijekati svoje očinstvo nad tim djetetom, nužno je pribjeći procesu *li'ana* (međusobnog zaklinjanja i proklinjanja supružnika nakon što se optuže za nemo-ral).¹³⁴

Međutim, ako postoje apsolutno jasni i nedvosmisleni dokazi da dotično dijete ne pripada mužu, u tom slučaju dozvoljeno je odstupiti od spomenutog pravila, i dijete pripisati majci a ne ocu.

Ibn Abidin je rekao: "Postoje četiri vrste bračnih postelja (veza):

- slaba bračna postelja. To je postelja sa robinjom. Iz ovakve postelje potomstvo se dokazuje samo putem priznanja;
- srednja bračna postelja. To je postelja sa robinjom koja je rodila dijete sa svojim vlasnikom. Iz ovakve bračne postelje potomstvo se dokazuje i bez priznanja, ali se može i poreći negiranjem;
- jaka bračna postelja. To je postelja sa legalno vjenčanom ženom, ili ženom koja je u postbračnom čekanju od opoziva razvoda braka. Iz ovakve veze (postelje) potomstvo se može poreći samo putem *li'ana*;

¹³⁴ Zijad Subhi, *Abkamu-l-'ukmi-l-insani*, str.92.

- a najjača bračna postelja je postelja žene u iddetu od neopozivog razvoda braka. Iz ove postelje se dijete apsolutno ne može zaničkati, jer je njegovo nepriznavanje uvjetovano li'anom, a uvjet da bi se li'an mogao sprovesti je postojanje bračne veze koja je ovdje već prekinuta."¹³⁵

Ovaj stav zastupa grupa savremenih islamskih pravnika na čelu sa profesorom Mustafom Zerkom.¹³⁶

Vanjska oplodnja in vitro fertilizacija et embrio transfer

Pod ovom vrstom oplodnje se aludira na uzimanje spermatozoida i jajne ćelije od supružnika, ili od nekog drugog, s namjerom njihove oplodnje izvan materice, npr., u posebnim laboratorijama i presađivanje oplodene jajne ćelije u matericu.¹³⁷

Ovdje se mogu pretpostaviti slijedeći slučajevi:

Prvi slučaj

Da se uzme sperma od muža a jajna ćelija od supruge, pa se potom stave u odgovarajuću epruvetu, gdje će ostati sve dok sperma ne oplodi jajnu ćeliju. Zatim bi se oplodena ćelija uzela i presađila u matericu supruge od koje je uzeta jajna ćelija.

Ovom načinu oplodnje se pribjegava kada kanal, koji spaja jajne ćelije i matericu, bude začepljen.¹³⁸

Stav islama prema ovakvom načinu oplodnje

Po ovom pitanju savremeni islamski pravници imaju dva mišljenja.

¹³⁵ Ibn Abidin, *Hašijetu reddi-l-mubtar*, 3/550.

¹³⁶ Zerka, *Et-Telkibu-s-sina'ijju*, str.24.

¹³⁷ Ebu Zejd, *Fikbu-n-nevazil*, 1/263.

¹³⁸ Ibid, El-Džabiri, *El-Džedid fil fetava eššer'ijjeti*, str. 57.

Prvo mišljenje

Zastupnici ovog mišljenja smatraju da je ovakav način oplodnje dozvoljen pod određenim uvjetima i ograničenjima.

Ovo mišljenje je usvojio i Institut za islamsko pravo iz Mekke u svojoj petoj odluci a na sedmom zasijedanju, i potvrdio ga u svojoj drugoj odluci a na osmom zasijedanju.

Od najpoznatijih predstavnika koji su na tim zasjedanjima zastupali ovo mišljenje bili su: Abdullah Omer Nesif, Abdullah b. Abdurrahman El-Bessam, Salih El-Fevzan, Mustafa Zerka, Muhammed Mahmud Es-Savvaf, Muhammed Džubejr. A zastupa ga i Stalna fikhsko-medicinska komisija u Jordanu, kao i Abdu-l-Kerim Zejdan, Vehbe Zuhajli, Džadu-l-Hakk i dr.¹³⁹

Svoje mišljenje temelje na slijedećim dokazima:

1. analogijom vještačke vanjske oplodnje na prirodnu oplodnju, jer se sa svakom od njih nastoji steći potomstvo i to na jedan legalan šerijatski način, tj. putem braka.

U oba načina oplodnje spermatozoid muža oplođuje jajnu ćeliju supruge i zbog toga je nužno da za obje oplodnje važi isti propis, jer je nemoguće da Šerijat, po pravnom statusu, pravi razliku između identičnih stvari kao i da objedinjuje istim propisom različite stvari;¹⁴⁰

2. jedna od najvažnijih intencija braka u islamu je reprodukcija potomstva. Ona se realizira prirodnom oplodnjom, tj. bračnim odnosom. Međutim, ako se ona, tim putem, zbog određenih razloga ne može realizirati, onda se pribjegava vještačkoj vanjskoj oplodnji.

¹³⁹ *Kararatu-l-medžme'i-l-fikhi-l-islami*, str.14-143, 156-157, El-Džabiri, *El-Džedidu fi-l-fetava eššer'ije*, str 111, *El Mufessalu fi abkami-l-mer'eti*, 10/391, *El-Fikhu-l-islamijju ve edilletubu*, 3/559.

¹⁴⁰ El-Hajjat, *Hukmu-l-'ukmi fi-l-islam*, str.28.

Prema tome, ovaj način oplodnje je dozvoljen, pod uvjetom da su supružnici s tim zadovoljni, da se spermatozoidi i jajna ćelija uzme od njih dok su u legalnom braku, a ne od nekog drugog, ili kada nisu u braku;¹⁴¹

3. u osnovi, u islamu je dozvoljeno liječenje od svake bolesti. A sterilnost je jedna vrsta bolesti pa, prema tome, i nju je dozvoljeno liječiti.

Prema tome, vještačka vanjska oplodnja, pod određenim uvjetima i ograničenjima, je dozvoljena, s ciljem realizacije osnovne intencije braka, jer predstavlja jednu vrstu lijeka za liječenja ženske bolesti, zvane sterilnost.¹⁴²

Drugo mišljenje

Zastupnici ovog mišljenja smatraju da vještačka vanjska oplodnja, kao vid liječenja ženske bolesti zvane sterilnost, nije dozvoljena.

Ovo mišljenje zastupaju: Abdu-l-Halim Mahmud, Redžeb Et-Tejmimi i Muhammed Ibrahim Šakra.¹⁴³

Svoje mišljenje temelje na slijedećim dokazima:

1. Dijete iz epruvete je samo jedan u nizu naučnih pokusa, čiji konačni rezultati nisu potpuno sigurni, jer se ne može sto posto garantirati da će začće i rađanje djeteta na takav način biti uspješno. Takve stvari, čak i u normalnim uvjetima, ostaju gajb, tj. iracionalne, jer zavise o Allahovom znanju i volji.¹⁴⁴

¹⁴¹ El-Džabiri, *El-Džedidu fi-l-fetava eššer'uieti*, str.15, Džadul Hakk, *El-Fetava el-islamijje*, 9/3221.

¹⁴² Džadul-Hakk, *El-Fetava el-islamijje*, 9/3221, Bedru-l-Mutevelli Abdul Basit, *El-Indžabu fi dav'i-l-islami*, str.168.

¹⁴³ Fetava imam Abdu-l-Halim Mahmud, 2/26, *Daru-l-me'arif*, Egipat, Redžeb et-Tejmimi, *Medželletu medžme'il fikhi-l-islami ettab'i limunazzemati-l-mu'temeri-l-islamijj*, 1/486, broj treći, Muhammed Ibrahim Šakra, *Tiflu-l-enabib*, rad objavljen u časopisu *El-Ba'su-l-islamijju* str. 91, broj peti, tom, 29.

¹⁴⁴ Šakra, *Tiflu-l-enabib*, str. 91.

Ovaj dokaz se ne može prihvatiti, jer nastanak djeteta iz epruvete postalo je danas naučna činjenica, koja ne podliježe više nikakvoj sumnji. A presađivanju oplodene ćelije u matericu pribjegava se tek onda kada se potpuno utvrdi da se njena oplodnja konačno i desila.

Kontinuitet trudnoće, nakon što se izvrši presađivanje oplodene ćelije u materici, podliježe istim zakonima kao i trudnoća nastala prirodnom oplodnjom. A znanje o budućnosti trudnoće, u oba slučaja, zna samo Allah.¹⁴⁵

2. Princip pravničke prevencije zahtijeva da se ovakav način oplodnje zabrani. On nalaže da se ponekad, u osnovi, dozvoljene stvari zabranjuju iz bojazni da ne bi uzrokovale činjenje zabranjenih stvari.

Proces vanjske vještačke oplodnje, bez obzira dozvoljena ona ili zabranjena bila, neminovno zahtijeva da se uradi nešto što po islamu nije dozvoljeno, a to je otkrivanje ženskog tijela, njegovo dodirivanje, kao i pozorno gledanje u sramotne njegove dijelove.

Prema tome, ovaj način, iako je u osnovi dozvoljen, mora se zabraniti kao preventiva da se ne urade spomenute zabranjene stvari.¹⁴⁶

3. Rađanje djece je dozvoljeno samo prirodnim putem, tj. bračnim odnosom između muža i žene. Uzvišeni je rekao: “*Žene vaše su njihve vaše, i vi njivama svojim prilazite kako hoćete.*” *El-Bekare*, 223.

Allah u ovom ajetu jasno proklamira da su žene mjesta za “sijanjanje” sperme i mjesta na kojima se traži potomstvo, jer u njihovim matericama nastaje i razvija se dijete. Prema tome, vještačka vanjska oplodnja je u potpunosti suprotnosti ovom kur’anskom tekstu.¹⁴⁷

Međutim, islamski učenjaci ovakvo razumijevanje ajeta ne prihvataju, jer se tim ajetom ne može dokazati da je takva vrsta oplodnje zabranjena.

¹⁴⁵ Zijad Subhi, *Abkamu-l-‘ukmi-l-insani*, str. 100.

¹⁴⁶ Šakra, *Tiflu-l-enabib*, str.93.

¹⁴⁷ Et-Tejmimi, *Medželletu medžme’il fikbi-l-islami*, 1/486.

Najviše što se može reći po tom pitanju je da ovaj ajet zabranjuje odnos sa ženom u njen čmar.¹⁴⁸

U ajetu nema nikakvog ni eksplicitnog niti implicitnog aludiranja na osnovu kojeg bi se moglo reći da je spomenuta vrsta vještačke oplodnje zabranjena. Islamski pravници smatraju da, čak kada bi žena ubrizgala spermu svog muža u vaginalni otvor i zatrudnjela, dijete koje bi se rodilo na takav način bi se pripisalo njenom mužu.

3. Ovakav način oplodnja je veoma rizičan i može dovesti do nesagledivo opasnih posljedica. Naime, postoji velika mogućnost da se pri uzimanju spermatozoida i jajne ćelije pogriješi, pa da se jajna ćelija supruge oplodi tuđim spermatozoidom umjesto spermatozoidom njena muža, što bi imalo za posledicu miješanje potomstva i usvajanje tuđe djece.¹⁴⁹

Odabrano mišljenje

Mišljenje koje, pod određenim uvjetima i ograničenjima, dozvoljava ovu vrstu vještačke oplodnje se preferira i to zbog slijedećih razloga:

1. zbog jasnih i nedvosmislenih dokaza na koje se oslanja i koji su imuni na replike ili prigovore;

2. što Šerijat, sa svim svojim normama i propisima, namjerava očuvati i zaštititi osnovne ljudske interese (intencije). Jedan od tih intencija je i očuvanje i zaštita potomstva. Vještačkom vanjskom oplodnjom se upravo to postiže.

Tačno je da se pri procesu oplodnje zanemaruju i krše neke sekundarne intencije koje, ni u kom slučaju, ne mogu dostići toliki stepen važnosti da bi se, radi njih, zanemarila i zapostavila ova primarna intencija.

¹⁴⁸ Kurtubi, *El-Džami'u li ahkami-l-Kur'ani*, 3/61-62, Ibn Kesir, *Tefsiru-l-Ibn Kesir*, 1/267.

¹⁴⁹ Et-Tejmimi, *Medželltu medžme'i-l-fikhi-l-islami*, 1/486.

Znači, u ovom slučaju došlo je do kontradiktornosti između osnovnih i popratnih intencija, tj. između očuvanja potomstva i otkrivanja tijela. U takvim situacijama se, bez sumnje, prednost daje primarnim nad sekundarnim intencijama.

Međutim, dozvola vanjske vještačke oplodnje nije apsolutna, već je ograničena sa nekoliko uvjeta:

- a) da supružnici koji se odluče na taj korak budu u bračnoj vezi,
- b) da se to uradi uz obostrano njihovo zadovoljstvo,
- c) da se uzmu sva preventivna sredstva koja bi onemogućila svaku mogućnost miješanja spermatozoida i jajne ćelije supružnika sa stranim spermatozoidima i jajnim ćelijama,
- d) da oplodnju izvrši povjerljiv ljekarski i stručan tim koji je opće-prihvaćen i sa stručno-medicinske i sa šerijatske strane,
- e) da se to izvrši u državnim ili službenim institucijama čiji prvenstven cilj nije profit. Takve institucije bi na sebe trebale preuzeti "banku" spermatozoida i jajnih ćelija i to na odgovarajuće mjesto. Nakon toga bi se službeno, tj. zakonom, odredilo slijedeće:
 - da nad oplođenim ćelijama nadzor vrši neka povjerljiva ustanova,
 - da se donese zakon koji bi uređivao proces oplodnje kojim bi se odredile rigorozne mjere protiv svakog onoga ko bi se poigrao tim stvarima,¹⁵⁰
- f) da oplodnju iziskuje istinska potreba i želja supružnika, jer nagon prema potomstvu je jedan od najjačih ljudskih nagona. Upravo zbog njega dozvoljava se da se ženska bolest, zvana sterilnosti, liječi na ovaj način i njemu se treba pribjeći samo u krajnjoj nuždi i potrebi.¹⁵¹

¹⁵⁰ El-Džabiri, *El-Džedid fi-l-fetava eššer'ijje*, str. 115-116. Čak je Jordanska stalna komisija za fikhsko-medicinska pitanja predlagala da se donese jedan protokol za sistematizaciju svih centara za vještačku oplodnju u islamskim zemljama. Isti izvor, str. 117-120, Bedru-l-Mutevelli Abdu-l-Basit, *Nedvetu-l-indžabi fi dav'il islami*, str.168, 484.

¹⁵¹ *Kararatu-l-medžme'i-l-fikhi-l-islami* u Mekki, str. 155.

Kome se pripisuje dijete rođeno na ovakav način?

Dijete rođeno na ovakav način se pripisuje onima od kojih je uzeta jajna ćelija i spermatozoid, tj. pripisuje se mužu i supruzi.¹⁵²

Stav islama po pitanju unajmljivanja materice (surogat majke)

Ovdje se mogu pretpostaviti dvije situacije:

1. da se spermatozoid i jajna ćelija uzmu od supružnika i oplode se, a zatim se ta oplodena ćelija presadi u matericu neke žene, koja na to dobrovoljno pristane.¹⁵³

Ovakvoj vrsti oplodnje se pribjegava onda kada žena ne može zanijeti zbog neke smetnje u materici i kada su njene jajne ćelije zdrave i produktivne, ili kada ne želi da zatrudni i da se izlaže poteškoćama trudnoće, pa se umjesto nje neka druga žena dobrovoljno ponudi da sve to podnese;¹⁵⁴

2. da se spermatozoid i jajna ćelija uzmu od supružnika i oplode se, a zatim se inoča ponudi da se ta oplodena ćelija presadi u njenu matericu.¹⁵⁵

Stav islama po pitanju ova dva slučaja

Islam smatra da je prvi način oplodnje zabranjen (haram). Fetvu o zabrani ove vrste oplodnje je donio Institut za islamsko pravo u Mekki, kao i Jordanska stalna komisija za fikhsko-medicinska pitanja.¹⁵⁶

¹⁵² Abdul Kerim Zejdan, *El-Mufessalu fi ahkami-l-mer'eti*, 1/391, Bedru-l-Mutevelli Abdu-l-Basit *Nedvetu-l-indžabi fi dav'i-l-islami*, str. 484.

¹⁵³ *El-Munezzametu-l-islamijjetu li-l-'ulumi-t-tibijjeti*, *Nedvetu-l-indžabi fi dav'i-l-islami*, str. 189.

¹⁵⁴ Ebu Zejd, *Fikhu-n-nevazil*, 1/266.

¹⁵⁵ Ibid, El-Džabiri, *El-Džedidu fi-l-fetava eššer'i'ijeti*, str.57, Es-Siba'i i drugi, *Et-Tabibu ve edebuhu ve fikhuhu*, str.349.

¹⁵⁶ *Kararatu-l-medžme'i-l-fikhi-l-islami* u Mekki, str.156, El-Džabiri, *El-Džedidu fi-l-fetava eš-šer'ijeti*, str. 119.

Što se tiče drugog načina oplodnje, Institut za islamsko pravo u Mekki, u svojoj petoj odluci a na sedmom zasijedanju, je odobrio ovaj način oplodnje, obrazlažući to potrebom (*hadžom*).¹⁵⁷

Međutim, on je u svojoj drugoj odluci osmog zasjedanja odstupio od ovog svog mišljenja i nakon toga o tom pitanju nije izdao nikakvu deciziju (fetvu).

Svoje odstupanje od prethodne fetve Institut je obrazložio na slijedeći način: "Druga žena, u čiju matericu je presađena oplodena ćelija prve žene, moguće je da zatrudni prije nego što njena materica prihvati oplodenu ćeliju i da se zbog toga zatvori. A moguće je i da jedan od zakvačaka (*'alek*) ili gruda mesa (*mudga*) uginu i ne izađu iz materice prije drugog poroda. U tom slučaju se ne bi znalo da li je rođeno dijete nastalo od presađene oplodene ćelije ili je produkt prirodne oplodnje nastale spolnim odnosom muža i njegove druge žene.

Sve bi to imalo za posljedicu miješanje potomstava, tj. dovelo bi u dilemu pitanje stvarne majke u oba slučaja, kao i zamršenost pravnih propisa koji proističu iz toga. Sve te dileme nagnale su Institut da se ne oglašava po ovom pitanju.

Institut je, također, saslušao i mišljenja ljekara koji su mu potvrdili mogućnost miješanja potomstava prilikom ovog načina oplodnje i to sa majčine strane."¹⁵⁸

Ovakvu vrstu oplodnje zabranjuju: Bedru-l-Mutevelli Abdul-Basit, Jordanska stalna komisija za fikhsko-medicinska pitanja i Ali Tantavi.¹⁵⁹

Odabrano mišljenje

Čini nam se da su oba načina zabranjena i to zbog slijedećih razloga:

¹⁵⁷ *Kararatu-l-medžme'i-l-fikhi-l-islami* u Mekki, str. 141.

¹⁵⁸ *Kararatu-l-medžme'i-l-fikhi-l-islami* u Mekki, str. 150-151.

¹⁵⁹ *El-Munazzametu-l-islamijjetu li-l-'ulumi-t-tibijjeti, Nedvetu-l-indžabi fi dav'i-l-islami*, str. 484, 488, El-Džabiri, *El-Džedidu fil fetava ešr'ijjeti*, str.119

1. zbog postojanja velike mogućnosti da dođe do miješanja potomstava, i to sa majčine strane, jer je vrlo vjerovatno da druga žena zanesse, i pored presađivanja oplodene ćelije prve žene u njenu matericu;

2. što se presađivanjem oplodene ćelije u iznajmljenu matericu narušava suština i bit materinstva. Jer bi, u tom slučaju, žena koja u svojoj utrobi nosi plod, hrani ga svojom krvlju tokom cijele trudnoće i podnosi sve njene nedaće i bolove, ustvari, bila samo služavka i dadilja koja nosi, rađa i podnosi bolove. A vlasnica jajašca bi, nakon toga, jednostavno došla i uzela joj plod njena srca i tako bi unajmljena žena, ustvari, postala samo jedna obična epruveta.¹⁶⁰

Novorođenče je sa svojom majkom povezano na dva načina:

- a) nastankom i genima, tj. jajnom ćelijom;
- b) trudnoćom i rođenjem, tj. matericom.

U spomenuta dva načina oplodnje, novorođenče bi izgubilo kod svoje majke drugu vezu, tj. trudnoću i rođenje. Po toj osnovi, njegova veza sa majkom bi bila prekinuta;

3. proces oplodnje na spomenute načine zahtijeva i otkrivanje ženskog tijela, i to one žene koja nije bolesna, tj. koja nema šerijatsko opravdanje da to uradi. U ovom slučaju se radi o ženi koja je dobrovoljno, i bez ikakve nužde, iznajmila svoju matericu da se u nju presadi tuđa oplodena jajna ćelija.

Islam zabranjuje bez opravdanog razloga otkrivati sramotne dijelove tijela. Žena, koja je pristala iznajmiti svoju matericu, ne radi to da bi dobila dijete i postala majka. Zbog toga joj se zabranjuje otkrivanje tijela.¹⁶¹

¹⁶⁰ Jusuf El-Karadavi, *Fetava mu'asiretu li-l-mer'eti ve-l-usreti-l-muslimeti*, str. 154-155, prvo izdanje, *Daru-l-bejdai li-n-nešri ve-t-tevzi'i*, 1988.

¹⁶¹ Zerka, *Et-Telkih essina'i*, str. 28.

Kome se pripisuje dijete rođeno na jedan od ova dva načina

U slučaju kada se oplodena ćelija presadi u matericu inoče, dijete rođeno na ovakav način će se pripisati vlasniku spermatozoida, tj. njenom mužu, jer se dijete pripisuje bračnoj postelji.

Međutim, ako se ustanovi da dijete, koje je začeto na spomenuti način, nije muževo, onda će se ono pripisati majci koja ga je rodila.¹⁶²

U slučaju da žena, u čiju se matericu presadila oplodena ćelija, ne bude supruga čovjeka od koga se uzeo spermatozoid, a u braku je sa drugim čovjekom, tada će se to dijete pripisati njenom mužu s kojim je u braku zbog toga što je on vlasnik njene bračne postelje (braka) i što ima pravo zaniijekati dijete samo putem *li'ana*.¹⁶³

U slučaju da takva žena ne bude u braku, njeno dijete se neće pripisati ocu, tj. onome sa čijim se spermatozoidom jajna ćelija oplodila, nego će ono imati status vanbračnog djeteta¹⁶⁴ i pripisat će se majci,¹⁶⁵ zato što ne postoji legalna bračna postelja (veza) kojoj bi dijete pripalo.

Postavlja se pitanje: kojoj od majki će se dijete pripisati - vlasnici jajne ćelije ili onoj koja ga je nosila i rodila?

Neki od savremenih islamskih pravnika smatraju da će se dijete pripisati majci koja ga je nosila i rodila.¹⁶⁶ Svoje mišljenje pot-

¹⁶² *Kararatu-l-medžme'i-l-fikhi-l-islami*, str.156, *Nedvetu-l-indžabi fi dav'i-l-islami*, str. 168.

¹⁶³ *El-Munazzametu-l-islamijjetu li-l-'ulumu-t-tibijje*, str. 168, 228.

¹⁶⁴ *Ibid*, str. 168.

¹⁶⁵ Međutim, Ibn Tejmijje, Ibn Rahevijjeh i Ibnu-l-Kajjim smatraju da se vanbračno dijete pripisuje bludniku, jer je Zakonodavac legalizirao njegovo potomstvo u odnosu na njegovu majku koja je prostitutka. Prema tome, ako je njegovo potomstvo potvrđeno prema njegovoj majci koja je bludnica, zašto se onda to potomstvo ne bi legaliziralo i prema ocu bludniku, pitaju se oni. Pogledaj; Alijj Muhammed El-B'ali, *El-Ihtijaratul fikhijjetu min fetava šejhi-l-islam Ibn Tejmijje*, str. 278, Darul fikr, Ibnu-l-Kajjim, *Zadul Me'adi fi hedji hajri-l-i'badi*, 4/147-148, Daru ihjai-t-turasil 'arabijji.

¹⁶⁶ *El-Munezzametul islamijjetu lil u'lumi-t-tibbijjeti* str. 211, 212, 218, 485 i 489.

krepljuju slijedećim dokazima:

1. Uzvišeni je rekao: *“Majke njihove su samo one koje su ih rodile.”* *El-Mudžadele*, 2. Ovaj ajet eksplicite potvrđuje da se majkom djeteta smatra samo ona žena koja ga je rodila. Ajet, u isto vrijeme, jasno isključuje da se na bilo koji drugi način može postati majkom.¹⁶⁷

2. Uzvišeni je, također, rekao: *“Majke neka doje djecu svoju pune dvije godine onima koji žele da dojenje potpuno bude.”* *El-Bekare*, 233.

U ajetu je Allah pripisao novorođenče majkama slijedećom frazom *–evladehunne* - tj. *svoju djecu* - i dao im pravo da doje djecu koju rode.

U ajetu je Allah, dž.š., nazvao majku (*el-umm*) riječju *el-valide* tj. ona koja je rodila, a nije je nazvao *el-hadine*, tj. dadiljom. Jer riječ *valide* u arapskom jeziku je aktiv u značenju *ona koja rađa*.

Prema tome, ona koja rađa je istinska majka, pa zbog toga nije dozvoljeno da joj bilo ko oduzme to pravo i prisvoji ga za sebe.

Vlasnica jajne ćelije u ovom slučaju nije ta koja je rodila dijete, i zato se ne može nazvati majkom, a niti je dozvoljeno da joj se dijete pripiše.¹⁶⁸

3. Uzvišeni Allah je rekao: *“Čovjeka smo zadužili da roditeljima svojim čini dobro; majka njegova s mukom ga nosi i u mukama ga rađa, nosi ga i doji trideset mjeseci.”* *El-Abkaf*, 15.

“Mi smo naredili čovjeku da bude poslušan roditeljima svojim. Majka ga nosi a njeno zdravlje trpi, i odbija ga u toku dvije godine.” *Lukman*, 14.

U ovim ajetima Uzvišeni naređuje i obrazlaže naredbu o obaveznosti poslušnosti prema roditeljima, a posebno prema majci, jer

¹⁶⁷ El-Kurtubi, *El-Džami'u li abkami-l-Kur'an*, 17/181, *Nedvetu-l-indžabi fi dav'il islami*, str. 485.

¹⁶⁸ El-Karadavi, *Fetava Mu'asire*, str., 161, *Nedvetu-l-indžabi fi dav'il islami*, str.169.

je ona patila, ispaštala, trpjela trudnoću i podnijela porođajne bolove.

Citirani ajeti na taj način proklamiraju da su trudnoća i porod bit materinstva. Prema tome, ona koja se ne izlaže spomenutim poteškoćama ne može se smatrati istinskom majkom.

Vlasnica jajne ćelije nije podnijela nit osjetila bilo šta od spomenutih poteškoća, i zato se ne može smatrati ni pravom majkom.¹⁶⁹

Ima i savremenih islamskih pravnika koji smatraju da se dijete u ovom slučaju pripisuje majci vlasnici jajne ćelije.

Taj stav zastupaju: Mustafa Zerka, Nei'm Jasin i Jusuf Karadavi.¹⁷⁰

Stav islama po pitanju oplodnje jajne ćelije tuđim spermatozoidom

Ovdje se misli na situaciju kada se tuđim, a ne muževljevim spermatozoidom, oplodi jajna ćelija supruge, pa se oplodena ćelija, nakon toga, presadi u njenu matericu.

Ovakva vrsta oplodnje je zabranjena jer je identična vještačkoj unutrašnjoj oplodnji, gdje se tuđom, a ne muževljevom spermom, oplodava njegova supruga. Znači, dokazima kojima se zabranjuje unutrašnja vještačka oplodnja tuđom spermom, zabranjuje se i ova vrsta oplodnje.¹⁷¹

Kome se propisuje dijete rođeno na ovakav način?

Dijete nastalo i rođeno na ovakav način će se pripisati vlasniku bračne postelje, tj. legalnom mužu, a ne vlasniku spermatozoida, osim ako se ne ustanovi jasnim i nedvosmislenim dokazima da mu

¹⁶⁹ *Nedvetu-l-indžabi fi dav'i-l-islami*, str. 485.

¹⁷⁰ *Ettelkibu-s-sina'ijju*, str.29, *Nedvetu-l-indžabi fi dav'i-l-islami*, str. 219, *Fetava mu'asire*, str. 161.

¹⁷¹ *Kararatu-l-medžme'i-l-fikhi-l-islami* , str.156., Zerka, *Et-Telkibu-s-sina'ijju*, str.27., El-Hajjat, *Hukmu-l-'ukmi fil islami*, str. 29.

ne pripada.¹⁷² U tom slučaju dijete će se pripisati majci.

Četvrti slučaj

Kod ovog slučaja se mogu pretpostaviti tri načina oplodnje:

1. da se jajna ćelija supruge oplodi tuđim spermatozoidom - a ne muževljevim, a potom da se oplođena ćelija presadi u matericu druge žene - a ne, dakle, supruge;

2. da se jajna ćelija žene donatorke oplodi spermatozoidom muža neke druge žene, a zatim da se oplođena ćelija presadi u matericu treće žene;

3. da se jajna ćelija neke žene uzme i oplodi spermatozoidom nekog čovjeka, pa da se oplođena ćelija presadi u matericu nečije supruge.¹⁷³

Po Šerijatu, sva tri načina su zabranjena zbog toga što vode miješenju potomstva - i sa strane oca, i sa strane majke.¹⁷⁴

Dokazima kojima se zabranjuje vještačka oplodnja tuđom spermom, kao i dokazima kojima se zabranjuje unajmljivanje materice, zabranjuju se i ove vrste oplodnje.

Kome se pripisuje dijete nastalo na jedan od tri načina?

Pri određivanju potomstva sa očeve strane treba uzeti u obzir slijedeće:

a) u slučaju da žena rodi dijete na jedan od spomenutih načina oplodnje a bude imala muža, dijete će se u tom slučaju pripisati bračnoj postelji, tj. njenom mužu, osim ako ga on ne porekne li'anom, ili ako se na kategoričan način ne utvrdi da mu ne pripada;

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ El-Džabiri, *El-Džedidu fil fetava eš-šeri'jjeti*, str.58, Es Siba'i i drugi, *Et-Tabibu edebuhu ve fikhuhu*, str. 349.

¹⁷⁴ *Kararatu-l-medžme'i-l-fikhi-l-islami*, str. 156., Zerka, *Et-Telkibu-s-sina'ijju*, str. 27, El-Hajjat, *Hukmu-l-'ukmi fil islami*, str. 30.

b) u slučaju da žena rodi dijete na jedan od spomenutih načina oplodnje a ne bude imala muža, ono će imati status vanbračnog djeteta, jer žena ne posjeduje validnu bračnu postelju, tj. bračnu vezu kojoj bi se ono pripisalo.¹⁷⁵

Dijete koje se rodi na jedan od spomenutih načina će pripasti onoj majci koja ga je nosila i rodila, a ne vlasnici jajne ćelije.

Peti slučaj

Da se uzme jajna ćelija tuđe žene i oplodi vanjskom oplodnjom muževljevim spermatozoidom i nakon toga se oplodena ćelija presadi u matericu muževljeve supruge.

Ovakav način oplodnje je zabranjen zato što je jajna ćelija oplodena spermom žene i čovjeka koji nisu u bračnoj vezi. Prema tome, ovaj način oplodnje je, u biti, jedan vid bluda.¹⁷⁶

Kome će pripisati dijete nastalo na ovakav način?

Dijete rođeno na ovakav način će se pripisati mužu vlasniku bračne postelje, sukladno hadisu kog smo prethodno citirali.¹⁷⁷

Šesti slučaj

Da se jajna ćelija supruge oplodi spermatozoidom njenog muža koja se sačuvala u bankama sperme, ili da su se oplodena jajna ćelija ili fetus, nastali od muževljeve sperme, sačuvali zaleđeni, pa se nakon njegove smrti presade u matericu njegove supruge.¹⁷⁸

Stav islamskih pravnika o ovom slučaju

Islamski pravnici o ovom pitanju imaju dva mišljenja:

¹⁷⁵ *Džadu-l-Hakk, El-Fetava el-islamijje*, 9/3214.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ El-Hajjat, *Hukmu-l-'ukmi fil islami*, str.30.

¹⁷⁸ Ebu Zejd, *Fikhu-n-nevazil*, 1/267, El-Džabiri, *El-Džedidu fil fetava eššer'ijjeti*, 58-59.

Prvo mišljenje

Zastupnici ovog mišljenja smatraju da je ovakva oplodnja zabranjena. Zastupaju ga Mustafa Zerka, Bekr Ebu Zejd, Fethi Durrejni, Muhammed Sulejman El-Eškar i Jordanska stalna komisija za fikhsko-medicinska pitanja.¹⁷⁹

Svoje mišljenja temelje na dokazima:

- Smrt prekida bračnu vezu. To znači da u vrijeme kada se izvršila oplodnja, supružnici nisu bili u bračnoj vezi.

Mustafa Zerka o tome veli: "Ovakva vrsta oplodnje je moguća. Međutim, sasvim je jasno da po Šerijatu ona nije dozvoljena zbog toga što se bračna veza prekida smrću jednog supružnika. Onaj ko bi to uradio, oplodio bi jajnu ćeliju spermom onoga ko više nije muž vlasnice jajne ćelije, a to je zabranjeno."¹⁸⁰

U preporukama Jordanske stalne komisije za fikhsko-medicinska pitanja stoji: "Ni u kom slučaju nije dozvoljeno upotrijebiti spermu umrlog muža i njome oploditi njegovu ženu. I svejedno je da li ta oplodnja bila unutrašnja ili vanjska, jer se smrću prekida bračna veza."¹⁸¹

Drugo mišljenje

Zastupnici ovog mišljenje smatraju da je ovakva oplodnja dozvoljena, ali nije preporučena.¹⁸²

Svoje mišljenja dokazuju slijedećim dokazima:

1. što neki islamski pravници pripisuju dijete umrlom mužu u slučaju kada žena zanese nakon njegove smrti, tj. za vrijeme iddeta, ili kada rodi dijete prije šest mjeseci od njegove smrti, pod uvjetom

¹⁷⁹ Zerka, *Et-Telkihu-s-sine'ijju*, str.30, Ebu Zejd, *Fikhu-n-nevazil*, 1/267, El-Džabiri, *El-Džedidu fil fetava eš-šer'ijjeti*, str. 119.

¹⁸⁰ *Et-Telkihu-s-sina'ijju*, str. 31.

¹⁸¹ El-Džabiri, *El-Džedidu fil fetava eš-šer'ijjeti*, str. 119.

¹⁸² El-Hajjat, *Hukmu-l-'ukmi fil islam*, str. 31.

da to potvrdi jedna žena ili jedan čovjek i dvije žene. To je mišljenje Ebu Hanife;

2. što se smatra da se bračna veza među supružnicima ne prekida sve dok je žena u iddetu;

3. što su se djeca prije smrti pripisivala mužu, pa zašto mu se ne bi pripisala i ona koja nastanu na ovaj način nakon njegove smrti, ako se zasigurno zna da je sperma, kojom se oplodila jajna ćelija, njegova.

Međutim, i pored svih ovih dokaza, zastupnici ovog mišljenja ovakav način oplodnje ne preporučuju.¹⁸³

Zastupnici prvog mišljenja na ove dokaze odgovaraju da priznavanje potomstva djetetu, u slučaju kojeg su naveli, ne obavezuje i dozvoljavanje takvog načina oplodnje zbog toga što nema uzajamne veze između dozvole takve vrste oplodnje i utvrđivanja potomstva. Jer se ponekad, kako smo vidjeli, može utvrditi očinstvo mužu, tj. vlasniku bračne postelje, i pored toga što je način na koji je izvršena oplodnja, zabranjen.

Još eklatantniji primjer za to je kada udata žena počini blud. Dijete koje se rodi iz takve veze, tj. bluda, pripisuje se njenom mužu, vlasniku bračne postelje, osim ako ga on ne zaniječe li'anom.

Prema tome, pripisivanje mužu takvog djeteta ni u kom slučaju ne znači da je blud dozvoljen. Isti je slučaj i ovdje, tj. da pripisivanje djeteta umrlom mužu ne znači da je ta vrsta oplodnje dozvoljena.

Odabrano mišljenje

Mišljenje zasnovano na tome da je ovakav način oplodnje zabranjen se preferira i to zbog slijedećih razloga:

1. zbog toga što se smrću jednog od supružnika bračna veza prekida, jer smrt u mnogim stvarima sličí razvodu braka, kao npr.,

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ El-Kasani, *Bedai'u-s-sanai'u*, 3/192.

po obaveznosti postbračnog čekanja, jer je i ženi, čiji muž umre, vadžib očečkati iddet, kao i što čeka poslije razvoda braka;¹⁸⁴

2. zbog slabih dokaza kojima zastupnici drugog mišljenja dokazuju svoj stav;

3. zato što se primjenom ovog mišljenja distancira od sumnjivih i slijede jasni propisi.

Treba još napomenuti da je ovakva vrsta unutrašnje vještačke oplodnje zabranjena isto kao i ovakva vrsta vanjske vještačke oplodnje.

Kome se pripisuje dijete nastalo na ovakav način?

Po tom pitanju islamski pravnici nemaju jedinstven stav.

Mustafa Zerka smatra da se dijete, nastalo na ovaj način, ne pripisuje ocu, zbog toga što u trenutku oplodnje nije postojala bračna veza između vlasnika sperme i jajne ćelije.¹⁸⁵

Abdul Aziz El-Hajjat smatra da se dijete, u ovom slučaju, pripisuje vlasniku sperme, tj. umrlom mužu.¹⁸⁶

Ostali učenjaci smatraju da, u ovom slučaju, treba uzeti u obzir slijedeće stvari:

- treba uvažiti najduži period u kom je moguće da se dijete rodi nakon smrti muža. Npr., ako je najduži rok devet mjeseci, pa se dijete poslije smrti muža rodi za vrijeme tog perioda, ono će se pripisati umrlom;

- a ako se rodi nakon tog roka, ono se neće pripisati umrlom ocu.¹⁸⁷

Smatramo da je ovo mišljenje najbliže istini, zbog toga što Šerijat nastoji priznati djetetu krvno srodstvo pa čak i onda kad za to postoji i najmanja mogućnost.

¹⁸⁵ *Et-Telkihu-s-sina'ijju*, str.31.

¹⁸⁶ El-Hajjat, *Hukmu-l-'ukmi fi-l-islami*, str.31.

¹⁸⁷ Zijad Subhi, *Ahkamu-l-'ukmi-l-insani*, str. 138.

Plastične operacije

Pravo muslimanke na vršenje plastičnih operacija

Pod plastičnim operacijama se misli na proces uljepšavanja izgleda nekog vanjskog dijela tijela ili obnavljanje njegove funkcije zbog nekog nedostatka, uništenja ili sakatosti.¹⁸⁸

Plastične operacije se mogu podijeliti na dvije vrste:

- one koje su dozvoljene i
- one koje su zabranjene.

Dozvoljene plastične operacije

Ova vrsta operacija se dijeli na dvije podvrste:

- a) one koje se vrše s ciljem liječenja i ozdravljenja i
- b) one koje je Šerijat jasno spomenuo u nekim od svojih izvora.

Plastične operacije s ciljem liječenja i ozdravljenja

Tjelesni nedostaci koji mogu zadesiti ženu mogu se podijeliti na dvije vrste:

- a) nedostaci koji su urođeni, ili koji su nastali kao posljedica nekih bolesti, i druge neugodnosti koje su zadesile tijelo. Npr., deformiranje gornje usne, začepljenje ušne šupljine nekom izraslinom, izraslina na nosu ili usni, proširene vene, itd.;

¹⁸⁸ *El-Mevsu'atu-t-tibijetu-l-hadisetu*, 3/454.

b) nedostaci koji su nastali kao posljedica vanjskih faktora, tj. prirodnih kataklizmi, poput požara ili nekih drugih prirodnih nepogoda. Npr., uništenje ušiju, nosa ili njegova dijela, nogu, ruku, dojki, očiju, razne deformacije kože zbog požara, nedostatak dijela usne uslijed raznih udesa, spadanje kose kao posljedica različitih stresova, itd.

Stav islama po pitanju ove vrste plastičnih operacija

S obzirom da je prvenstven cilj svih operacija liječenje i ozdravljenje, onda je na osnovu te konstatacije ljekaru dozvoljeno vršiti ovakve vrste operacija, kao što je dozvoljeno i bolesniku da im se podvrgne, pod uvjetima i ograničenjima koje smo spomenuli kada smo govorili o stavu islama o liječenju općenito.

Doktor Madžed Tahbub je rekao: "Sve slučajeve koji su naprijed spomenuti, u biti nužno je liječiti, jer ako se ne bi liječili, ugrozili bi život bolesnika..."¹⁸⁹

Ovaj stav se može potkrijepiti slijedećim dokazima:

1. Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Poslanik, a.s., rekao: *"Allah nije stvorio bolest a da za nju nije stvorio i lijeka"*;¹⁹⁰

2. od Usame b. Šerika se prenosi da je Poslanik, a.s., rekao: *"Liječite se, jer Allah nije dao bolest a da joj nije odredio i lijek, osim jedne - starosti."*¹⁹¹

Citirani hadisi općenito zagovaraju i ukazuju da je liječenje od svake bolesti dozvoljeno. Prema tome, plastične operacije koje imaju za cilj liječenje bolesti i njeno ozdravljenje, su dozvoljene na osnovu citiranih hadisa;

3. dozvoljeno je izvršiti bilo koju hiruršku operaciju ako za nju postoje opravdani razlozi. Analogno tome, dozvoljeno je, onda, izvršiti i plastičnu operaciju ako za nju postoji opravdan razlog;

¹⁸⁹ Šubejr, *Abkamu-t-tedžmil*, str. 422.

¹⁹⁰ Bilježi ga Buhari, 10/134.

¹⁹¹ Bilježi ga Ebu Davud, 4/193, i Tirmizi, 4/383.

4. plastična operacija se može opravdati i analogijom na amputiranje nekog organa, jer u oba slučaja postoji potreba za tim zahvatima.

U djelu El-Fetava El-Hindije kaže se: “Nema nikakve šerijske prepreke da se bolesni organ odsječe radi zaštite zdravih organa.”¹⁹²

El-I'zz b. Abdusselam je rekao: “Dozvoljeno je amputirati bolesnu ruku da bi se zaštitio život bolesnika.”¹⁹³

Znači, plastične operacije, koje se vrše iz spomenutih pobuda i motiva i koje nužda ili istinska potreba zahtijevaju, su, po islamu, dozvoljene i ne potpadaju pod princip *namjernog mijenjanja Allahovih stvorenja*, što je, bez ikakve dileme, zabranjeno u islamu.

Plastične operacije koje su spomenute u šerijskim izvorima

Ovdje imamo dvije situacije: bušenje ušiju i bušenje nosa radi stavljanja nakita.

Bušenje ušiju

U vezi bušenja ušiju kod žena radi stavljanja nakita, islamski učenjaci zastupaju dva stava.

Prvi stav:

Po hanefijskim pravnicima i po oficijelnom mišljenju hanbelijskog mezheba, smatra se da je to dozvoljeno.¹⁹⁴

Svoje mišljenje temelje na slijedećim dokazima:

1. Abdullah Ibn Abbas, r.a., prenosi da je *Poslanik, a.s., na Bajram klanjao dva rekata, a da prije niti poslije njih nije ništa klanjao. Potom je sa Bilalom otišao kod žena i naredio im da daju sadaku.*

¹⁹² Nizam, *El-Fetava El-Hindije*, 5/360.

¹⁹³ El-I'zz Ibn Abdusselam, *Kava'idu-l-ahkam*, 1/78.

¹⁹⁴ Nizamuddin, *El-Fetava El-Hindije*, 5/57, Ibn Abidin, *Hašijetu reddi-l-muhtar*, 6/420, Ibn Nudžejm, *El-Babru-r-raik*, 8/232, El-Merdavi, *El-Insafu* 1/125, Ibn Mufih, *El-Furu'* 1/134, Ibnu-l-Kajjim, *Tuhfetul mevlud*, str. 154.

*Žene su nakon toga počele bacati svoje minduše.*¹⁹⁵

U drugoj predaji ovog hadisa, koju bilježi Ahmed, stoji: "...pa su žene počele bacati minduše, prstenje i drugi nakiti."¹⁹⁶

Iz citiranih hadisa se jasno vidi da su žene za vrijeme Poslanika, a.s., bušile uši i stavljale minduše, jer da je bušenje ušiju bilo zabranjeno, Poslanik, a.s., to ne bi odobrio. Ali njegovo neosuđivanje te pojave ukazuje da je to dozvoljeno.

Možda neko kaže da su žene probušile svoje uši još prije dolaska islama i da im je zbog toga Poslanik, a.s., to prešutio, jer se u već postojećoj stvari tolerira ono što se ne tolerira u nečemu što treba tek da nastane. Međutim, ovaj prigovor se ne može prihvatiti, jer da je to bilo zabranjeno, Poslanik, a.s., ga ne bi smio prešutiti, bez obzira kada se bušenje ušiju desilo.

Prema tome, Poslanikovo prešućivanje apsolutno aludira da je bušenje ušiju dozvoljeno, jer da nije, morao bi odmah, nakon što je saznao za tu pojavu, reagovati, pojasniti njen status i upoznati ashabe s tim, jer nije dozvoljeno odgoditi objašnjenje nekog propisa kada to situacija i potreba budu zahtijevale.

2. Ummi Zer'a je rekla: "Znate li vi ko je moj muž?! Moj muž je Ebu Zer'a, koji kiti moje uši nakitom..."¹⁹⁷

Ova predaja eksplicite potvrđuje da je Poslaniku, a.s., bušenje i kićenje ušiju bilo poznato. Ako mu je to bilo poznato a da nije bilo dozvoljeno, zabranio bi ga i osudio. Pošto on to nije učinio, to ukazuje da je taj običaj bio dozvoljen.

3. Ženi je potrebno da joj se uši probuše radi nakita, jer je u njenom interesu da bude sređena, uljepšana i nagizdana u granicama dozvoljenog. Sukladno tome, dozvoljeno joj je i da probuši uši, jer sredstvo uzima status cilja.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Bilježi ga Buhari, 10/331.

¹⁹⁶ Ahmed Ibn Hanbel, *El-Musned me'al kavli-l-musedded*, 5/472.

¹⁹⁷ Bilježi ga Buharija, 9/255, i Muslim, 15/216.

¹⁹⁸ Ibnu-l-Kajjim, *Tuhfetu-l-me'vudud*, str.154, El-Behuti, *Kešafu-l-kina'* 1/394.

Drugi stav:

Po Šafijskom mezhebu i predaji koju je Ibnu-l-Dževzi preferirao u Hanbelijskom mezhebu, bušenje ušiju je zabranjeno.¹⁹⁹

Po ovom pitanju, nisam mogao naći mišljenje Malikijskog mezheba.

Svoje mišljenje temelje na slijedećim dokazima:

1. Bušenje ušiju može se poistovjetiti sa rezanjem ušiju životinja, a koje se smatra šejtanskim djelom.²⁰⁰

Uzvišeni je u Kur'anu jasno rekao: *"I sigurno ću im zapovjediti pa će stoci uši rezati."* *En Nisā, 119.*

Međutim, spomenuta analogija bušenja ušiju sa njihovim rezanjem je besprimjerna i neispravna. Mušrici bi devi, kada bi im odevila šesto muško devče, zarezivali uši i zabranjivali da se jaše.

Poistovjećivanje toga sa bušenjem ušiju kod žena je neispravno zbog toga što se putem bušenja ušiju postiže određena korist i interes koji islam priznaje i legalizira, a to je uljepšavanje i gizdanje. Prema tome, efektivni razlog propisa osnovnog slučaja nije identičan sa istim u nenormiranom slučaju, pa prema tome nema ni ispravne analogije zbog izostanka jednog od osnovnih njenih elemenata.

2. Bušenje ušiju je bolan proces i beskorisno izlaganje neugodnostima. Zbog toga bi to bilo dozvoljeno samo radi neke bitne potrebe, a gizdanje se ne može smatrati takvom potrebom.²⁰¹

Međutim, ovom dokazu se može prigovoriti slijedeće:

Ne može se prihvatiti da bušenje ušiju nije važno za ženu. Naprotiv, to je za nju veoma bitno i značajno jer joj omogućava da

¹⁹⁹ Eš-Šerbini, *Mugni-l-muhtadž*, 1/394, Ibnu-l-Dževzi, *Abkamu-n-nisa*, str.10, Ibn Muflih, *El-Furu'*, 1/134.

²⁰⁰ Ibnu-l-Kajjim, *Tuhfetu-l-mevlud*, str. 154.

²⁰¹ Ibnu-l-Dževzi, *Abkamu-n-nisa*, str.10, Eš-Šerbini, *Mugni-l-muhtadž*, 1/394.

se nagizda i uljepša, zbog toga što ju je Allah po prirodi stvorio da voli gizdanje i ukrašavanje.

Prema tome, žena putem ukrasa, koje stavlja na sebe, zadovoljava svoj prirodni nagon i upotpunjuje svoju prirodnu ljepotu i nježnost.²⁰²

Neznatna bol i neugodnost koju žene osjećaju prilikom bušenja ušiju se ne može mjeriti sa koristi koju joj ono donosi.

3. Bušenje ušiju se može poistovjetiti sa tetoviranjem, jer u oba slučaja, onaj kome se to radi, trpi neugodnost i bol.

Ovom dokazu se može replicirati da takva analogija nije ispravna zbog dvije stvari:

a) što je bol koja nastaje bušenjem ušiju mnogo manja od boli koja nastaje zbog tetoviranja. A može se čak i reći da se ta dva bola ne mogu, ni u kom slučaju, porediti, zbog toga što je bol od tetoviranja skoro nepodnošljiva, što nije slučaj kod bušenja ušiju;

b) što se tetoviranjem mijenjaju Allahova stvorenja, a to je poigravanje sa ljudima bez ikakve potrebe, što, normalno, nije dozvoljeno. Dok bušenje ušiju ima za cilj gizdanje i uljepšavanje, koje islam podstiče i zagovara.

Odabrano mišljenje:

Mišljenje koje sadrži dozvolu bušenja ušiju preferira se zbog slijedećih razloga:

1. zbog postojanja vjerodostojnih dokaza koji dozvoljavaju ženi bušenje ušiju;

2. zbog toga što su racionalni dokazi onih koji to ne dozvoljavaju neprihvatljivi i nisu imuni na osude i kritike. Oni se ne mogu uvažiti jer su, ustvari, plod idžtihada na mjestima gdje idžtihad nije dozvoljen radi postojanja tradicionalnih dokaza koji implicite dozvoljavaju bušenje ušiju;

²⁰² Ibn Kesir, *Tefsiru-l-Kur'ani-l-'azim*, 4/135.

3. zbog toga što se bušenjem ušiju ostvaruje legalan šerijatski interes, a to je gizdanje;

4. zbog toga što bušenje ušiju ne sličiti tetoviranju, niti se njime mijenjaju Allahova stvorenja;

5. zbog toga što bušenje ušiju ne donosi ženama nikakve štete, pa je, na osnovu toga, i dozvoljeno;

6. zbog toga što se bušenje ušiju može smatrati jednom vrstom hirurškog zahvata, jer se njime realizira neka potreba, kao i u ostalim hirurškim zahvatima.

Bušenje nosa radi stavljanja nakita

U nekim krajevima postoji običaj da žene buše svoje noseve radi stavljanja nakita. Kako islam gleda na taj običaj?

U osnovi, ako se bušenje nosa čini radi stavljanja nakita, i ako je to običaj žena nekog mjesta, po islamu je dozvoljeno.

Ova konstatacija se može opravdati slijedećim dokazima:

1. analogijom bušenja nosa na bušenje ušiju, jer, u oba slučaja, postoji potreba za tim, tj. potreba gizdanja i ukrašavanja;
2. što se svaki hirurški zahvat vrši radi neke potrebe. Bušenje nosa se može, također, smatrati jednom vrstom takvog zahvata, jer se čini zbog neke potrebe, što znači da je dozvoljen;
3. što u bušenju nosa ne postoje nikakve promjene Allahovih stvaranja;
4. što bušenje nosa ne uzrokuje nikakve neugodnosti, niti štete, koja bi se odrazila na ženu.

Međutim, ako bi se bušenje nosa činilo s namjerom poistovjećivanja sa nemuslimankama, ili ako bi to aludiralo na neki idološki običaj ili obred, onda bi se to smatralo zabranjenim, jer poistovjećivati se sa nevjernicima nije dozvoljeno, kao što nije dozvoljeno ni učestvovati u nekim njihovim vjerskim obredima, običajima ili obilježjima.

Zabranjene plastične operacije

Pod ovim operacijama se misli na operacije koje imaju za cilj izmijeniti fizionomiju čovjeka i učiniti ga mlađim, i to bez ikakvih nužnih ili neophodnih uzroka koji bi zahtijevali takvu vrstu hirurških zahvata.

Ovakve vrste operacija se mogu podijeliti na dvije podvrste: plastične operacije i operacije kojima se mijenja spol.

Plastične operacije kojima se mijenja fizionomija

Pod ovu vrstu plastičnih operacija podvode se slijedeći hirurški zahvati:

- a) uljepšavanje nosa i mijenjanje njegova oblika, skraćujući njegovu dužinu ili širinu;
- b) uljepšavanje brade i mijenjanje njenog oblika, kako bi odgovarala novom obliku nosa;
- c) umanjivanje ušiju;
- d) umanjivanje vilica;
- e) smanjivanje ili povećavanje dojki, itd.

Sve navedene i slične vrste plastičnih operacija su šerijatski zabranjene, zbog toga što ih ne iziskuje nikakva nužda ili potreba za liječenjem koja bi ih mogla opravdati.

Njihov cilj je samo puko "uljepšavanje", tj. poigravanje sa fizionomijom koju je Allah stvorio, obmanjivanje i varanje drugih ili slijepo slijeđenje tuđih običaja i svojih strasti, te upadanje u šejtanski zamke i obmane.

Dokazi koji zabranjuju ove vrste plastičnih operacija su slijedeći:

1. Uzvišeni nas, putem Kur'ana, obavještava da je šejtan rekao slijedeće: *"I navodit ću ih, sigurno, na stranputice, i primamljivat ću ih, sigurno, lažnim nadama, i sigurno ću im zapovjediti pa će stoci uši*

rezati, i sigurno ću im narediti pa će stvorenja Allahova mijenjati.“
En-Nisā, 119.

Ajet je eksplicitan da je mijenjanje Allahovih stvorenja putem rezanja njihovih ušiju i izbijanja očiju zabranjeno, jer je to šejtansko uljepšavanje stvari s kojima on zavodi svoje sljedbenike.

Plastične operacije koje imaju za cilj uljepšavanje izgleda, poput zatezanje lica, stomaka itd., potpadaju pod ovu zabranu mijenjanja Allahovih stvorenja i poigravanja s fizionomijom. One se čine bez ikakve stvarne nužde ili potrebe i zato su zabranjene.

2. Od Ibn Mesuda, r.a., se prenosi da je Poslanik, a.s., rekao: *“Allah je prokleo one koje rade tetoviranje i one koje traže da im se to radi, one koje traže da im se uklanjaju dlake s lica, kao i one koje rastavljaju zube radi uljepšavanja svog izgleda, i sve one koji mijenjaju Allahova stvorenja.”*²⁰³

Hadis jasno ukazuje da je Allah prokleo svakog onog ko radi ili dozvoljava da mu se rade spomenute stvari. Prokletstvo u Šerijatu znači udaljavanje od Allahove milosti. A poznato je da se, po islamu, sankcioniraju samo ona djela koja su zabranjena.

U citirano hadisu su navedeni uzroci prokletstva. To su nezadovoljstvo fizionomijom koju je Allah podario čovjeku i želja za njenom promjenom. Obje te stvari su involvirane u spomenutim vrstama plastičnih operacije, jer imaju za cilj uljepšavanje i popravljavanje izgleda i promjenu Allahovih stvorenja, i to bez ikakvog nužnog ili potrebnog razloga koji bi ih opravdao.

Na osnovu citiranog hadisa, oni koji rade te vrste plastičnih operacija, kao i oni kojima se to rade, potpadaju pod Allahovo prokletstvo koje je pomenuto u tom hadisu.

3. Usame b. Šerik, r.a., prenosi da je Allahovo Poslanik, a.s., rekao: *“Liječite se, Allahovi robovi, jer Allah nije dao nijednu bolest a da joj nije odredio lijek, osim jedne – starosti.”*

²⁰³ Bilježi ga Buhari, 10/371 i Muslim, 6/1300.

U hadisu se izričito tvrdi da za svaku bolest postoji lijek, osim za starost, te da je liječenje, u pravilu, dozvoljeno.

Hadis implicite zabranjuje bespotrebno trošenje novca i vremena za uklanjanje bolesti i njenog liječenja ako za nju nema lijeka i ako se ne može izliječiti, jer se u hadisu jasno kaže da nema lijeka za starost. A poznato je da je rasipanje novca i vremena bez ikakve potrebe i razloga, po islamu, zabranjeno.

4. Putem spomenutih vrsta plastičnih operacija čini se jedan vid obmane i varanja ljudi i sredine u kojoj živi onaj kome se to radi, što je u islamu apsolutno zabranjeno.²⁰⁴

5. Vršenje ovakve vrste operacija ima za posljedicu činjenje određenih stvari koje su u islamu zabranjene, kao npr.:

a) upotreba anestezije, svejedno bila ona lokalnog ili općeg karaktera. Korištenje opijumskih stvari načelno je zabranjeno u islamu i dozvoljava se samo u nuždi ili neprikosnovenoj potrebi. A vršenje ovakve vrste operacija ne doseže taj stepen, što znači da je njegova upotreba zabranjena;

b) vršenje ovakvih vrsta operacija ponekad zahtijeva otkrivanje tijela, dodira i opipa, i to sve bez ikakve nužde i potrebe. Također, taj proces vode ljekari oba spola, pa se može desiti da ljekar liječi ženu ili da žena liječi muškarca, i to bez ikakve nužde i potrebe. Sve su to razlozi koji potvrđuju da su ovakve vrste plastičnih operacija zabranjene;²⁰⁵

c) ovakve vrsta operacija mogu uzrokovati neke sporedne slabosti i negativnosti. U medicinskoj enciklopediji se kaže: "Dobrovoljne plastične operacije ne ostvaruju očekivane rezultate. Zato je najbolje ne pretjeravati u njima i ne preuveličavati njihov učinak i rezultate."²⁰⁶

²⁰⁴ En-Nevevi, *Sabihu Muslim bi-š-šerhi En-Nevevi*, 14/107.

²⁰⁵ Muhammed El-Muhtar, *Abkamu-l-džerrahati-t-tibbijjeti*, str. 185.

²⁰⁶ Grupa autora, *El-Mevsu'atu-t-tibbijjetu-l-hadisetu*, 3/455.

Doktor Tahbub veli: "Ljudi kojima se izvrši plastična operacija obično pretjeravaju u rezultatima koji su postignuti na promjeni njihova izgleda. Ti bolesnici su obično ljudi koji duševno nisu stabilni. Njihov problem je u nečemu drugom a ne u fizionomiji."²⁰⁷

Mijenjanje spola

Pod promjenom spolova se misli na promjenu ženskog spola u muški i obratno.

Po ovom pitanju mogu se pretpostaviti dva slučaja.

Prvi slučaj

Da se operativnim putem nekoj ženi odstrane njene genitalije i dojke i na mjesto njih zasade muške genitalije.

Ali je prije toga nužno da se žena koja želi izvršiti ovakav vid operacije, podvrgne duševnom i hormonskom liječenju.²⁰⁸

Na Zapadu i u Egiptu je izvršeno nekoliko ovakvih operacija u kojima su se ženama presadili muški spolni organi i obratno.

Stav islama po prvom slučaju

Islam smatra da je ovakva vrsta operacija apsolutno zabranjena i to na osnovu slijedećih dokaza:

1. što je to šejtansko djelo, jer je šejtan rekao: "*I sigurno ću im zapovjediti pa će stoci uši rezati, i sigurno ću im narediti pa će stvorenja Allahova mijenjati.*" *En-Nisā, 119.*

Ajet jasno osuđuje svako mijenjanje Allahovih stvorenja. Mijenjanje ženskog spola u muški i obratno je bez ikakve potrebe i nužde. U tome je samo slijedenje šejtana, strasti i pobuna protiv Allahove odredbe. Svaka od tih stvari je, sama po sebi, zabranjena,

²⁰⁷ *Džerrabatu-t-tedžmil*, str. 422-423.

²⁰⁸ Es-Siba'i i drugi, *Et-Tabibu: edebubu ve fikhubu*, str. 324

a kamoli kad se sve nađe na jednom mjestu, kao što je to slučaj ovdje;

2. od Abdullaha b. Abbasa, r.a., se prenosi da je *Allahov Poslanik prokleo ljude koji se poistovjećuju sa ženama i žene koje se poistovjećuju sa muškarcima*.²⁰⁹

Hadis jasno zabranjuje svaki vid poistovjećivanja žena sa muškarcima i obratno, jer proklinjanje u metodologiji islamskog prava aludira na zabranu djela radi kojeg se neko proklinje.

Operacija kojom se mijenjaju spolovi ima za cilj da suštinski poistovjeti jedan spol sa drugim, iz čega se zaključuje da oni koji to rade potpadaju pod prokletstvo na kog hadis aludira. Ibn Hadžer je rekao: "Razlog zbog kojeg su prokleti oni koji se poistovjećuju sa suprotnim spolom je što nastoje da se oslobode svojstava u kojim ih je stvorio Najmudriji";²¹⁰

3. prilikom vršenja ove operacije krše se i slijedeće šerijatske zabrane:

- a) bez ikakve potrebe se unakazuje ljudsko tijelo,
- b) bez ikakve potrebe se otkriva, dodiruje i gleda, ono što se ne smije gledati, dodirivati i otkrivati.

Institut za islamsko pravo u Mekki je jasno zauzeo stav na svojoj jedanaestoj sjednici u šestoj odluci da su: ovakve vrste operacija zabranjene.²¹¹

Drugi slučaj

Da se dijete rodi sa muškim i ženskim spolnim organima. Ovaj slučaj ljekari nazivaju pravim dvospolcem.

Ovakvi slučajevi su veoma rijetki. Medicina nije zapamtila da se rodio istinski dvospolac - sa muškim i ženskim spolnim organi-

²⁰⁹ Bilježi ga Buhari, 10/332, i Tirmizi, 5/105-106, i drugi.

²¹⁰ Ibnu Hadžer, *Fethu-l-Bari*, 10/333.

²¹¹ *Kararu-l-medžme'i' fikhi-l-islami bi Mekkete-l-mukerremeti, eddevretu-l-hadijetu 'ašeretu, El-Kararu-s-sadisu*, 'am, 1409.h.

ma - i da su oni, u isto vrijeme, bili i funkcionalni. Obično jedan od spolnih organa bude mrtav ili naknadno izumre.²¹²

Stav islama po drugom slučaju

Da li je, po islamu, dozvoljeno izvršiti odgovarajuću operaciju i odstraniti ili osloboditi jedan od spolnih organa, kako bi ljudi koji pate od spomenutih smetnji, mogli normalno upražnjavati svoj život?

Islamski učenjaci smatraju da je to dozvoljeno i svoje mišljenje temelje na slijedećim dokazima:

1. što je to, bez sumnje, jedna vrsta bolesti, a islam načelno podstiče i nalaže svojim sljedbenicima da se liječe. Prema tome, za ovakve bolesti najbolji lijek je operacija. Znači takve operacije su dozvoljene;

2. što se ova vrsta operacije vrši zbog potreba i koristi, tj. liječenja, onda je i ona dozvoljena, kao i svaka druga operacija koja se poduzima radi spomenutih motiva;

3. što se putem ovakve vrste operacije ne mijenjaju Allahova stvorenja, jer se njome želi ukloniti samo ono što je neprirodno, da bi se vratilo u prirodno. Prema tome, stav prema ovakvoj vrsti operacije nužno je izuzeti iz opće zabrane o promjeni Allahovih stvorenja;

4. neliječenje ovakvih anomalija Allahovim stvorenjima bi uzrokovalo veliku neugodnost i štetu, a islam je došao da ljudima pribavi koristi i da od njih odagna štete i neugodnosti;

5. što u ovoj vrsti operacije nema nikakve obmane, niti prevare. Njen prvenstven cilj je da se osoba, koja je iskušana s tim, vrati u prirodno stanje, i to odgovarajućim liječenjem i terapijom, što je po Šerijatu apsolutno dozvoljeno.

²¹² Es-Siba'i i drugi, *Et-Tibbu edebubu ve fikhubu*, str. 326.

Akademija za islamsko pravo u Mekki je jasno objelodanila da su ovakve operacije dozvoljene.²¹³

Pravo muslimanke na operaciju kojom se uklanja i obnavlja djevičanska opna (himen)

Cilj nam je da ovdje objasnimo stav islama po pitanju operacije uklanjanja himena i operacije njegova obnavljanja.

Stav islama po pitanju operacije kojom se perforira ili uklanja djevičanska opna (himen)

Ovoj vrsti operacije se pribjegava onda kada je nekoj djevojci potreban perforirani himen da bi se olakšalo otjecanje menstrualne krvi.

Hirurg ponekad može na himenu napraviti nekoliko otvora radi otjecanja menstrualne krvi i da ga potpuno ne uklanja. Međutim, često to ne bude dovoljno radi začepjenja tih otvora pa je potrebno pribjeći spomenutoj operaciji da bi se izbjegle neželjene posljedice po zdravlje djevojke.

Kako islam gleda na ovu vrstu operacije?

Islamskih pravnici dozvoljavaju ovu vrstu operacija na osnovu slijedećih argumenata:

1. što se radi o opravdanom šerijatskom razlogu, ili potrebi, i zbog toga je dozvoljena, kao i svaka druga operacija takve vrste;
2. što začepljenje djevičanske opne može prouzrokovati opasne posljedice po zdravlje djevojke ako se na vrijeme ne ukloni. Zbog toga je takva operacija dozvoljena na osnovu općeg pravila da se šteta treba ukloniti;²¹⁴

²¹³ *Kararu-l-medžme'i-l-fikhil islami bi Mekketel-mukkerremeti, eddevretu-l-hadijetu 'ašere, el-kararu-s-sadisu*, 'am 1409.h.

²¹⁴ Es-Sujuti, El-Ešbahu ve-n-nezairu, str. 83, Ibn Nudžejm, El-Ešbahu ve-n-nezairu, str. 85.

3. što se otkrivanje tijela, pri vršenju ovakve operacije, ne uzima u obzir, jer se takva operacija smatra nuždom i potrebom, pa je spomenuto dozvoljeno uraditi u takvim situacijama.

Stav islama po pitanju operacije kojom se obnavlja uništena djevičanska opna (himen)

Pod ovom vrstom operacije se misli na obnavljanje ili “krpljenje” djevičanske opne nakon njena uništenja, bez obzira na koji način se to desilo.

Kako islam gleda na ovu vrstu operacije?

Savremeni islamski pravници po ovom pitanju imaju četiri stava.

Prvi stav

Zastupnici ovog stava smatraju da je takva vrsta operacije apsolutno zabranjena. A zastupaju ga: Izzuddin Et-Temimi i Muhammed El-Muhtar Eš-Šenkiti.²¹⁵

Svoje mišljenje opravdavaju slijedećim dokazima:

1. što je obnavljanje himena put ka miješanju potomstava, jer je vrlo moguće da žena zatrudni iz spolnog odnosa kojeg je imala prije obnavljanja himena, pa da se uda nakon njegova obnavljanja.

U ovakvom slučaju, dijete će se pripisati mužu za kojeg se žena udala, pa će se na taj način pomiješati halal sa haramom i prisvojiti će se tuđa imovina na nedozvoljen način, i to putem izdržavanja tuđeg djeteta ili putem nasljedstva;²¹⁶

2. što se prilikom vršenja ove operacije otkriva tijelo i podstiče se nemoral;²¹⁷

²¹⁵ *Retku gišai-l-bekareti min menzuri islami, El-Munezzametu-l-islamijetu li-l-'ulumi-t-tibbijeti, Nedvetu-r-ru'jeti-l-islamijeti li b'adi-l-mumaresati-t-tibbijeti, El-Kuvejt, 1987. god., str. 563*

²¹⁶ Ibid, str. 572.

²¹⁷ Ibid, 573.

3. što dozvola ovakve vrste operacija podstiče djevojke na blud nakon njihova saznanja da se himen poslije spolnog odnosa može ponovo obnoviti;

4. što su štete, koje proističu iz ovog procesa, veće od njegove koristi. I zbog toga obnavljanje himena nije dozvoljeno;²¹⁸

5. što se, po islamu, šteta uklanja i što se štetom ne smije uklanjati šteta. Npr., čovjeku nije dozvoljeno ukloniti poplavu od svoje zemlje poplavljujući tuđu zemlju. Također, ni djevojci, a niti njenoj porodici, nije dozvoljeno otkloniti od sebe štetu, u ovom slučaju obnavljanje himena putem operacije, da bi oštetili i obmanuli drugog, tj. budućeg muža njihove kćerke kojoj je obnovljen himen;²¹⁹

6. što u osnovi obnavljanje djevičanske opne nije u skladu sa Šerijatom, jer je to jedna vrsta prevare i obmane koju islam strogo zabranjuje;

7. što obnavljanje himena otvara vrata laži za djevojke i njihove porodice, jer se tim putem prekriva stvarno stanje a pokazuje fiktivno, što je zabranjeno i nedopustivo u islamu.²²⁰

Drugi stav

Zastupnici ovog stava smatraju da je dozvoljeno obnoviti himen pod uvjetom da se njegovo obnavljanje desi u ranim godinama i da njegovo uništenje ne bude uzrokovano spolnim odnosom.

Također, smatraju da je i udatoj ženi dozvoljeno obnoviti himen ako to njen muž želi i odobri. Ovo mišljenje zastupa Muhammed El-Muhtar Es-Selami.²²¹ Svoj stav temelji na slijedećem dokazu: uništenje himena može se desiti i bez namjere, volje i izbora. Zbog toga se, u takvim slučajevima, dozvoljava njegova obnova.²²²

²¹⁸ Ibid, 571.

²¹⁹ Ibid, 572.

²²⁰ Ibid.

²²¹ *Et-Tabibu bejne-l-'ilani ve-l-keṭmani: El-Munezzametu-l-islamijjutu li-l-'ulumit-tibbijeti, Nedvetu-r-r'ujetu-l-islamijjetu li b'adi-l-mumaresati-t-tibbijeti*, El-Kuvejt, 1987. god., str. 81.

²²² Ibid.

Treći stav

Zastupnici ovog mišljenja smatraju da je dozvoljeno izvršiti operaciju obnavljanja himena u slijedećim slučajevima:

1. ako se njegovo uništenje desi zbog neke bolesti, svejedno u kojoj dobi se to desilo: maloljetnosti ili punoljetnosti;

2. ako se njegovo uništenje desi kao nužna posljedica liječenja i iscjeljenja od neke bolesti, kao npr., radi zaustavljanja nekih vrsta krvavljenja, radi uklanjanja nekih tumora ili radi nečega drugog što je zahtijevalo njegovo uništenje, radi ulaska nekog predmeta, ili kao posljedica nekog mučenja, itd.;

3. ako se on uništi silovanjem i taj se zločin utvrdi i dokaže.

Međutim, zabranjeno je obnavljanje himena onoj djevojci koja je dobrovoljno počinila blud. Ovo mišljenje zastupa doktor Tevfik El-Va'i.²²³ Svoje mišljenje temelji na slijedećim dokazima:

- jer je obnavljanje himena jedno djelotvorno sredstvo putem koga se podupire čednost, čistoća, bračna sreća i povjerenje;²²⁴

- jer se putem obnavljanja himena uklanjaju psihički kompleksi, tj. strah od sadašnjosti i budućnost, kao što se uklanja i moralna ljaga i sramota od njene porodice.²²⁵

Četvrti stav

Po četvrtom stavu, obnavljanje himena je dozvoljeno u slijedećim situacijama:

1. ako se himen uništio nečim što se u Šerijatu ne smatra zabranjenim. Npr., ako se utvrdi da će djevojka, čiji himen je uništen na spomenuti način, nakon udaje imati neugodnosti, ili da će joj se zbog toga učiniti nepravda radi adeta i običaja koji vladaju u nekim sredinama, onda će obnova himena biti vadžib. Međutim, ako se ustanovi da do toga neće doći, onda je renoviranje himena mendub;

²²³ *Hukmu ifšai-s-sirri fi-l-islami*, str.170-171.

²²⁴ Ibid.

²²⁵ Ibid, str. 171-172.

2. ako se himen uništi na nelegalan način, tj. putem tajnog bluda za kojeg zna samo bludnik i bludnica. U ovakvom slučaju ljekar ima pravo izbora između vršenja ili nevršenja takve operacije, ali ju je preče izvršiti. Međutim, obnova himena je zabranjena ako je uništen putem bluda za kojeg svijet zna. Ovo mišljenje zastupa moj profesor dr. Muhammed Nei'm Jasin.²²⁶

Ovo mišljenje se zasniva na slijedećim dokazima:

1. Kur'an naređuju da se tuđe mahane trebaju prekriti i da ih ne treba svijetu objelodanjivati. Poslanik, a.s., je rekao: *"Ko na ovom svijetu prekrije sramotu svoga brata, Allah će prekriti njegovu sramotu na budućem svijetu."*²²⁷

Obnavljanje himena je jedno djelotvorno sredstvo kojim se prekriva tuđa sramota. Prema tome, ta operacija je dozvoljena i poželjna zato što sredstvo uzima status cilja.

2. Načelno, svaki čovjek i žena su nevini. Sukladno tom generalnom pravilu, ako bi se operacija renoviranja himena dozvolila, na taj način bi se zatvorila vrata sumnjama i potvorama.

U isto vrijeme bi takva operacija otklonila i nepravdu od djevojke i tako bi se udovoljilo Allahovoj naredbi da se treba imati lijepo mišljenje o muslimanima i muslimankama. Allah, dž.š., je rekao: *"O vjernici, klonite se mnogih sumnjičenja, neka sumnjičenja su, zaista, grijeh. El-Hudžurat, 12. "Zašto, čim ste to čuli, nisu vjernici i vjernice jedni o drugima dobro pomislili." En-Nur, 12.*

3. Dozvolom ove operacije, realizira se jednakost među spolovima. Mladić, po običaju, može raditi šta god hoće a da mu se i pored toga ništa ne zamjeri, niti mu ti njegovi postupci, ni moralno niti materijalno, štete, a niti oko njega kruže bilo kakve sumnje i glasine. Dok se, na drugoj strani, djevojci i najmanji propust zamjeri i na taj način joj se nanosi materijalna i moralna nepravda. U slučaju da se otkrije i sazna da joj je himen uništen, odmah bi se

²²⁶ Retku gišai-l-bekareti fi mizanil mekasidi-š-šer'ijjeti, str. 606-607.

²²⁷ Bilježi ga Muslim, Muhtesar sahihi Muslim, broj hadisa: 1777.

vjerovalo da je počinila nemoral i pored toga što ne postoji nijedan validan dokaz koji bi to potvrdio.²²⁸

4. Operacijom obnavljanja himena uklanja se šteta porodici one djevojke kojoj bi se to uradilo.

U slučaju da se takva operacija ne uradi pa nakon braka muž sazna da njegova odabranica nije nevina, njoj i njenoj porodici bi se nanijela velika šteta, jer bi se ta vijest raširila među narodom i najvjerojatnije da bi se nakon toga djevojka razvela od muža i poslije vrlo teško udala, a posebno ako živi u tradicionalnim sredinama.

Zbog svega toga, onoj porodici koja je iskušana ovakvim iskušenjem, dozvoljeno je pribjeći takvoj operaciji, zbog toga što himen njihove kćerke nije uništen na nedozvoljen način.²²⁹

5. Dozvola ovakve vrste operacije u spomenutim slučajevima imala bi pozitivan odgojni momenat, općenito, na cijelo društvo, a posebno na samu djevojku.

Kada se grijeh prikrije, njegova štetnost i posljedice su ograničene i lokalizirane na veoma mali prostor. A ponekad se one ograniče samo na delikventa u slučaju da se ne pokaje, a ako se pokaje, njegove štetnosti i posljedice se totalno anuliraju.

Međutim, ako se grijeh raširi među narodom, njegove štete i posljedice će se iz dana u dan povećavati. Tako će se ljudi, na jedan indirektan način, motivirati na njegovo činjenje, jer će bojazan od njegove sramote sa njegovim širenjem postepeno opadati i smanjivati, sve dok ne iščezne.²³⁰

Zbog toga je i rečeno: "Ako se grijeh sakrije, štetit će samo njegovu počinitelju, a ako se ne sakrije i ne osudi, naštetit će cijelome društvu."²³¹

²²⁸ Neim Jasin, *Ebhasun fikhijetun fi kadaja tibbijetin mu'asiretin*, str. 231.

²²⁹ *Retku gišai-l-bekareti*, str.583.

²³⁰ Muhammed Ne'im Jasin, *Ebhasun fikhijetun*, str. 233.

²³¹ El-Gazali, *Ihjau u'lumi-d-din*, 2/308.

6. U renoviranju himena u spomenutim slučajevima nema nikakve obmane i prevare.²³²

Preferirano mišljenje

Mišljenje četvrtog slučaja se smatra najprihvatljivijim zbog slijedećih razloga:

a) što je najbliže duhu islama i šerijatskim intencijama;

b) što ne pravi razliku u sredstvima dokazivanja bluda između muškarca i žene, jer su oni po tom pitanju izjednačeni. U slučaju da se blud utvrdi sa četiri svjedoka ili sa četiri priznanja od strane počinitelja, tada se njegov počinitelj mora sankcionirati bez obzira na njegov spol. Jedini izuzetak po kom se razlikuje žena od muškarca pri dokazivanju bluda jeste trudnoća kod neudate žene.

Neki islamski pravници smatraju da je utvrđivanje trudnoće kod neudate žene dovoljan dokaz za počinjen blud, ako se pri tome ne nađe neka opravdana sumnja poput silovanja, itd.

Ali većina islamskih učenjaka smatra da sama trudnoća nije dovoljan dokaz da se utvrdi da je neudata žena počinila blud, ako ga ne prizna.²³³

Međutim, samo uništenje himena niko od učenjaka ne smatra dovoljnim dokazom za utvrđivanje bluda, osim ako to ne prate drugi dokazi putem kojih se blud utvrđuje.²³⁴

Zbog toga bi muslimani u svojim međusobnim kontaktima i odnosima trebali islamskom bontonu i etici ustupiti više prostora i pri tome uvažiti islamske vrijednosti, poput morala i međusobnog uvažavanja, poštivanja i povjerenja. Ne bi sebi, ni u kom slučaju, smjeli dozvoliti da se neko od njih neosnovano i bez validnih do-

²³² Muhammed Ne'im Jasin, *Retku gišai-l-bekareti*, str. 585.

²³³ Abdu-l-Kadir 'Ude, *Et Tešri'u-l-džinai'ju-l-islamijju*, 2/441.

²³⁴ El-Kasani, *Bedai'u-s-sanai'*, 7/46, Musuli, *El-Ibtijar*, 4/80, El-Ferhuni, *Tebširetu-l-bukkami*, 2/259., Ibn Kudame, *El-Mugni*, 10/165.

kaza i argumenata potvori i na taj način da mu se naruši integritet i ugled koji je kod Allaha neprikosnoven.

Muslimani na svakom mjestu i u svakom vremenu trebaju preferirati Allahov zakon nad tradicijom i običajima. Svako društvo, zajednica i pojedinac koji to ne uvažava, ne može ponijeti epitet islamskog.

Umjesto zaključka

Islam je cjelokupni koncept života. Dolaskom čovjeka na zemlju Bog ga ne prepušta samom sebi, nego mu strogo naglašava i podvlači da je zemlja za njega i njegovo potomstvo samo prolazna stanica i mjesto gdje će ga iskušati i ispitati, da bi ga, shodno rezultatima tog ispita, u vječnosti ocijenio i nagradio.

Bog je, po islamskom učenju, stvorio kosmos i čovjeka u njemu. On najbolje zna šta je najkorisnije a šta najštetnije za Njegova stvorenja. Islam naučava da je Bog milostiviji i dobronamjerniji prema čovjeku od njegovih roditelja. Zato musliman vjeruje da sve što mu je Bog naredio je apsolutno dobro za njega, a što mu je zabranio da je apsolutno štetno po njega, svejedno da li on tu korist i štetu mogao, ili ne mogao, trenutno shvatiti. Zato se svako zanemarivanje i ustajanje protiv Božijih naputa smatra kobnim za čovjeka, jer vodi općem haosu i kataklizmi cijelog čovječanstva.

Savremena civilizacija ne samo da je zanemarila i ustala protiv Božijih uputa, nego je Boga potisnula iz života i čak Ga proglasila mrtvim, ili, u najboljem slučaju, "zaključala" Ga u crkvi, ne dozvoljavajući mu da ima bila kakav dodir sa javnim životom. Trend te civilizacije se naglo i nezaustavljivo širi cijelim svijetom. Globalizacija, vesternizacija, demokratija, emancipacija, "ljudska prava i slobode" /kako ih zapadnjaci žele nametnuti "drugom i trećem" svijetu/ imaju prvenstveno za cilj da unište sve moralne i vjerske vrijednosti nebeskih religija, da potaru svaki autoritet, unište suverenitet malih

i nejakih država i naroda, te da uvjere narode da na ovom svijetu ništa nema vrijednost, a da sve ima cijenu.

Jedan od glavnih instrumenata propagande promotora takvih ideja je i optuživanje nebeskih vjera općenito, a islama posebno, da je zapostavio i diskriminirao ženu u odnosu na muškarca. Islamu se podmeće da je svojim propisima potčinio ženu i dao joj status roba. Ova studija je pokušala donekle otkriti stvarni položaj žene u islamu, njena prava i slobode, ističući na prvom mjestu da je islam pri donošenju svojih normi i propisa uvažio prirodu muškarca i žene, te na osnovu nje uskladio norme i propise. Svako zanemarivanje tog faktora apsolutno vodi ka diskriminaciji žene u odnosu na muškarca i nanošenju ženi najveće moguće nepravde. To je činjenica koju mora prihvatiti svaki normalan i razuman čovjek.

Međutim, današnji svijet je svijet lažne propagande, koja je toliko moćna, nedobronamjerna i zla da svjesno i namjerno obmanjuje i zavodi narod, nastojeći mu plasirati laži kao istinite činjenice, nemoral kao moral, pogubnost kao spas, ropstvo kao slobodu, itd. Zbog svega spomenutog, današnje čovječanstvo je zapalo u nezapamćenu moralno-duhovnu krizu i stoji na samom rubu kraha. Hlapi i žudi za nečim što će ga spasiti i izbaviti iz te katastrofalne situacije. A izlaz i spas iz takvog stanja je, bez sumnje, u vraćanju Bogu, prihvatanju njegove upute u svakodnevnom životu i vraćanju žene na mjesto koje joj je Bog i namijenio, tj. porodici i materinstvu. Međutim, da bi se to postiglo, nije dovoljno samo ukazati na uzroke bolesti, nego se moraju poduzeti i konkretni koraci na tom putu.

Naše majke, sestre i kćerke, lahko nasjedaju, prihvataju i povode se za svim što im propaganda savremene civilizacije nudi, jer su slabo ili nikako islamski educirane. Zbog toga je neminovno, ako se želi zaustaviti slijepo imitiranje povodjenja našeg društva, a posebno ženske populacije za savremenim nedobronamjernim trendovima, te lažne propagande i mode, da naši oficijelni političari i vjerski lideri, koji su preuzeli emanet zaštite našeg naroda od

biološkog i duhovnog uništenja, razmisle o njegovoj imunizaciji od svih tih opasnih virusa koji su se nadvili nad našim porodicama, a posebno od virusa nemorala i svih posljedica koje on donosi na čelu sa bijelom kugom. A najbolji način na to je dematerijaliziranje našeg odgoja i obrazovanja i moralno osvješćivanje i educiranje naše omladine i to na svim nivoima obrazovanja: od obdaništa pa do univerziteta.

Samo na taj način će se razbiti kompleksi manje vrijednosti o našoj vjeri i njenoj prevaziđenosti i neprimjenjivost koje su nam nametnuli prvo komunisti pa sada to, evo, pokušavaju i sekularisti.

Ova studija donekle pokušala da potvrdi da islam ne može biti prevaziđen zbog toga što u svakom vremenu i prostoru nudi ljudima spasonosni pojas i "Nuhovu lađu" da se spase od potopa nemorala i beznađa, a čak i za najsavremenija naučna otkrića ima rješenja i upute.

Korištena literatura

- Mustafa Ahmed Zerka, *Atfalul-l-enabib ve-r-r'ēju-š-šer'ijju fihima*, bahsun mukaddemun ilal medžme'il fikhil islami bi Mekketel mukerremeti fi devretihi essalise, 1980.
- Jusuf El-Karadavi, *El-Halalu vel Haramu fil islami*, sedmo izdanje, El-Mektebul islami, 1973.
- Jusuf El-Karadavi, *Fetava mu'asire lil mer'eti-l-muslimeti*, prvo izdanje, Daru-d-dijai linnešri ve ttevzi'i, 1988.
- Vehbe Zuhajli, *El-Fikhu-l-islami ve edilletuhu*, treće izdanje, Darul fikri, Damask, 1984.
- Bekr b. Abdullah Ebu Zejd, *Fikhu-n-nevazili*, prvo izdanje, Mektebetu-r-Rešidi, Rijad, 1986.
- Sejjid Sabik, *Fukhu-s-sunneti*, treće izdanje, Daru-l-kitabi-l-'arabijj, Bejrut, 1971.
- Jusuf El-Karadavi, *Kadaja islamijjetin mu'asiretin 'ala besati-l-bahs*, prvo izdanje, Daru-d-dijai linnešri vettevzi'i, 1987.
- Muhammed Se'id Ramad El-Buti, *Mes'eltu tabdidi-n-nesli, vika-jeten ve 'iladžen*, drugo izdanje, Mektebetu Farabi.
- Abdu-l-Kadir 'Avde, *Et-Tešri'ul džina'ijjul islamijju mukarenen bil kanuni-l-ved'ijji*, Muessestu-r-risaleti, Bejrut, osmo izdanje, 1986.

- Muhammed Se'id Ramadan El-Buti, *Kadaja fikhijjetun mu'asiretun, tab'atun muzejjedetun ve munekkabatun*, Mektebetu-l-Farabi, Damas, peto izdanje, 1994.
- Abdul Kerim Zejdan, *El-Mufessalu fi ahkami-l-mer'eti*, prvo izdanje, Mu'essestu-r-risaleti, 1993.
- Muhammed Muhtar Eš-Šankiti, *Ehkamu-l-džerahati-t-tibbijjeti vel asar el-muterettibeti 'alejha*, prvo izdanje, Mektebetu-s-Siddk, Taif, 1993.
- Zijad Subhi Zijab, *Ahkamul'ukmi fi ššeri'atli islamijjeti*, Risaletu madžister mukaddimetun lil džami'ati urdunijjeti, 1993.
- Ebu Bekr b. Zekerija Er-Razi, *Ahlaku-t-tabibi*, tahkik: Abdullatif, Muhammed 'Abd, prvo izdanje, Meketebetut-t-turasi, 1977.
- Muhammed Ali El-Bar, *Ahlakijatu-t-telkuhu-s-sana'ijj*, prvo izdanje, Edaru-s-sa'udijjetu, Džidda, 1407. hidžretska.
- Ahmed Amr El-Džabiri, *El-Džadidu fil fetava eešer'ijjeti lil emradin Nisäijjeti vel 'ukmi*, prvo izdanje, Daru-l-firkan, 1994.
- Abdul Aziz el-Hajjat, *Hukmul 'ukmi fil islami*, Vizaretu-l-evkafi ve-š-šu'unil mukaddesati-l-islamijjeti, Jordan, 1981.
- Zuhejr Ahmed es-Siba'i, *Et-Tabibu: edebuhu ve fikbhuhu*, prvo izdanje, Darul kalem, Damask ve Daru-š-šamijjeti, Bejrut, 1993.
- Kararatu-l-medžeme'i-l-fikhil islami mene ddevreti-l-ula ila ddevreti-s-samine, Rabitatu-l-'alemi-l-islami, Mekketu-l-mekerremetu, 1408. hidžretska.
- *Kararu-l-medžem'i-l-fikhi-l-islami*, Eddevretu-l-hadijetu 'ašere, el-mun'akidu bi Mekketu-l-mukerremeti, el-kararu-s-sadis, 1409. hidžretske, el-mute'alliku bi tagjiri-l-džinsi min zekerin ila unsa ve-l-'aks.
- *El-M'utemeru-l-islamijju* el-mun'akidu fi Rabat bi 'unavan: El-Islamu ve tanzimu-l-usreti min fetreti min 24-29/12/1971, Sebtu kamili-l-ebhasi ve munakašati-l-m'utemeri.

- *Nedvetu-l-indžabi fi dav'i-l-islami*, El-Munezzamatu-l-islamijetu li-l-'ulumi-t-tibijjeti, El-Kuvejt, 1983.
- Medželletu-l-v'aji-l-islami, Bahsu bi 'unvanin: *Fi telkih-s-sina'i*, Ahmed el-Hadži, broj 83., godina sedma, 1971.
- Abdurrahman b. Ali b. El-Dževzi, *Abkamu-n-nisai*, prvo izdanje, Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut, 1985.
- Zejnul Abidin b. Nudžejm, *El-Ešabhu ve-n-nazairu*, Daru-l-kutubi-l-'ilmijjeti, Bejrut, 1959.
- Džalaluddin Abdurrahman Es-Sujuti, *El-Ešbahu vennazairu*, posljednje izdanje, Šeriketu ve matbe'atu Mustafa el-Babi el-Halebi, 1959.
- Hišam Ibrahim el-Hatib, *El-Vedžizu fi-t-tibbi-l-islami*, prvo izdanje, Daru-l-Erkam, Amman, 1985.
- Ebu Hamid b. Muhamed El-Gazali, *Ihjau 'ulumiddin*, drugo izdanje, Daru-l-fikri, Amman, 1992.
- *El-Mevs'atu-t-tibijjetul hadise*, li medžmu'ati mine-l-ettbai, Ledžnetu-n-nešri-l-'ilmijji bi vizareti-t-t'alimil 'ali, Egipat, drugo izdanje, Muessesetu sidždžili 'arabi.
- Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi, *El-Džami'u li ahkami-l-Kur'ani*, prvo izdanje, Daru-l-kutubu-l-'ilmijjeti, 1988.
- Ismail b. Kesir, *Tefsiru-l-Kur'ani-l-'azim*, prvo izdanje, Daru-l-m'arifeti, Bejrut, 1987.
- Muhammed Isa et-Tirmizi, *El-Džami'u-s-sahihu*, tahkik: Ibrahim 'Atve 'Aved, prvo izdanje, Šeriketu ve matbe'atu el-Babul Halebi, 1962.
- Sulejman b. El-Eš'as Es-Sedžistani Ebu-Davud, *Sunenu Ebi-Davud*, prvo izdanje, Daru-l-hadis, Hims, 1973.
- Šerefuddin Nevevi, *Sahibu Muslim bi šerhi en-Nevevi*, El-Matbe'atu-l-misrijjetu ve mektebetuha.
- Ahmed b. Ali b. Hadžer el-'Askalani, *Fethu-l-Bari*, tashih: Šejh Abdullah b. Baz, terkim: Muhammed Fuad el-Baki, Darul m'arife.

- *Musned Ahmed b. Hanbel*, šerh: Ahmed Muhammed Šakir, Daru-l-m'arife littiba'ati vennešri, Misr, 1949.
- Ebu Bekr b. Mesud el-Kasani, *Bedai'u-s-sani'u fi tertibi-š-šera'i*, drugo izdanje, Daru-l-kutubi-l-'arabi, Bejrut, 1987.
- Muhammed Emin Ibn Abidin, *Hašijetu Reddi-l-muhtar*, drugo izdanje, Daru-l-Fikr, 1966.
- Muhammed Šerbini el-Hatib, *Mugni-l-muhtadž m'arifetu elfazi-l-minhadž*, Matbe'ati Isa El-Babi El-Halebi, Misr, 1958.
- Ali b. Muhammed El-B'ali, *El-Ihtijaratu-l-fikhijetu min fetava šejhi-l-islami Ibn-Tejmijjeti*.
- Muhammed b. Ebi Bekr Ibnu Kajjim El-Dževzijje, *Tuhfetu-l-vedudi fi ahkami-l-mevlud*, Muessetu-r-rejjan littavzi', Medina.
- Muhammed b. Ebi Bekr Ibnu Kajjim El-Dževzijje, *Zadu-l-me'adi fi hedži hajri-l-'ibadi*, 14. izdanje, Muessesetu-r-risale, 1990.
- Muhammed b. Muflih, *El-Furu'*, četvrto izdanje, 'Alemu-l-kutub, Bejrut.
- Mensur b. Junus El-Behuti, *Kešafu-l-kina'i 'an metni-l-ikna'i*, Hukumetu-l-memleketi-l-'arabijjeti e-s-sa'udijjeti, Mekketu-l-mekerremeh, 1394.
- Fahrudin Razi, *Tefsiru-l-mefatih-u-l-gajbi*, Daru-l-fikr.
- Ebu Bekr, Ahmed er-Razi, *Ahkamu-l-Kur'ani*, Daru-l-mushafi, Mektebtu ve matbe'atu Abdurrahman Muhammed.
- Ebu Abdillah Muhammd Ez-Zerkani, *Šerhu-z-Zerkani 'ale-l-Muvetta*, Mektebetu ve matbe'atu Isa El-Halebi.
- Ebu Džafer Et-Tahavi, *Šerhu-l-me'ani-l-asar*, Matbe'atu-l-envari-l-muhammedijjeti.
- Muhammed b. Ali Eš-Ševkani, *El-Fevaidu-l-medžmu'ati fi-l-ehadisi-l-mevdu'ati*, drugo izdanje, Bejrut, 1392. h.
- Muhamed Fuad Abdul Baki, *Ell'ulu' ve-l-merdžan fima ittefeka 'alejhi eš-šejhani*, Mektebetu Isa El-Halebi.

- Ševkani, *Nejlu-l-evtari Šerhu Munteka-l-ahbar*, Matbe'atu Mustafa el-Babi el-Halebi.
- Abdullah b. Mevdud el-Musuli, *El-Ihtijaru li t'alili muhtari*, Mektebetu ve matbe'atu Mustafa El-Halebi.
- Ibn Nudžejm, *El-Babru-r-raiku Šerhu Kenzi-d-dakaiki*, Daru-l-M'arifeti, Bejrut, Liban.
- Ibn El-Bezzaz El-Kurdi, *El-Fetava El-Bezzazijje*, El-Matbeatu-l-kubra el-emirijje bi Bulak, 1310. h.
- Šejh Nizam ve medžmu'uhu, *El-Fetava el-Hindijje*, El-Matbe'a-tul kubra el-emirijje, bi Bulak, 1310. h.
- Kamaluddin b. Hemmam, *Fethul Kadir*, Mektebtu ve matbe'atu Mustafa el-Halebi.
- Ebu Velid, Ibn Rušd El-Kurtubi, *Bidajetu-l-mudžtebid ve nihajetu-l-muktesid*, El-Mektebetu-t-tidžarije tu el-kubra bi misr.
- Muhjuddin b. Zekerija en-Nevevi, *Revdatu-talibin*, El-Mektebetu-l-islami.
- Šemsuddin Er-Remli, *Nihajetul muhtadž*, Mustafa El-Babi El-Halebi.
- El-Gazali, Ebu Hamid, *El-Vedžiz*, Matbe'atu-l-adabi ve-l-muejjidi, Misr.
- Ibn Kudame El-Mugni, Mektebetu-l-džumhurijjeti-l-'arabijjeti, Misr.
- Ibn Hazm, *El-Muhalla*, Mektebetu-l-džumhurijjeti-l-'arabijjeti. Misr.
- Sebtu-l-e'amali m'utemeri, *El-Islamu ve tenzimu-l-usreti*, Matbe'atu-l-hurijje, Bejrut.
- Muhammed Ebu Zehre, *Tenzimu-l-usreti ve tenzimu-n-nesli*, Daru-l-fikri-l-'arabijj.
- Ali Abdu-l-Vahid Vafi, *El-Usretu fi-l-islami*, drugo izdanje, Mektebetu-l-Mutenebbi.

- Muhammed Halid Mensur, *El-Abkamu-t-tibbijetu el-mute'alikatu binNisai fi-l-fikhi-l-islami*, Daru-n-nefaisi, Jordan, drugo izdanje, 1999.
- Ahmed Šelebi, *El-Hajatu-l-idžtima'ijetu fi-t-tefkiri-l-islami*, Mektebetu-n-nehadati-l-misrijeti, izdanje 1968.
- El-Behi El-Havli, *Minhadžu-l-islami fi-z-zevadži vettalaki*, Mu'essestu-r-risale.
- Muhammed Ebu Zehre, *Tanzimu-l-islami li-l-usreti ve-l-mudžteme'ati*, Daru-l-fikri-l-'arabijj.
- Muhamme El-Behi, *El-Fikrul islami ve-l-mudžteme'ati*, Darul fikri.
- Ebu 'Ala el-Mevdudi, *Hareketu-t-tabdidi-n-nesli*, Menšuratu Daru-l-Kur'ani-l-kerimi, Amman.
- Muhammed Ebu Zehre, *Tenzimu-l-islami li-l-mudžtem'i*, Daru-l-fikri-l-'arabijj.
- El-Behi el-Havli, *El-Islamu ve-l-mer'etu-l-mu'asiretu*, Daru-l-kalemi, treće izdanje, 1987.
- Ibrahim Muslim, *Intiharu-l-Ummeti et-tedridžijju*, Amman.
- Mahmud Šeltut, *El-Fetava*, Daru-š-šuruk.
- Mahmud Šeltut, *El-Islamu: 'akideten ve šir'aten*, Daru-š-šuruk.
- Subhi Salih, *M'e'alimi-š-šeri'ati-l-islamijjeti*, Daru-l-'ilmi li-l-melajin.
- Fethi Jekin, *El-Islamu ve-l-džins*, Muessesetu-r-risaleti, 1982.
- Muhammed Selam Medkur, *El-Islamu ve-l-usretu ve-l-mudžteme'u*, Daru-n-nehadati-l-'arabijjeti, 1968.
- Ibn Kajjim el-Dževzijje, *Abkamu ebli-z-zimmeti*, drugo izdanje, 1983, tahkik: Subhi Salih, Darul 'ilmi li-l-malajin, Bejrut, Liban.
- Muhammed Ne'im Jasin, *Ebhasuu fikhijjetun fi kadaja tibbijjetin mu'asiretin*, Daru-n-nefaisi, Amman, Jordan, prvo izdanje, 1996.

- Šihabuddin El-Abbas Ahmed El-Karafi, *El-Furuk*, 'Alemu-l-kutub, Bejrut, Liban.
- Kevser Muhammed El-Minavi, *Hukuku-l-mer'eti fi-l-islami*, drugo izdanje, Daru-l-emeli, Rijad, 1993.
- Burhanuddin Ibrahim b. Ali b. Ferhun, *Tebsiretu-l-hukkami fi usuli-l-akdijjeti ve menahidži-l-ahkami*, Matbe'atu Mustafa El-Babi El-Halebi, posljednje izdanje, 1958.
- Muhammed 'Arefe Ed-Desuki, *Hašijetu-d-Desuki 'ala Eš-Šerhil kebir*, Daru-l-fikr.
- Muhammed b. Ahmed El-Džuzzi, *El-Kavaninul fikhijetu*, Mektebetu Usame b. Zejd.
- Ali b. Sulejman el-Merdavi, *El-Insafu fi m'areifet-r-radžihi mine-l-bilafi*, Daru ihjai tturasi-l-'arabijji, drugo izdanje, 1980.
- El-'Izz b. Abdusselam, *Kavi'idu-l-ahkami fi mesalibi-l-enami*, Daru-l-m'arifeti, Bejrut.

Sadržaj

MUSLIMANKA U ISLAMSKOM PRAVU	3
1. PRIRODNE METODE (BIHEVIORISTIČKE):	8
2. METODE BARIJERE:	8
3. HEMIJSKE METODE:	9
4. HORMONSKA KONTRACENCIJA:	9
5. INTRAUTERINA KONTRACENCIJA:	9
6. POSTKOITALNA KONTRACENCIJA (HITNA KONTRACENCIJA ILI KONTRACENCIJA IZ NUŽDE, POL AFTER, PILL IN THE MORNING):	9
7. TRAJNE METODE KONTRACENCIJE:	9
MUSLIMANKA I PORODICA/ SAVREMENA PITANJA /	11
RAZVOJ PRAVA ŽENE TOKOM HISTORIJE	14
ODNOS PREMA ŽENI U GRČKOJ CIVILIZACIJI	15
ODNOS PREMA ŽENI U RIMU	16
PRAVNO NESPOSOBNE ŽENE	18
POSLOVNO NESPOSOBNE ŽENE	18
ŽENA U HAMURABIJEVOM ZAKONODAVSTVU	19
ŽENA U INDIJACA	19
POSLOVICE PRIJAŠNJIH NARODA O ŽENI	20
ŽENA U ŽIDOVA	20
ODNOS KRŠĆANA PREMA ŽENI	21
ŽENA KOD ARAPA PRIJE ISLAMA	22
ELEMENTARNA PRAVA ŽENE U ISLAMU	25
DOSTOJANSTVO I ČAST	27
IZJEDNAČENJE SA MUŠKARCEM U LJUDSKIM VRIJEDNOSTIMA	31
IZJEDNAČENJE SA MUŠKARCIMA U VJERSKIM DUŽNOSTIMA	31
ODGOVORNOST	34
NAREĐIVANJE DOBRA I ODVRAĆANJE OD ZLA	35

<i>PRAVO ŽENE NA SLOBODU</i>	39
<i>SLOBODA VJEROVANJA NEMUSLIMANKE</i>	40
<i>SLOBODA GOVORA</i>	41
<i>SLOBODA MIŠLIENJA</i>	42
<i>ODGOJ I OBRAZOVANJE</i>	43
<i>POSJEDOVANJE I RASPOLAGANJE IMOVINOM</i>	45
<i>PRAVO NA NASLIJEDSTVO</i>	46
<i>BRAK I PRAVA ŽENE U NJEMU</i>	48
<i>IZBOR MUŽA</i>	48
<i>MEHR</i>	51
<i>IZNOS MEHRA</i>	52
<i>ŽENA I PREZIME</i>	52
<i>MATERIJALNO ZBRINJAVANJE</i>	54
<i>ZBOG ČEGA JE MUŽ DUŽAN IZDRŽAVATI ŽENU?</i>	54
<i>IZNOS OBAVEZNE ALIMENTACIJE</i>	55
<i>PRAVO NA IZDRŽAVANJE</i>	56
<i>OPHOĐENJE PREMA ŽENI</i>	56
<i>POTOMSTVO</i>	60
<i>PRAVEDAN TRETMAN U POLIGAMNOM BRAKU</i>	63
<i>NEPRAVDA I NAŠILJE</i>	64
<i>ISLAMSKO OBLAČENJE</i>	66
<i>NAPUŠTANJE KUĆE I SLOBODNO KRETANJE</i>	68
<i>OBAVLJANJE NAMAZA U DŽAMIJI</i>	68
<i>IZLAZAK RADI NEKE POTREBE</i>	69
<i>RAD</i>	70
<i>SLUŽAVKA I DADILJA</i>	73
<i>POLITIČKO PRAVO MUSLIMANKE</i>	76
<i>PREVENCIJA</i>	80
<i>PRAVO ŽENE NA TRAŽENJE RAZVODA BRAKA</i>	84
<i>RAZVOD BRAKA</i>	84
<i>PRAVO ŽENE NA SPORAZUMNI RAZVOD BRAKA</i>	88
<i>DOZVOLJAVANJE RAZVODA BRAKA</i>	89

PLANIRANJE PORODICE, OGRANIČENJE POTOMSTVA I RODBINSKA SOLIDARNOST	93
<i>PLANIRANJE PORODICE</i>	95
<i>PLANIRANJE PORODICE U SVJETLU ISLAMA</i>	97
<i>ISLAMSKI PRAVNICI PO PITANJU AZLA</i>	98
<i>DOZVOLJAVANJE KONTRACEPTIVNIH SREDSTAVA</i>	99
<i>UPOTREBA KONTRACEPTIVNIH SREDSTAVA</i>	99
<i>ZABRANA UPOTREBE KONTRACEPTIVNIH SREDSTAVA</i>	100
<i>UVJETNO PLANIRANJE PORODICE</i>	102
<i>DOZVOLJAVANJE PLANIRANJA PORODICE</i>	103
<i>OGRANIČENJE POTOMSTVA</i>	105
<i>DOZVOLJAVANJE OGRANIČENJA POTOMSTVA</i>	106
<i>ZABRANA OGRANIČENJA POTOMSTVA</i>	110
<i>ODABRANO MIŠLJENJE</i>	113
<i>POSLEDICE PRIMJENE OGRANIČENJA POTOMSTVA</i>	114
<i>RODBINSKA SOLIDARNOST</i>	118
<i>RODBINSKO-SOLIDARNI ISLAMSKI SISTEM</i> ⁷²	121
<i>RODBINSKO IZDRŽAVANJE</i>	121
<i>UVJETI ZA RODBINSKO IZDRŽAVANJE I POMOĆ</i>	124
<i>SIROMAŠNA I BOGATA RODBINA</i>	125
<i>PRIORITETI PRI IZDRŽAVANJU SIROMAŠNE RODBINE</i>	127
<i>IZNOS RODBINSKE ALIMENTACIJE</i>	129
ABORTUS, STERILNOST, VJEŠTAČKA OPLODNJA, PLASTIČNE OPERACIJE, MIJENJANJE SPO- LOVA I OBNAVLJANJE DJEVIČANSKE OPNE (HIMENA)	133
<i>ABORTUS</i>	135
<i>ABORTUS U ISLAMSKOM PRAVU</i>	136
<i>ABORTUS IZ NUŽDE</i>	141
<i>OSNOVNI ELEMENTI ŠERIJATSKE NUŽDE</i>	142
<i>ABORTUS PRIJE UDAHNUĆA DUŠE</i>	144
<i>ABORTUS POSLIJE UDAHNUĆA DUŠE</i>	144
<i>PRVA SITUACIJA</i>	145
<i>ZABRANA ABORTUSA</i>	146
<i>DRUGA SITUACIJA</i>	147
<i>ŠERIJATSKO RJEŠENJE</i>	148

ABORTIRANJE VANBRAČNE DJECE	150
PREKID BLUDNE TRUDNOĆE U NUŽDI	153
TRETMAN ABORTUSA SILOVANIH ŽENA	154
ŠERIJATSKE SANKCIJE ZA POČINJEN ABORTUS	154
NARUŠAVANJE PRAVA PUTEM ABORTUSA	154
PRAVNI STATUS ABORTUSA I FETUSA.....	156
GURRE	156
KADA SE PLAĆA GURRE?	156
KO JE DUŽAN PLATITI GURRU?	159
KOME SE PLAĆA GURRE?	160
KADA SE ZA ABORTUS MORA PLATITI CIJELA KRVARINA?	160
LJEČENJE ŽENSKE STERILNOSTI	162
LJEČENJA ŽENSKE NEPLODNOSTI	162
LJEČENJE ŽENSKE STERILNOSTI PUTEM VJEŠTAČKE UNUTRAŠNJE OPLODNJE (ARTEFIČIJALNA INSAMINACIJA)	164
UNUTRAŠNJA VJEŠTAČKA OPLODNJA SPERMOM MUŽA	165
PREFERIRANO MIŠLJENJE	169
KOME SE PRIPISUJE DIJETE ROĐENO NA OVAKAV NAČIN?	170
STAV ISLAMA PO PITANJU UNUTRAŠNJE VJEŠTAČKE OPLODNJE SA TUĐOM SPERMOM, ILI SPERMOM KOMBINIRANOM OD SPERME MUŽA I TUĐE SPERME.....	170
KOME SE PRIPISUJE DIJETE NASTALO PUTEM OVAKVE VRSTE VJEŠTAČKE OPLODNJE?	172
VANJSKA OPLODNJA IN VITRO FERTILIZACIJA ET EMBRIO TRANSFER	173
PRVI SLUČAJ	173
STAV ISLAMA PREMA OVAKVOM NAČINU OPLODNJE	173
PRVO MIŠLJENJE	174
SVOJE MIŠLJENJE TEMELJE NA SLIJEDEĆIM DOKAZIMA:	174
DRUGO MIŠLJENJE	175
SVOJE MIŠLJENJE TEMELJE NA SLIJEDEĆIM DOKAZIMA:	175
ODABRANO MIŠLJENJE	177
KOME SE PRIPISUJE DIJETE ROĐENO NA OVAKAV NAČIN?	179
STAV ISLAMA PO PITANJU UNAJMLJIVANJA MATERICE (SUROGAT MAIKE)	179
STAV ISLAMA PO PITANJU OVA DVA SLUČAJA	179
ODABRANO MIŠLJENJE	180
KOME SE PRIPISUJE DIJETE ROĐENO NA JEDAN OD OVA DVA NAČINA	182

STAV ISLAMA PO PITANJU OPLODNJE JAJNE ČELIJE TUĐIM SPERMATOZOIDOM	184
KOME SE PROPISUJE DIJETE ROĐENO NA OVAKAV NAČIN?	184
ČETVRTI SLUČAJ	185
KOME SE PRIPISUJE DIJETE NASTALO NA JEDAN OD TRI NAČINA?	185
PETI SLUČAJ	186
KOME ĆE PRIPISATI DIJETE NASTALO NA OVAKAV NAČIN?	186
ŠESTI SLUČAJ	186
STAV ISLAMSKIH PRAVNIKA O OVOM SLUČAJU	186
PRVO MIŠLJENJE	187
DRUGO MIŠLJENJE	187
ODABRANO MIŠLJENJE	188
KOME SE PRIPISUJE DIJETE NASTALO NA OVAKAV NAČIN?	189
PRAVO MUSLIMANKE NA VRŠENJE PLASTIČNIH OPERACIJA	190
DOZVOLJENE PLASTIČNE OPERACIJE	190
PLASTIČNE OPERACIJE S CILJEM LIJEČENJA I OZDRAVLJENJA	190
STAV ISLAMA PO PITANJU OVE VRSTE PLASTIČNIH OPERACIJA	191
PLASTIČNE OPERACIJE KOJE SU SPOMENUTE U ŠERIJATSKIM IZVORIMA	192
BUŠENJE UŠIJU	192
BUŠENJE NOSA RADI STAVLJANJA NAKITA	196
ZABRANJENE PLASTIČNE OPERACIJE	197
PLASTIČNE OPERACIJE KOJIMA SE MIJENJA FIZIONOMIJA	197
MIJENJANJE SPOLA	200
PRVI SLUČAJ	200
STAV ISLAMA PO PRVOM SLUČAJU	200
DRUGI SLUČAJ	201
STAV ISLAMA PO DRUGOM SLUČAJU	202
PRAVO MUSLIMANKE NA OPERACIJU KOJOM SE UKLANJA I OBNAVLJA DJEVIČANSKA OPNA (HIMEN)	203
STAV ISLAMA PO PITANJU OPERACIJE KOJOM SE PERFORIRA ILI UKLANJA DJEVIČANSKA OPNA (HIMEN)	203
KAKO ISLAM GLEDA NA OVU VRSTU OPERACIJE?	203
STAV ISLAMA PO PITANJU OPERACIJE KOJOM SE OBNAVLJA UNIŠTENJA DJEVIČANSKA OPNA (HIMEN)	204
KAKO ISLAM GLEDA NA OVU VRSTU OPERACIJE?	204
PREFERIRANO MIŠLJENJE	209